

Ebbe Flatau

Litauen I

Lietuva I

Ebbe Flatau

Litauen I

Lietuva I

*Skiriama Ebbes Flatau 85-mečiui /
Til Ebbe Flatau i anledning af hans 85 år*

VILNIAUS
UNIVERSITETO
LEIDYKLA

2023

Specialusis „Scandinavistica Vilnensis“ numeris (2023, Nr. 18)

Mokslo leidinys „Scandinavistica Vilnensis“ yra referuojamas: BASE, CORE, Dimensions, ERIH-PLUS, Google Scholar, JournalTOCs, Microsoft Academic, Norwegian register for scientific journals, ROAD, ScienceOpen, Scilit

Sudarymas, vertimas iš danų kalbos, komentarai, priedai, iliustracijos / Redaktion, oversættelse fra dansk, kommentarer, bilag og illustrationer LORETA VAICEKAUSKIENĖ

Komentarai, priedai, iliustracijos / Kommentarer, bilag og illustrationer NORBERTAS ČERNIAUSKAS

Vertimas į danų kalbą, priedai, iliustracijos / Oversættelse til dansk, bilag og illustrationer DIXIE SIMONSEN

Konsultantai / Konsulenter EGLĖ IŠGANAITYTĖ, MIKAS VAICEKAUSKAS

Recenzantai / Anmeldere IEVA STEPONAVIČIŪTĖ-ALEKSIEJŪNIENĖ (Vilniaus universitetas), TORBEN JELSBÆK (Københavns Universitet)

Viršelio dizaineris / Coverdesign TOMAS MRAZAUSKAS

Maketo dizainerė ir maketuotoja / Layout VIDA VAIDAKAVIČIENĖ

Viršelio nuotrauka / Bogomslagets fotografi MIKAS VAICEKAUSKAS

Bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos integralios bibliotekų informacinės sistemos (LIBIS) portale *ibiblioteka.lt*

Publikavo Vilniaus universiteto leidykla. Tai yra atvirosios prieigos žurnalas. Žurnalas platinamas vadovaujantis Kūrybinių bendrijų licencija Priskyrimas, kuri leidžia laisvai ir neribotai naudoti, kaip mano esant reikalinga, be kita ko, kopijuoti, daryti pakeitimus ir kurti išvestinius kūrinius, naudoti komerciniais ir nekomerciniais tikslais nurodant informacijos šaltinį ir autorių.

© Ebbe Flatau, 2023

© Loreta Vaicekauskienė, 2023

© Norbertas Černiauskas, 2023

© Dixie Simonsen, 2023

© Vilniaus universitetas, 2023

eISSN 2669-0497

https://doi.org/10.15388/ScandinavisticaVilnensis.Litauen_I.2023.18

TURINYS / INDHOLDSFORTEGNELSE

Pratarmė / Forord. <i>Loreta Vaicekauskienė</i> ...	5
Ebbe Flatau. Litauen I / Ebbe Flatau. Lietuva I ...	12
Ernst / Ernstas ...	13
Ella / Ella ...	36
Ernst og Ella / Ernstas ir Ella ...	40
Epilogas / Efterskrift. <i>Loreta Vaicekauskienė</i> ...	58
Priedai / Bilag ...	65
1. Ernst Flatau's sagsmappe i Gesandtskabet i Kaunas, 1936-1937 / Ernsto Flatau byla iš Danijos pasiuntinybės Kaune, 1936–1937 ...	66
2. Ernst Flatau og Ella Petersens sagsmappe i Gesandtskabet i Kaunas, 1936-1937 / Ernsto Flatau ir Ellos Petersen byla iš Danijos pasiuntinybės Kaune, 1936–1937 ...	96
3.1. Trepkus, „Kaip einasi daniškai kultūrai“, 1926 ...	106
3.2. Trepkus, „Hvordan står det til med dansk kultur“, 1926 ...	106
4.1. Knudsen, „Hos danske Kolonister i Litaven“, 1927 ...	108
4.2. Knudsen, „Pas danų kolonistus Lietuvoje“, 1927 ...	108
5.1. Per Gudmundsen, „Aniškio dvaras“, 1928 ...	113
5.2. Per Gudmundsen, „Aniškio dvaras“, 1928 ...	113
6.1. „Fra Lithauen til Danmark – jaget af Krigen“, 1939 ...	120
6.2. „Iš Lietuvos į Daniją – karo išginti“, 1939 ...	120
7. Dokumentinė laida „Aniškis“, 1994 / Dokumentarudsendelse „Aniškis“, 1994 ...	121
8. Dokumentinis filmas „Dronning Louise“, 1996 / Dokumentarfilm „Dronning Louise“, 1996 ...	122

A sepia-toned photograph of a winter landscape. The foreground is covered in snow with patches of dry grass. In the middle ground, there are several bare trees of varying heights and shapes. The background shows a line of trees under a pale sky. The overall mood is quiet and desolate.

Pratarmé

/

Forord

Prieš jus esantis leidinys yra subrandintas laiko ir jis pats yra apie laiką. Ir žmones laike ir erdvėje. Skausmingus ir viltingus likimus, ryšius, draugystę, atmintį.

Teksto autorius Ebbe Flatau buvo pirmasis Vilniaus universiteto Skandinavistikos katedros danų kalbos lektorius. Jo tėvai tarpukario Lietuvoje turėjo ūkį ir Ebbe gimė 1938 m. Kaune. Užėjus sovietams jauna danų šeima prarado viską, ką atkakliu darbu, tikėjimu ateitimi ir skolintais pinigais buvo sukūrusi. Tačiau jie bent jau gavo teisę išvykti. Danijoje su Lietuvos pasakojimu užaugęs Ebbe, vos atsivėrus sienoms, laimingo atsitiktinumo, o gal stulbinančios lemties dėka, kaip pats teigia, netikėtai, laimėjo Danijos švietimo ministerijos lektoriaus užsienyje konkursą ir atvyko dėstytojauti į Lietuvą.

Ir tapo mano danų kalbos mokytoju, o vėliau ir šeimos draugu.

Skamba asmeniškai, bet čia publikuojamas tekstas taip pat yra asmeniškias. Tai Ebbes Flatau prieš gerus dvidešimt metų šeimai rašytos autobiografijos fragmentas. Kelių šimtų puslapių storumo autobiografija pradedama būtent Lietuvoje vykusia istorija. Ji taip ir pavadinta: *Litauen I*, arba *Lietuva I*. Autobiografijoje yra dar keli skirtingos apimties Lietuvai skirti skyriai. Išskyrus *Litauen I*, visi likę kalba apie laikus prieš pat ir po 1990-ųjų.

Šiandien man tiek pat metų, kiek Ebbei buvo tada, kai jis atvyko į Lietuvą mokyti danų kalbos. Būdami studentai vis pamiršdavom mūsų dėstytoją iš Kopenhagos gimus ne Danijoje, o Lietuvoje. Turėjau subręsti, kad suvokčiau, jog didžioji, dažnai tragiška istorija tampa prasminga būtent per mažuosius pasakojimus, atveriančius su politiniais įvykiais erdvėje ir laike persipynusių žmonių likimus.

Udgivelsen, der ligger foran dig, er modnet af tiden og handler i sig selv om tid og om mennesker i tid og rum. Smertefulde og håbefulde skæbner, forbindelser, venskab og erindring.

Tekstens forfatter, Ebbe Flatau, var den første danske lektor ved Institut for Skandinaviske Studier ved Vilnius Universitet. Hans forældre havde et gartneri i mellemkrigstidens Litauen, og Ebbe blev født netop der i Kaunas i 1938. Da Sovjet besatte Litauen, mistede en ung dansk familie alt, hvad de havde bygget op ved hårdt arbejde, tro på fremtiden og lånte midler. Men de fik trods alt lov til at rejse ud af landet. Ebbe, der voksede op i Danmark med fortællingen om Litauen, fik, så snart grænserne åbnede sig, takket være et lykkeligt tilfælde eller måske en fantastisk skæbne, som han selv siger, uventet gennem det danske Undervisningsministerium stillingen som gæstelektor og begyndte at undervise dansk i Litauen.

Og han blev således min dansklærer og senere en ven af familien.

Det lyder personligt, men den tekst, der her publiceres, er også personlig. Dette er et fragment af Ebbe Flatau's selvbiografi skrevet til hans familie for over tyve år siden. Selvbiografien på flere hundrede sider tager sin begyndelse med den fortælling, der fandt sted i Litauen. Den hedder således: *Litauen I*. Selvbiografien indeholder flere kapitler af forskelligt omfang som omhandler Litauen. Bortset fra *Litauen I* beskriver alle de andre tiden lige før og efter 1990.

I dag er jeg nøjagtig samme alder, som Ebbe var, da han kom til Litauen for at undervise i dansk. Som studerende glemte vi gang på gang, at vores lærer fra København ikke var født i Danmark, men i Litauen. Det tog mig tid at modnes til erkendelsen af, at den store, ofte tragiske historie bliver meningsfuld netop gennem de små fortæl-

Nors autobiografijos neketinta viešinti, ilgai dvejojęs mokytojas patikėjo man išversti ir publikuoti Lietuvai skirtas jos dalis. Parašyta talentingo filologo, pasižyminti raiškiu, žodingu, lengvai ironišku stiliumi *Litauen I* yra dar vienas Lietuvos ir Danijos valstybių ryšių liudijimas. Priešingai nei romantiniai ar kolonijinio stiliaus kelionių reportažai, porą kurių pateikiame prieduose, Ebbes Flatau papasakota jo tėvų Ernsto ir Ellos Flatau istorija atskleidžia Lietuvą kaip galimybių valstybę.

Ne vienam lietuviui ar danui ši publikacija atvers ligšiol nežinotus faktus apie tarpukario Lietuvą ir Daniją, kai pirmoji, išsilaisvinusi iš ilgamečio Rusijos jungo, visa jėga stojosi ant kojų ir siekė mokytis iš geriausių, o antroji vylėsi gauti naujų rinkų. Politiniame lauke skleidėsi viltingi eilinių žmonių gyvenimai.

Dalis autobiografijos *Litauen I* anksčiau publikuota žurnale *Naujasis Židinys-Aidai* (žr. Ebbe Flatau, „Lietuva I“, vertė Loreta Vaicekauskienė, komentarai Norberto Černiausko, *Naujasis Židinys-Aidai*, 2022, nr. 8, p. 26–33). Šiame leidinyje skelbiamas visas tekstas dviem – lietuvių ir danų – kalbomis. Ebbes Flatau autobiografija čia gausiai papildyta nuotraukomis, dokumentų ištraukomis, komentarais. Taip pat pridėtas nedidelis istorijos tęsinys su keliais garso įrašais – pokalbių su Ebbe Flatau jo vasarnamyje 2019 m. fragmentais, kad skaitytojai galėtų išgirsti išraiškingą autentišką pasakojimo autoriaus ir herojaus balsą, ir keletas priedų (papildomų dokumentų, tarpukario spaudos tekstų, dokumentinių filmų). Viskas, kas aktualu lietuvių ar danų skaitytojams, pateikiama su vertimu, laikantis principo originalą dėti kairiojoje skiltyje.

Leidinio bendraautorai – profesionaliai tekstą komentavęs, vertingų iliustracijų ir šaltinių pasiū-

linger, der afslører menneskers skæbner sammenflettet med politiske begivenheder i rum og tid.

Selvom det ikke var meningen, at selvbiografien skulle offentliggøres, betroede min lærer efter megen overvejelse og tøven mig oversættelsen og udgivelsen af de dele af selvbiografien, der omhandler Litauen. *Litauen I*, som er skrevet af en talentfuld filolog og præget af en udtryksfuld, let ironisk stil, er endnu et vidnesbyrd om relationerne mellem Litauen og Danmark. I modsætning til romantiske eller koloniale rejseberetninger, som vi præsenterer et par af i bilagene, afslører Ebbe Flatau fortælling om sine forældre Ernst og Ella Flatau Litauen som et mulighedernes land.

For mange litauere og danskere vil denne publikation afdække hidtil ukendte fakta om mellemkrigstidens Litauen og Danmark, da førstnævnte, befriet fra det langvarige russiske åg, stod på egne ben med al sin magt og søgte at lære af de bedste, mens sidstnævnte håbede på nye markeder. På det politiske plan udfoldede håbefulde almindelige menneskers livsforløb sig.

En del af teksten til selvbiografien *Litauen I* er tidligere udgivet i kulturmagasinet *Naujasis Židinys-Aidai* (se Ebbe Flatau, „Lietuva I“, oversat af Loreta Vaicekauskienė, kommentarer af Norbertas Černiauskas, *Naujasis Židinys-Aidai*, 2022, nr. 8, s. 26–33). Her publiceres hele teksten på to sprog – litauisk og dansk. Ebbe Flatau selvbiografi er rigt suppleret med fotografier, dokumentuddrag og kommentarer. Ligeledes vedlægges en kort fortsættelse af fortællingen med adskillige lydclip – fra samtaler med Ebbe Flatau i hans sommerhus i 2019, så læserne kan høre den fortællende forfatter og helts autentiske og levende stemme – samt flere bilag (dokumenter og artikler fra mellemkrigstidens presse og dokumentarfilm). Relevant materiale for litauiske og danske læsere præsenteres i oversættelse efter

lęs tarpukario Lietuvos istorijos tyrėjas ir pasakotojas, Vilniaus universiteto dėstytojas Norbertas Černiauskas ir aistringas Lietuvos ir Danijos ryšių tyrinėtojas Dixie Simonsenas, kurio dėka leidinyje atsirado didžioji dalis daniškų archyvinių dokumentų. Puikiai mokėdamas lietuvių kalbą, jis pasirūpino ir visų lietuviškų teksto dalių vertimu į danų kalbą.

Viršelį sukūrė kultūros sklaidai ir kūrybai kaskart įkvepiantis dizaineris Tomas Mrazauskas, o sąlygas leidiniui atsirasti sudarė Vilniaus universiteto skandinavistų, pirmiausia, Erikos Sausverdes, kuriama akademinė aplinka, taip pat gerai istorinių liudijimų vertę suvokiančio mano vyro Miko Vaicekausko profesionali pagalba. Esu be galo dėkinga ir savo kolegei, vertėjai Eglei Išganaitytei, pasiūliusiai taiklių vertimo alternatyvų, bei leidinio recenzentams Ievai Steponavičiūtei-Aleksiejūnienei ir Torbeniui Jelsbak už paskatinimą ir komentarus.

Ebbes Flatau *Litauen I / Lietuva I* iš viso papildyta aštuoniais priedais. Prieduose Nr. 1 ir Nr. 2 skaitytojai ras Ernsto ir Ellos Flatau bylas iš Danijos nacionaliniame archyve saugomo Danijos pasiuntinybės Kaune archyvo. Prieduose Nr. 3–6 skelbiamos keturios tarpukarinės spaudos publikacijos ir jų vertimai: dienraštyje *Lietuva* 1926 m. išspausdintas straipsnelis apie Lietuvoje ūkininkaujančius danus (Nr. 3), laikraštyje *Dybbøl-Posten* 1927 m. ir svarbiausiame to meto Danijos nacionaliniame dienraštyje *Politiken* 1928 m. publikuoti kelionių į Lietuvą ir vizitų pas danų ūkininkus įspūdžiai (Nr. 4 ir 5) bei Ellos Flatau gimtojo miesto Koldingo laikraščio *Kolding Folkeblad* 1939 m. straipsnelis apie jos vizitą namo, prasidėjusius neramumams Lietuvoje (Nr. 6). Už pagalbą perrašant danų spaudos tekstus iš nuotraukos į tekstinį formatą dėkoju Skan-

princippet, at originalen bringes i venstre spalte.

Medforfatterne til udgivelsen er: Norbertas Černiauskas, lektor ved Vilnius Universitet, historiker og historiefortæller indenfor forskningsområdet mellemkrigstidens litauiske historie med sine professionelle kommentarer til teksten og forslag til værdifulde illustrationer og kilder, og Dixie Simonsen, passioneret forsker af forholdet mellem Litauen og Danmark, takket være hvem størstedelen af de danske arkivdokumenter optræder i publikationen. Dixie, der er flydende i litauisk, tog sig af oversættelsen af alle litauiske dele af teksten til dansk.

Omslaget er skabt af den altid inspirerende formidler af kultur og kreativitet, designer Tomas Mrazauskas. Og forudsætningerne for udgivelsens fremkomst muliggjorde det skandinaviske akademiske miljø på Vilnius Universitet, først og fremmest drivkraften Erika Sausverde, samt min mand Mikas Vaicekauskas med hans professionelle hjælp og forståelse for værdien af historiske vidnesbyrd. Jeg er min kollega og oversætter Eglė Išganaitytė, som foreslog rammende alternative oversættelser, såvel som anmelderne af denne publikation Ieva Steponavičiūtė-Aleksiejūniene og Torben Jelsbak for opmuntring og kommentarer, yderst taknemmelig.

Ebbes Flatau *Litauen I / Lietuva I* er suppleret med i alt otte bilag. I bilagene nr. 1 og 2 vil læserne finde Ernst og Ella Flatau's sagsmapper fra det danske gesandtskabs arkiver i Kaunas (opbevaret i det danske Rigsarkiv). I bilagene nr. 3-6 gengives fire artikler fra mellemkrigstidens presse og deres oversættelser: en artikel fra 1926 om danske landmænd i Litauen (nr. 3) trykt i dagbladet *Lietuva* [Litauen], rejsebeskrivelser fra besøg hos landmændene i Litauen fra 1927 og 1928 henholdsvis offentliggjort i *Dybbøl-Posten* og datidens vigtigste nationale dan-

dinavistikos centro danų kalbos studentei Dorotai Sinkevič. Priedai Nr. 7 ir 8 papildo publikaciją Nepriklausomybės pradžios (1994 ir 1996 m.) Lietuvos televizijos dokumentika. Pirmajame (Nr. 7) pateikiama dokumentinė laida, pasakojanti apie tarpukariu danų ūkininkui išnuomotą Aniškio dvarą. Šios laidos išliko tik prastokos kokybės Ebbei Flatau Lietuvos televizijos dovanota kopija. Ačiū Skandinavistikos centro danų kalbos lektoriui Kristianui Nikolajui Rasmussen, suredagavusiam mano į danų kalbą verstus šios laidos subtitrus, ir Jokūbui Vaicekauskui už laidos subtitravimą. Priede Nr. 8 pateikiamas dokumentinis filmas apie tris tuo metu Lietuvoje gyvenusius danus. Skaitytojai galės pasiklausyti paties Ebbes Flatau pasakojamos su tarpukario Lietuva susijusios jo tėvų istorijos.

Už vaizdo ir garso medžiagą dėkoju: Danijos nacionaliniam archyvui (Rigsarkivet), Tårnby miesto ir krašto archyvui (Tårnby Stads- og Lokalarkiv), ypač Lone Palm Larsen ir Peteriui Damgaardui už geranorišką pagalbą skaitmeniant Mogenso Strunges nuotraukas specialiai mūsų leidiniui, taip pat Lietuvos radijui ir televizijai, Alytaus kraštotyros muziejui, Nacionaliniam M. K. Čiurlionio dailės muziejui ir asmenines nuotraukas leidusiems naudoti Dianai Gedeikytei-Jakutienei, Reginai Montvilaitei-Staniulienai, Zitai Stankevičienai.

Visais atvejais stengtasi sužiūrėti autorines teises, tačiau jei atsirastų nežinomų jų turėtojų, prašytume kreiptis į Vilniaus universiteto leidyklą.

ske dagblad *Politiken* (nr. 4 og 5), samt en lille artikel i *Ella Flatau*s hjemstavnsavis *Kolding Folkeblad* i 1939 om hendes besøg hjemme og begyndende uroligheder i Litauen (nr. 6). Jeg takker Dorota Sinkevič, danskstuderende ved Center for Skandinaviske Studier ved Vilnius Universitet, for hendes hjælp til at transskribere de danske avisartikler fra foto til tekstformat. Bilagene nr. 7 og 8 supplerer publikationen med dokumentarfilm fra litauisk national TV midt i 90-erne. Bilag nr. 7 er en dokumentarudsendelse fra 1994 om Aniškis-herregården, der blev forpagtet til en dansk landmand i mellemkrigstiden. Kun en kopi af dårlig kvalitet, som Ebbe Flatau modtog fra litauisk TV, har overlevet. Tak til Kristian Nikolaj Rasmussen, dansk lektor ved Center for Skandinaviske Studier, for gennemlæsning af undertekster, som jeg havde oversat til dansk, og til Jokūbas Vaicekauskas for undertekstningen af udsendelsen. Bilag nr. 8 præsenterer en dokumentarfilm fra 1996 om tre danskere, der på det tidspunkt boede i Litauen. Læserne har mulighed for at høre Ebbe Flatau selv fortælle om hans forældre i mellemkrigstidens Litauen.

For billed- og lydmaterialiet takker jeg også: Rigsarkivet, Tårnby Stads- og Lokalarkiv, især Lone Palm Larsen og Peter Damgaard for deres venlige tilladelse til benyttelse af og hjælp til digitalisering af fotografier fra Mogens Strunges privatarkiv specielt til vores udgivelse, samt Litauens Radio og TV, Alytus' lokalhistoriske museum, M.K. Čiurlionis' nationale kunstmuseum og til Diana Gedeikytė-Jakutienė, Regina Montvilaite-Staniulienė og Zita Stankevičienė for lov til at benytte deres private fotografier.

I alle tilfælde har vi søgt at overholde ophavsrettighederne, men hvis der er ukendte rettighedshavere, bedes de kontakte Vilnius Universitets forlag.

Ebbes Flatau namuose Kopenhagoje su autobiografijos tekstu. 2023
Arbejdet med selvbiografien hjemme hos Ebbe Flatau i København. 2023

Pasibaigus dviem kviestinio lektoriaus kadencijoms, Ebbe Flatau dar dirbo Šiaurės Ministrų Tarybos biuro Lietuvoje direktoriumi. Galiausiai, jau visam laikui grįžus namo į Daniją 2000-ųjų pradžioje, jam teko tvarkytis dokumentus Danijos gyventojų registre. Prie įrašo apie save tada rado tokią informaciją: „Gimė Sovietų Sąjungoje. Nekrikštytas“.

„Klaidą pataisiau“, – konstatavo savo stiliumi, trumpai ir aiškiai, vieno iš mūsų pokalbių metu. O nuostabą, kaip galėjo toks įrašas atsirasti, kai gimimo data – 1938 m., atrėmė: „Nes jie neišmano istorijos“.

Labai tikiusi, kad šis dvikalbis, į laikus prieš šimtą metų grąžinantis pasakojimas prisidės prie prasmingo, praturtinančio istorijos išmanymo sklaidos.

Loreta Vaicekauskienė

Efter at have afsluttet sine to perioder som sendelektor fik Ebbe Flatau en direktørstilling på Nordisk Informationskontor i Vilnius (det nuværende Nordisk Ministerråds kontor). Til sidst, efter at være vendt hjem til Danmark i begyndelsen af 2000'erne, måtte han melde sig på Folkeregisteret. Under optegnelserne om sig selv fandt han følgende information: "Født i Sovjetunionen. Ikke døbt."

"Det fik jeg rettet," konstaterede han på sin facon, tørt og tydeligt, under en af vores samtaler. Overraskelsen over, hvordan sådan en optegnelse kunne fremkomme, når fødselsdatoen var 1938, blev imødegået af følgende: "Fordi de ikke kender til historie."

Jeg håber virkelig, at denne tosprogede tilbagevenden til for hundrede år siden vil bidrage til formidlingen af en meningsfuld, berigende viden om vores historie.

Loreta Vaicekauskienė

Archyvinių šaltinių sąrašas

1. Ernst Viktor Flatau: Rigsarkivet. Det danske Gesandtskab i Kaunas, 65K24 (Ernst Viktor Flatau: Nacionalinis archyvas. Danijos pasiuntinybė Kaune, 65K24)
2. Ernst Viktor Flatau & Ella Petersen: Rigsarkivet. Det danske Gesandtskab i Kaunas, 21F7 (Ernst Viktor Flatau & Ella Petersen: Nacionalinis archyvas. Danijos pasiuntinybė Kaune, 21F7)
3. Hans Chr. B. Dons' Forpagtning af Aniškiai: Rigsarkivet. Det danske Gesandtskab i Kaunas, 75K7 (Hanso Chr. B. Donso Aniškio nuoma: Nacionalinis archyvas. Danijos pasiuntinybė Kaune, 75K7)
4. Forespørgsel til danske om evt. tilbagevenden til randstaterne: Rigsarkivet. Udenrigsministeriet. Gruppeordnede sager 1909 til 1945, 140I11d (Užklausa danams dėl potencialaus grįžimo į paribio valstybes: Nacionalinis archyvas. 1909–1945 m. grupinės korespondencijos bylos, 140I11d)
5. Rigsarkivet. Tårnby Sogn (Amager), 1928 F-1939 F (Nacionalinis archyvas. Tårnby parapija (Amager), 1928 F-1939 F)
6. Tårnby Stads- og Lokalarkiv. Mogens Strunges privatarkiv, F172 (Tårnby miesto ir krašto archyvas. Mogenso Strunges privatus archyvas)

A sepia-toned photograph of a winter landscape. The foreground is covered in snow with patches of dry grass. In the middle ground, there are several bare trees and bushes. The background shows a line of trees under a pale sky. The overall tone is warm and monochromatic.

Litauen I / Lietuva I

Ernst

Min far, Ernst Victor Flatau kom til verden i København den 13.12.1905 (død 8.5.1956) som resultatet af at Richard Alfred Wulff Flatau (1879-1942) havde besvangret Anna Albertine Amalie Petersen (1882-1940). Efter moden overvejelse giftede Richard sig med Anna Albertine, da Ernst var 6 år. Siden fik de endnu 6 børn. Den yngste, Oluf, var 21 år yngre. Miljøet var københavnsk småborgerskab med faldende tendens. På tidspunktet for Ernsts fødsel havde Richard været forvalter på en gård på Møn, men ernærede sig siden i mange år som chauffør.

Bare 3 generationer tilbage stammede Richard fra tyske indvandrede jøder¹. Ernsts kulsorte hår vidnede om oprindelsen. Få mennesker har efterladt sig så sparsomme spor som Ernst, men af brudstykker fra ham selv til mig eller formidlet gennem min mor (men hun er næppe sandhedsvidne – Richard fx kunne hun ikke døje efter at have mødt ham blot en eneste gang), suppleret med fragmentarisk nedskrevet slægtsmateriale, kan så meget anføres:

Ernst havde ikke nogen lykkelig barndom; forholdet til faderen var dårligt, sandsynligvis var der slet ikke noget de første 6 år, hvor Anna Albertine var enlig mor. Han gik de obligatoriske 7 år i pogeskolen og kom derefter i lære som gartner, bl.a. på herregården Møllerup på Djursland.

1 Ifølge forfatteren er familienavnet forbundet til den vestpreussiske landsby Flatau. Allerede i det 18. århundredes begyndelse tog hans forfader dette stednavn til efternavn, da han flyttede til Danmark. (*Oversætterens anmærkning*, herefter o.a.)

Ernstas

Mano tėvas, Ernstas Victoras Flatau, atėjo į šį pasaulį Kopenhagoje 1905 m. gruodžio 13 d. (mirė 1956-05-08), Richardui Alfredui Wulffui Flatau (1879–1942) apvaisinus Anną Albertine Amalie Petersen (1882–1940). Kai po nuodugnių svars-tymų Richardas Anną Albertine galiausiai vedė, Ernstui buvo jau šešeri. Po to jiems gimė dar šeši vaikai. Paskutinis, Olufas, buvo 21 metais jaunesnis. Šeima priklausė tuo metu silpstančiai Kopenhagos smulkiųjų miestiečių klasei. Kai gimė Ernstas, Richardas dirbo ekonomu viename Mėno salos ūkyje, bet vėliau daugelį metų vertėsi iš vairuotojo darbo.

Vos prieš tris kartas Richardo protėviai buvo iš Vokietijos atsikėlę žydai¹. Giminės šaknis liudijo Ernsto anglies juodumo plaukai. Nedaug žmonių po savęs palieka tokius šykščius pėdsakus, bet iš nuotrupų, tėvo perduotų man ar gautų per mamą (kurios liudijimų vertė neturėtume tikėti be išlygų – Richardo, pavyzdžiui, ji neketė, nors buvo mačiusi tik kartą), taip pat pridėjus užrašytus giminės istorijos fragmentus, galima pasakyti štai ką:

Ernsto vaikystė nebuvo laiminga; santykiai su tėvu buvo prasti, o pirmuosius šešerius metus augant su vieniša mama, tarp jo ir tėvo, ko gero, išvis nebuvo jokio ryšio. Baigęs privalomas septynias kaimo mokyklos klases, Ernstas pradėjo mokytis sodininku², be kitų, Møllerupo dvare Djurslande.

1 Autoriaus teigimu, jo giminės vardas sietinas su Vakarų Prūsijos miesteliu Flatau – šį vietovardį kaip pavardę dar XVIII a. pradžioje sau perėmęs į Daniją atsikėlęs jo protėvis. (*vert. past.*)

2 Dan. žodis *gartner* apima ir daržininkystės, ir sodininkystės veiklą. Šiame vertime pasirinktas lie-tuviškai gal kiek įprastesnis variantas *sodininkas*,

Efter udstået læretid aftjente han sin værnepligt, en periode han så tilbage på med sympati. Et forhold som muligvis sætter hans barndom og læretid endnu mere i perspektiv. Ernst meldte sig i hvert fald frivilligt som korporal, og ville gerne have fortsat militærvejen; men det gik ikke p.g.a. manglende skolekundskaber. De glade soldaterdage giver måske forklaringen på hans senere begejstring for jagt og friluftsliv.

Tilbage som civilist var udsigterne ikke for lyse. Efter verdenskrigens gullaschperiode og euforien over det genvundne Sønderjylland, tårnede vanskelighederne sig nu op for lille Danmark i form af hastigt stigende arbejdsløshed og accelererende dyrtid. Der var ikke noget som bandt Ernst til Danmark, så han søgte udenlands. Dog ikke til de traditionelle immigrationslande. Den 7. marts 1927, netop fyldt 21 år, ankom Ernst som gartner til godset Terespolis² i – Litauen.

2 Terespolis' gods ligger i Kėdainiai regionen, ikke langt fra Gudžiūnai. Den modernistiske version af herregården blev i 1909 bygget af Antoni Chrapowicki (lit. Antanas Chrapovickis, 1867(?)–1929) og Helena Chrapowicka (lit. Elena Chrapovickienė, 1875–1938).

Mokymams pasibaigus, laukė karinė tarnyba – ši laiką jis prisimindavo su nostalgija, kas galbūt dar daugiau pasako apie jo vaikystės ir sodininko mokslų patirtis. Bet kokių atvejų, Ernstas savanoriškai užsirašė į kapralus ir būtų norėjęs tęsti kariškio kelią, bet nepavyko. Pritrūko išsilavinimo. Laimingos kareivio dienos veikiausiai paaiškina vėlesnį jo potraukį medžioklei ir kitoms veikloms gamtoje.

Grįžus į civilio gyvenimą, šviesesnės perspektyvos nesimatė. Pasaulinio karo guliašo laikai³ ir euforija atsikovojo Pietų Jutlandiją⁴ baigėsi, mažytę Daniją užvirto sunkumai – sparčiai augo nedarbas ir kainos. Niekas Ernsto Victorio Flatau Danijoje nelaikė, tad jis ėmė dairytis darbo užsienyje. Tačiau ne ten, kur įprastai traukdavo visi. 1927 m. kovo 7 d., ką tik sulaukęs dvidešimt vienerių, Ernstas atvyko sodininku į Terespolio dvarą⁵ Lietuvoje.

nors, sprendžiant iš lietuvių kalba parašytų archyvinų dokumentų, pats herojus save įvardindavo *daržininku*, žr. priedą Nr. 1. (*vert. past.*)

- 3 Nuoroda į per Pirmąjį pasaulinį karą lengvai praturtėjusius vertelgas, vadinamuosius guliašo baronus (dan. *Gullaschbaroner*). Danijai esant neutraliai, jie pelnėsi iš prastos mėsos eksporto vokiečiams ir jų sąjungininkams. Dabartinėje danų kalboje šiuo žodžiu įvardijami nesąžiningai besiverčiantys žmonės. (*vert. past.*)
- 4 Vokietijai pralaimėjus Pirmąjį pasaulinį karą, po karštų politinių kovų demokratiniu būdu (referendumu) atgauti prarastąją Pietų Jutlandijos sritį danų tautinei savimonei tapo vienu iš kertinių istorinių įvykių. (*vert. past.*)
- 5 Terespolio dvaras yra Kėdainių rajono savivaldybėje, netoli Gudžiūnų. Moderno stiliaus dvaro sodybos rūmus 1909 m. pastatė Chrapovickiai – Antoni Chrapowicki (lit. Antanas Chrapovickis, 1867(?)–1929) ir Helena Chrapowicka (lit. Elena Chrapovickienė, 1875–1938).

Terespolio dvaras. 2022. Dianos Gedeikytės-Jakutienės nuotrauka
 Terespolis' gods. 2022. Fotograf Diana Gedeikytė-Jakutienė
checkinlithuania.com

Baggrunden var kort den: Efter Ruslands sammenbrud og dannelsen af Sovjetunionen, var Litauen sammen med de to andre baltiske lande blevet selvstændige efter århundreders national undertrykkelse. Litauen var det mest tilbagesående. En stor del af befolkningen var analfabeter³. Landbrug sysselsatte tre fjerdedele af befolkningen, men det var ineffektivt og do-

Trumpai kontekstas būtų toks: Rusijai griuvus ir susikūrus Sovietų Sąjungai, Lietuva, drauge su kitomis dviem Baltijos valstybėmis, išsilaisvino iš šimtmečius trukusios priespaudos. Lietuva buvo labiausiai atsilikusi, nemaža dalis žmonių neraštingi⁶. Žemės ūkyje dirbo trys ketvirtadaliai gyventojų, bet tvarkytasi nenašiai; diduma žemės priklausė daugiausia lenkų ir

3 Ifølge den litauiske folketælling i 1923 var endog ca. en tredjedel af Litauens indbyggere analfabeter. Frem til 1940 mindskedes dette tal til et minimum.

6 Pagal 1923 m. visuotinį gyventojų surašymą net apie trečdalis Lietuvos gyventojų buvo beraščiai. Iki 1940-ųjų šis skaičius sumažėjo iki minimumo.

Ūkio darbai Terespolio dvare. 1930. Reginos Montvilaitės-Staniulienės asmeninis archyvas
Der arbejdes på Terespolis' gods. 1930. Regina Montvilaitė-Staniulienė's privatarkiv

mineret af storgodsejere af mest polsk og russisk herkomst⁴. En hårdhændet landbrugsreform havde skaffet jord til en del af de tidligere landarbejdere, men havde jo ikke løst problemet med de nye ejeres manglende viden om hvordan man driver effektivt landbrug. Den første danske gesandt i Kaunas, Erik Biering⁵, var den drivende

rusų kilmės dvarininkams⁷. Po griežtos rankos reformos žemės valdos padalintos daliai buvo suįsamdinių, bet tai neišsprendė problemos: naujesiems savininkams trūko išmanymo kaip efektyviai ūkininkauti. Pirmojo Danijos konsulo Kaune, Eriko Bieringo⁸, iniciatyva imtasi rengti sutartį tarp Danijos žemės ūkio tarybos ir naujo-

- 4 Ifølge den litauiske historiker Gediminas Vaskela tilhørte omkring 26 % af den litauiske stats territorium i 1919 godsejerne. Godsejernes andel af jorden i Litauen udgjorde næsten halvt så meget som i Letland og Estland.
- 5 Erik Andreas Mathias Biering (1876-1964) – dansk konsul i Litauen (1921-1923), generalkonsul (1923-1925), Chargé d'Affaires (1925-1930).

- 7 Istoriko Gedimino Vaskelos duomenimis, 1919 m. Lietuvoje dvarininkams priklausė apie 26 % valstybės teritorijos. Dvarininkų valdomos žemės dalis Lietuvoje buvo kone perpus mažesnė nei Latvijoje ar Estijoje.
- 8 Erik Andreas Mathias Biering (1876-1964) – Danijos konsulas Lietuvoje (1921-1923), generalinis konsulas (1923-1925), reikalų patikėtinis (1925-1930).

kraft bag en aftale mellem Landbrugsrådet og den nye litauiske regering om oprettelsen af 4 "kulturgodser"⁶, som skulle fungere som uddannelsessteder for det tilbagestående litauiske landbrug⁷. Kulturgodserne kunne efter indstilling fra Landbrugsrådet forpagtes af danske landmænd på særlig gunstige vilkår. Herudover åbnedes der også mulighed for at andre danske eksperter indenfor landbrug, gartneri, skovbrug og mejeridrift kunne få arbejdstilladelse og virke til gensidig gavn for begge lande⁸.

Ernst var ikke med i første bølge og søgte i første omgang ikke til et af de fire kulturgodser, men til godset Terespolis som ejedes af en progressiv litauisk minister der også ønskede bistand af uden-

sios Lietuvos vyriausybės, kad būtų įsteigti keturi „kultūriniai dvarai“⁹ – šiuolaikinės žemdirbystės pavyzdžiai atsilikusiam Lietuvos žemės ūkiui pakelti¹⁰. Šie ūkiai, sekant Danijos žemės ūkio tarybos rekomendacija, galėjo būti nuomojami danų ūkininkų ypatingai palankiomis sąlygomis. Taip pat atsivėrė galimybės kitiems danų ekspertams – žemės ūkio, sodininkystės, daržininkystės, miškų ūkio, pieno pramonės – gauti darbo leidimus ir veikti abipusei Lietuvos ir Danijos valstybių naudai¹¹.

Ernstas atvyko ne su pirmąja banga ir pradėjo ne nuo kultūrinių dvarų, bet nuo Terespolio, kurių valdė progresyvus lietuvių ministras, taip pat norėjęs gauti užsieninės pagalbos. Terespo-

- 6 Efter langvarige forhandlinger slog 4 danske landmænd sig i 1923 ned i Litauen. Ch. Krebs forpagtede Karklynai gods i Vilkauskis' amt, P. Nøhr Penkiniai gods ligeledes i Vilkauskis' amt, I.O. Nielsen Kvietiškaiai gods i Marijampolės amt, og Ch. Frederiksen sammen med H. Tholstrup Aniškis' gods (Aniškis omtales senere i denne udgivelse). Situationen på godserne i Vilkauskis amtet behandles kritisk i den litauiske presse i 1926, se bilag nr. 3.2.
- 7 Efter jordreformen i Litauen i 1922 blev der på de tidligere godser hovedsageligt grundlagt kulturbrug, hvis formål var at udvikle progressivt landbrug, dyrke, udvikle og udbrede avlsdyr, såsæd og frøplanter af høj kvalitet. I 1929 virkede sådanne 92 brug over et samlet areal på over 24.000 ha jord.
- 8 Mest tilbunds gående har den litauiske historiker Vaidotas Mažeika analyseret Danmarks og Litauens politiske og økonomiske relationer i bogen *Danijos santykiai su Lietuva 1918–1940 m.* (2002) [Danmarks forhold til Litauen 1918–1940]. Desuden kan nævnes den nyeste kollektive udgivelse om dansk-litauiske forbindelser *Denmark and Lithuania through 100 years of bilateral relations: from neighbours to allies* (red. Niels Bo Poulsen og Hans Brask, 2021).

- 9 1923 m. po užsitęsusių derybų Lietuvoje įsikūrė 4 danų ūkininkai. Ch. Krebsas išsinuomuoja Karklynų dvarą Vilkauskio apskrityje, P. Nøhras – Penkinių dvarą taip pat Vilkauskio apskrityje, I. O. Nielsenas – Kvietiškių dvarą Marijampolės apskrityje, o C. Ch. Frederiksenas ir H. Tholstrupas – vėliau aptariamą Aniškio dvarą. Situacija minėtuose Vilkauskio apskrities dvaruose kritiškai aptariama 1926 m. lietuviškoje spaudoje, žr. priedą Nr. 3.1.
- 10 Po agrarinės reformos (1922) Lietuvoje, daugiausia buvusiuose dvaruose, steigti kultūriniai ūkiai, kurių tikslas buvo pažangiai ūkininkauti, auginti, ruošti ir platinti veislinius gyvulius, kokybiškas sėklas, sodinukus. 1929 m. šalyje veikė 92 tokie ūkiai, jie valdė apie 24 000 ha žemės.
- 11 Išsamiausiai Danijos ir Lietuvos politinius bei ekonominius santykius monografijoje *Danijos santykiai su Lietuva 1918–1940 m.* (2002) yra nagrinėjęs istorikas Vaidotas Mažeika. Taip pat galima paminėti Danijos ir Lietuvos ryšiams skirtą kolektyvinę publikaciją *Denmark and Lithuania through 100 years of bilateral relations: from neighbours to allies* (red. Niels Bo Poulsen ir Hans Brask, 2021).

Antanas Žmuidzinaičius. Aniškių dvaras. 1894. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus
Antanas Žmuidzinaičius. Aniškis godset. 1894. M. K. Čiurlionis' nationale kunstmuseum

landsk ekspertise. Ernst tilbragte præcis et år på Trespøls, en tid som fortaber sig helt i sort. Han har aldrig med et ord omtalt det år. Jeg har aldrig anet at han ikke startede sit liv i Litauen på Aniskio, før jeg så det dokumenteret i materiale i Rigsarkivet. Det har derfor nok heller ikke været så sjovt, for Ernst skiftede i hvert fald job den 1. marts 1928 og blev ansat hos forpagter Dons på Aniskio Dvaras, en halv snes km uden for Alytus.

Aniskio var et af de 4 "kulturgodser", som oprettedes ved aftalen i marts 1923, men havde allerede ved Ernsts ansættelse fem år senere været ude i hård sø. Årsagerne var mange. Som de første forpagtere havde Landbrugsrådet indstillet et par ganske unge ugifte landmænd, Frederiksen og

lyje Ernstas pragyveno lygiai metus ir šis laikas skęsta visiškoje tamsoje. Nė karto nė žodžiu apie tuos metus jis neužsiminė. Net nenutuokiau, kad tėvo gyvenimas Lietuvoje būtų prasidėjęs kitur nei Aniškyje, kol Nacionaliniame archyve neaptikau tai įrodančios medžiagos. Galima spėti, kad linksma ten nebuvo, nes, kad ir kaip, darbą jis pakeitė ir nuo 1928 m. kovo 1 d. įsidarbino pas Donsą, nuomavusį už beveik tuzino kilometrų nuo Alytaus esantį Aniški.

Aniškis buvo vienas iš tų keturių kultūrinių dvarų, įsteigtų 1923 m. kovo mėnesio sutartimi, tačiau po penkerių metų, Ernstui atvykus, reikalai ėjosi sunkiai. Dėl įvairių priežasčių. Pirmiausias nuomininkais Danijos žemės ūkio taryba

Tholstrup, der med et par kapitalstærke forældre i ryggen fik chancen for en godsejerkarriere i det nære udland. Det gik bare ikke. En uheldig alliance af selvforskyldte og uforskyldte problemer fik dem til at opgive ævred, og i april 1925 – da de egentlig havde besluttet sig for at gå i likvidation – lykkedes det med de relevante myndigheders indforståelse at få en aftale i stand med H.C. Dons, som overtog forpagtningen af det 250 ha store gods og rykkede ind med kone og snart efter to små børn⁹. Dons overtog ikke blot gården, men også de uløste problemer, som havde slået forgængerne ud: Misvæksten gentog sig i 1926, der var trakkasserier med myndighederne, vrøvl med frisatte landarbejdere fra tidligere, som ikke ville rømme deres boliger på godsets område – en situation som førte til en kritisk strejke- og oprørsituation i sept. 26; der kom vanskeligheder med at opfylde de kontraktlige krav om levering af avlsdyr og såsæd til litauiske landbrugere, og – det værste – uendelige bekymringer over økonomien fulgt af enerverende forhandlinger med ministeriet om udsættelse af forfaldne fordringer, spekulationer over nye lån og kreditter, og m.m. Men Dons var af en anden – noget mere robust – støbning end Frederiksen og Tholstrup. Dons havde initiativ. Avlsvæg og sædekorn fik han fra Danmark. Til lige med maskiner og udstyr. På kredit. Dons var på forkant med udviklingen: Litauens første traktor, en Fordson, arriverede til Aniskio nogenlunde samtidig med Ernst¹⁰. Men en hård hund kunne

9 I efteråret 1927 fandt en mindre oversigtsartikel vej til den danske provinspresse. Den vidnede om en håbefuldt fremtid for Aniškis' gods, nu i hænderne på en ny forpagter. Forfatteren til artiklen var en dansk sognepræst på besøg i Litauen, hvor han døbte Dons' søn. Teksten findes i bilag nr. 4.1. (o.a.)

10 Endnu et – og en del mere grundigt – vidnesbyrd

buvo pasiūliusi porą gana jaunų, nevedusių ūkininkų, Frederikseną ir Tholstrupą. Turėdami stiprų turtingų tėvų užnugarį, jiedu gavo progą išbandyti ūkininko karjerą netolimame užsienyje. Bet nepavyko. Dėl jų kaltės ir be kaltės nesėkmingai susidėjusios aplinkybės privertė juos pasiduoti. Taigi 1925 m. balandį – kai jaunieji savininkai galiausiai apsisprendė skelbti bankrotą – valdžios tarnybų sutarimu pavyko sudaryti sutartį su H. C. Donsu ir šis perėmė 250 ha dydžio dvaro nuomą ir atsikėlė čia gyventi su žmona, o netrukus ir dviem mažais vaikais¹². Donsas perėmė ne tik ūkį, bet ir visas neišspręstas, buvusius savininkus pakirtusias problemas: 1926 m. vėl užklupo nederlius, vargino ginčai su valdžios institucijomis, nemalonumų kėlė anksčiau atleisti ir iš dvaro trobesių nenorintys išsikraustyti samdiniai (prieita net iki streiko ir maišto rugsėjo 26 d.), buvo sunku vykdyti sutarties sąlygas – tiecti lietuvių žemdirbiams veislinių galvijų ir sėklos ir, blogiausia, nuolatinis galvos skausmas dėl pinigų su to pasekmėmis – nervus tąsančiomis derybomis su Lietuvos ministerija nukelti numatytus įsipareigojimus, naujų paskolų ir kreditų paieškomis ir taip toliau. Bet Donsas buvo kito – kietesnio – sukirpimo nei Frederiksenas su Tholstrupu. Donsas ieškojo išeičių. Galvijų ir sėklų parsisiuntė iš Danijos. Kartu ir mašinų bei įrangos. Kreditan. Donsas buvo tarp pažangiausių – pirmasis Lietuvoje traktorius, Fordsonas, atkeliavo į Aniškį beveik tuo pat metu kaip

12 1927 m. rudenį Danijos provincijos spaudoje pasirodė apžvalginis straipsnelis, liudijantis viltingą Aniškio dvaro ateitį naujojo nuomininko rankose. Jo autorius – Lietuvoje viešėjęs ir Donso sūnų pakrikštyti paprašytas parapijos pastorius. Tekstą galima rasti priede Nr. 4.2. (vert. past.)

12 pusl. 14 nr.

ŪKININKAS

Dienos darbas per dvi valandas

Fordsonu galima atlikti dienos darbą per dvi valandas. Fordsonas atlieka darbus geriau ir pigiau kaip mašini peltai, jis yra vertas už jį mokamų pinigų, nepaprastai pigus vartoti ir padaro blaivų vietą dirbamas. Fordsoną jįs turite kaip nuosavą įrangą lietuvių kaimie, nes Fordsonas yra dirbti visas įvairomas mašinas, kaip kuliamąsias, plaukiamąsias, dinamą ir t. t.

Fordsonas atlieka dvigubą darbą, kaip jūdas ir kaip vietoj stovis motoras; jis yra pigesnis ir parankesnis vartoti už kitas įvairias mašinas, kad yra varomas šibutu ir jo aptarnavimas nereikalauja ypatingo pasirėngimo.

Kreipkitės į artimiausį Fordo atstovą, o jis jums Fordsoną noriai pademonstruos.

Fordson

I G A L I O T I A T S T O V A I L I E T U V O J E:

KAUNAS, Amerikos Lietuvių Prekybos Akcinė Bendrovė.	KLAIPEDA, L. Budriškis & Co. Amerikonišką Lietuvos Haudelė A.G.	SIAULIAI, Amerikos Lietuvių Prekybos Akcinė Bendrovė.
---	--	---

L. 2.

„Svintso“ spaustuė, Kaunas. Jauėnu spalvė Nr. 2 Tel. 20-66

Fordsono traktoriaus reklama

Ūkininko savaitraštyje (1926-04-04)

Fordson traktor reklame i det ugentlige

Ūkininkas [Landmanden]

(04-04-1926)

han også være, hvad der bl.a. manifesterede sig i retssager og klager fra hans folk til arbejdsinspektøren i Alytus over at “Dons skælder ud og slår os med kæppen”¹¹.

om Aniškis godsets oplomstring og for litauerne forebilledelige landmandsskab blev i 1928 trykt i et af de førende, danske dagblade *Politiken*. Teksten findes i bilag nr. 5.1. (o.a.)

- 11 I 1994 optog Litauens national TV landarbejdere fra Aniškis' gods og deres børns erindringer og godsets skæbne i dokumentarprogrammet “Aniškis”, se bilag nr. 7. (o.a.)

ir Ernstas¹³. Bet ir į nagą suimdavo – tą, be kita ko, rodo teismo bylos ir žmonių skundai Alytaus darbo inspektoriui, kad „Donsas barasi ir šeria mums rykšte“¹⁴.

- 13 Dar vienas, gerokai išsamesnis liudijimas apie Aniškio dvaro pažangą ir ūkininkavimo pavyzdį lietuviams publikuotas 1928 m. viename iš pagrindinių Danijos dienraščių *Politiken*, žr. priedą Nr. 5.2. (*vert. past.*)

- 14 Aniškio dvare dirbusių lietuvių darbininkų ir jų vaikų atsiminimus bei dvaro likimą 1994 m. fiksavo Lietuvos televizijos dokumentinė laida „Aniškis“, žr. priedą Nr. 7. (*vert. past.*)

Aniškio dvaras. H.C. Donsas (pirmas iš dešinės), jo šeima, darbuotojai, svečiai iš Danijos. Apie 1937.

Mogenso Strunges nuotrauka

Aniškis' gods. H.C. Dons (helt til højre), hans familie, ansatte og gæster fra Danmark. Ca. 1937.

Fotograf Mogens Strunge

Tårnby Stads- og Lokalkiv. Mogens Strunges privatarkiv, F172

Den anden side af Dons var renæssancemenesket. Han elskede gæster på godset. Jagterne. Festerne. Vel lå Aniskio ved verdens ende, men Dons krævede stil, der skulle være format over udfoldelserne, uanset om økonomien haltede. Dons blev på mange måder en mentor for Ernst, i høj grad en autoritet, og lidt af den faderskikkelse han måske savnede. Det var Dons som inddrog Ernst i jagtens glæder, og de vældige gilder på godset, lærte ham omgangstone og påklædning. Uniformen til daglig var helt enkelt spidsbukser og viklers, jakke

Kita Donso pusė buvo Renesanso žmogaus. Labai mėgo svečius. Medžioklę. Pobūvius. Gal Aniškis ir pasaulio kraštas, bet Donsas palaikė stilių ir platų mostą, nesvarbu, kad trūko pinigų. Ernstui Donsas dažnu atveju buvo globėjas, tikrai nemažas autoritetas ir kažkiek atstojo tėvą, kurio jis galbūt ilgėjosi. Būtent Donsas įtraukė Ernstą į medžioklės malonumus ir prašmatnias dvaro puotas, mokė jį kaip elgtis ir kaip rengtis. Kasdien buvo dėvima uniforma: galifė kelnės su vytais, švarkas, kaklaraištis. Net ir darbo metu. Spalva –

Karališkosios Danijos pasiuntinybės pastatas Kaune. Sekmadienio rytas. Apie 1937. Mogenso Strunges nuotrauka

Det kgl. danske gesandtskab i Kaunas. Søndag morgen. Ca. 1937. Fotograf Mogens Strunge

Tårnby Stads- og Lokalkiv. Mogens Strunges privatarkiv, F172

og slips. Også i arbejdstiden. Farven helst khaki. Her fik Ernst så indfriet noget af sin gamle drøm om militær karriere. Og han slap siden aldrig de normer han havde lært af Dons i Litauen. Specielt brugen af viklers var bemærkelsesværdig. Det er et bind som vikles om benene op til knæet, gerne khakifarvet. Jeg formoder det er britisk colonial style, måske et værn mod slanger, men mildt sagt ikke funktionelt i hverken det litauiske eller det danske klima. Min far gik med viklers (og slips) til sin død. Som helt lille fascineredes jeg af af- og

geriausia chaki. Taip iš dalies išsipildė sena Ernsto svajonė apie kariškio karjerą. Niekada po to iš Donso Lietuvoje išmuktų normų jis nebeatsisakė. Ypač stebina vyčiai – tokios juostos, apšukamos aplink kojas iki kelių, paprastai chaki spalvos. Veikiausiai tai bus britų kolonijinis stilius, gal apsauga nuo gyvačių, bet nei Lietuvos, nei Danijos klimato sąlygomis, švelniai sakant, nefunkcionaliai. Mano tėvas vaikščiojo su vyčiais (ir kaklaraiščiu) iki pat mirties. Mažas negalėdavau atitraukti akių nuo jų vyniojimo procedūros. Kiek paaugus darėsi

Karališkoji Danijos pasiuntinybė iš kiemo pusės. Apie 1937. Mogenso Strunges nuotrauka Det kgl. danske gesandtskab i Kaunas set fra gården. Ca. 1937. Fotograf Mogens Strunge Tårnby Stads- og Lokalkiv. Mogens Strunges privatarkiv, F172

påmonteringen. Som lidt større pintes jeg mere af hans viklers, for jeg kendte ingen andre i 1950erne, hvis fædre gik med så aparte et klædningsstykke. Ernst må have været den sidste.

Dons' generøse gæstfrihed omfattede ikke mindst gesandtskabet i Kaunas, som han stod på usædvanlig god fod med – og som reddede ham ud af mangel på knibe. Først med gesandt Biering, siden med afløseren, Duurloo¹². Gesandtskabet

gėda – nepažinojau nė vieno, kurio tėvas penkias-dešimtaisiais bėtų naudojė tokį svetimą aprangos elementą. Ernstas turbūt buvo paskutinis.

Daugiausia Donso dosnaus vaišingumo tekdamo Kaune reziduojantiems danų diplomatams, su kuriais jis palaikė ypatingai gerus santykius ir kurie ne kartą jį gelbėjo iš bėdos. Pirmiausia – konsului Bieringui, vėliau – jį pamainiusiam Duurloo¹⁵. Aplink pasiuntinybę nuolat

12 Sven Peter Duurloo (1891–1965) – dansk Chargé d'Affaires i Litauen (1930–1938).

15 Sven Peter Duurloo (1891–1965) – Danijos reikalų patikėtinis Lietuvoje (1930–1938).

samlede regelmæssigt den danske koloni. Også Ernst kom med. På et gruppebillede fra et aftenselskab i 1929 står den unge gartner beskedent i sidste række til venstre. Men han er med, og har fået indblik i en verden langt fra den han var opvokset i.

Ernsts første store opgave blev anlæggelse af haven foran hovedbygningen. Terrænet skrånede væk fra husets facade, og mellem de høje træer åbnede sig en prægtig udsigt ned mod søen med andetrækkene og krebsene. Ernst bestiller frugttræer og buske fra Danmark, får støbt fundamenter til drivhuse og anlagt mistbænke. Alt med henblik på såvel selvforsyning som salg. Vel er lønnen beskeden – og Dons er jævnlig nogle måneder bagud med udbetalingen, men kost og logi er jo garanteret – og Ernst er på mange måder sin egen herre. Han er respekteret for sit faglige arbejde, han er sammen med inspektøren, forvalteren og Dons-familien: overklasse – i forhold til godssets talrige skare af litauiske landarbejdere, røgere og malkepiger. Blandt de blinde er den enøjede konge. Ernst har kun gået 7 år i skole, men de fleste af landarbejderne kan hverken læse eller skrive. Til gengæld opdager Ernst at han har sprogøre. Det svære litauiske sprog opfanger han, finder system i, og kan efterhånden gøre sig forståelig på det. Han erfarer tilfredsstillelsen ved at kunne klare sig mellem de indfødte. Det er de færreste af de andre danskere, der gider det. Læse litauisk kan han næppe, grammatik er ham et ukendt ord. Men Ernst kan tale med og forstå litauerne.

I det daglige har livet på Aniskio være monotont. Biler var dengang en endnu større sjældenhed i Litauen end i Danmark¹³, forbeholdt gesandtskabet og nogle få som forretningsmanden

13 I slutningen af 1930'erne var der ca. 1.000 køretøjer i Litauen, hvoraf en fjerdedel var personbiler.

rinkdavosi Lietuvos danų kolonija. Dalyvaudavo ir Ernstas. Vieno tokio vakaro 1929 m. grupinėje nuotraukoje jaunasis sodininkas kukliai stovi viršutinės eilės kairėje. Bet jis čia yra ir yra gavęs pažinti pasaulio gerokai kitokio nei tas, kuriame užaugo.

Pirmasis didysis Ernsto darbas buvo įrengti sodą priešais pagrindinį pastatą. Nuo fasado tolyn leidžiasi šlaitas ir tarpe aukštų medžių atsiveria nuostabus vaizdas ežero su ančių pulkais ir vėžiais. Ernstas užsisako vaismedžių ir krūmų iš Danijos, pasirūpina išlieti pamatus šiltnamiams, įrengia inspektus – stiklo rėmais dengiamas lysves. Visko turi būti užtektinai ir parduoti liks. Atlyginimas, nors ir kuklus, o ir tą Donsas nuolat keletą mėnesių vėluoja, bet maistas ir pastogė garantuota, ir Ernstas iš esmės yra pats sau šeimininkas. Už darbą jį gerbia ir būna jis kartu su inspektoriumi, ekonomu ir Donso šeima – aukštesnioji klasė palyginti su būriu lietuvių lauko darbininkų, gyvulių prižiūrėtojų ir melžėjų. Vienaakis karalius tarp aklių. Mokyklą Ernstas lankė tik 7 metus, bet dvaro darbininkai diduma išvis neraštingi. Be to, Ernstas pajunta turįs gerą kalbinę klausą. Sugeba pagauti nelengvus lietuviškus žodžius, ima suvokti sistemą ir pamažu pavyksta suformuluoti mintį. Ateina pasitenkinimas, kad gali apsieiti su vietiniais. Retam iš danų tas rūpi. Skaityti lietuviškai vargiai galėtų, žodžio „gramatika“ nėra girdėjęs. Bet Ernstas susikalba su lietuviais ir juos supranta.

Aniškio kasdienybė buvo gana monotoniška. Automobiliai tuo metu Lietuvoje buvo dar didesnė retenybė nei Danijoje¹⁶, juos naudojo tik diplomatai ir vienas kitas verslininkas, kaip

16 XX a. 3–4 deš. sandūroje Lietuvoje buvo apie 1000 automobilių, ketvirtadalis jų – lengvieji.

Aniškio dvaras nuo sodo pusės. Centre (veikiausiai) Ernstas Flatau. Apie 1930. Ebbes Flatau asmeninis archyvas
Aniškis' gods fra haven. I midten (sandsynligvis) Ernst Flatau. Ca. 1930. Ebbe Flatau's privatarkiv

Jørgen Buch. Vejene var også elendige, hvad enten man kørte i bil eller hestevogn. En tur til Kaunas var en sjælden begivenhed. Dertil kom man med jerbanen fra Alytus. Men først skulle man de 10 km. med hestevogn. Det var til gengæld en strækning som Ernst blev fortrolig med, det var jo ham der stod for de daglige leverancer til torvet i Alytus. Men selv på en så velkendt rute kan der jo altid hænde et og andet.

Kaunasavisen *Rytas* beretter i en artikel den 15. jan. 1930 at der havde fundet et knivstikkeri sted på den smalle landevej nord for Alytus. En vogn ville

Jørgenas Buchas. Keliai taip pat buvo vargani, ar važiuotum mašina, ar arkliu. Išsiruošti į Kauną būdavo retas įvykis. Keliaudavo traukiniu iš Alytaus. Bet pirmiau iki jo – 10 km vežimu su arkliu. Šią atkarpą Ernstas išiminė geriausiai, nes būtent jam teko rūpintis nuolatiniams tiekimais į Alytaus turgų. Vis dėlto net ir puikiausiai pažįstamame maršrute visada gali kas nors nutikti.

1930 m. sausio 15 d. Kauno laikraštis *Rytas* pranešė, kad į šiaurę nuo Alytaus einančiame vieškelyje padurtas žmogus. Vienas vežimas neužle-

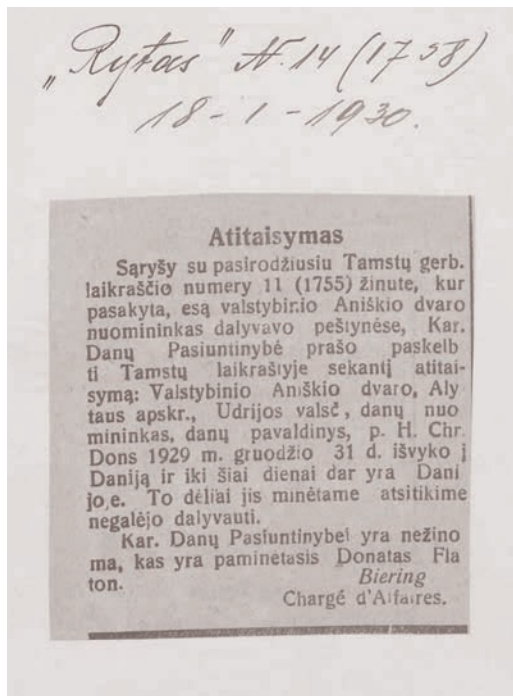
Karališkosios Danijos pasiuntinybės automobilis. Apie 1937. Mogenso Strunges nuotrauka
 Det kgl. danske gesandtskabs bil. Ca. 1937. Fotograf Mogens Strunge
 Tårnby Stads- og Lokalkiv. Mogens Strunges privatarkiv, F172

overhale en anden – som ikke ville give sig. Der startede et kapløb og det endte i slagsmål, hvor den ene af taberne fik stukket et øje ud, den anden slap med lettere kvæstelser. Gerningsmanden angaves som en „Flaton, en dansker og forpagter på gods-et Aniskio“¹⁴. Artiklen fremkaldte et omgående

14 Originalcitateret lyder således: „Den 13. januar indhentede Boleslovas og Vladas Daugirdas, bosiddende i landsbyen Kaniukai ved Alytus, på vej hjem fra Alytus en 3 km ud af Simnas’ landevejen en hestetrukken vogn med Donatas Flaton, Se-

do kelio kitam ir prasidėjusios lenktynės baigėsi muštynėmis. Vienam nelaimėliui išdurta akis, kitas išsisuko lengvesniais sužalojimais. Kaltininku nurodomas „Flatonas, danas, Aniškio dvaro nuomininkas“¹⁷. Į pranešimą reaguota išsamiau danų chargé d’affaires Bieringo patikslinimu laikraščio

17 Citatos originalas skamba taip: „Sausio 13 d. Kaniukų kaimo Alytaus valsč. gyventojams Boleslovui ir Vladui Daugirdams, grįžtant iš Alytaus 3 kilometre Simno plente jie pavijo vežimą, kuriame važiavo Donatas Flaton, Semaška ir kiti. D. Flaton

Chargé d'Affaires Bieringo patikslinimas laikraščiu
Rytas. 1930-01-18

Chargé d'Affaires Bierings berigtigelse til avisen
Rytas [Morgen]. 18-01-1930

Hans Chr. B. Dons' Forpagtning af Aniškiai: Rigsarkivet.
Det danske Gesandtskab i Kaunas, 75K7

Berigtigelsen lyder således: "I forbindelse med fremkomsten af en meddelelse i De Herrers ærede avis i nummer 11 (1755), hvor det fortæltes, at Statsgodset Aniškis' forpagter angiveligt havde deltaget i slagsmål, beder Det danske Gesandtskab om at offentliggøre følgende rettelse i De Herrers avis: Den danske forpagter af statsgodset Aniškis, Alytus' amt, Ūdrija kommune, danske undersåt hr H. Chr. Dons tog den 31. december 1929 til Danmark, og han fortsat befinder sig i Danmark. Grundet dette kunne han ikke have deltaget i nævnte hændelse. De kgl. danske Gesandtskab er ikke bekendt med, hvem omtalte Donatas Flaton er. Biering, Chargé d'Affaires" (o.a.)

dementi fra chargé d'affaires Biering, som gjorde avisen og læserne opmærksom på at forpagteren på Aniškio hed Dons og at han pt. var i Danmark. Men samtidig sender Biering et expresbrev til in-

redakcijai ir skaitytojams, kad Aniškį nuomojās danas yra vardu Donsas ir įvykio dieną jis buvęs išvykęs į Daniją. Tuo pat metu Bieringas išsiunčia skubų laišką Aniškio inspektoriui Hansenui

maška m.fl. D. Flaton lod ikke Daugirdas overhale. De begyndte at køre om kap, og til slut opstod der tumult, hvorved Vladas Daugirdas kom til skade. Han blev stukket i siden og fik et øje stukket ud. Boleslovas kom lettere til skade. Selvom de to Daugirdas var slemt tilskadekomne, lykkedes det dem at få tvunget dem op i vognen og fremstillet for politiet. D. Flaton er Aniškis' godsforpagter (i Ūdrija's kommune), dansker der driver et mønsterbrug. Vl. Daugirdas fik på en øjenklinik i Kaunas fjernet øjret helt." (Dėl lenktynių peštynės, kuriose du sužeisti [Slagsmål pga. kaplób, to tilskadekommande], in: *Rytas* [Morgen], 15-01-1930, nr. 11, s. 3).

nenorėjo leisti Daugirdui pralenkti. Kilo lenktynės ir viso to pabaiga – muštynės, per kurias sužalotas Vladas Daugirdas. Jam peiliu pervertas šonas ir visai iškirsta akis. Boleslovas Daugirdas sužalotas daug lengviau. Nors sunkiai sužaloti Daugirdai vis tik įstengė juos įsiversti į vežimą ir pristatyti policijai. D. Flaton yra Aniškio dvaro (Ūdrijos valsč.) nuomininkas, danas, kuris veda pavyzdinę ūkį. Vl. Daugirdui Kauno akių klinikoje visai išimta akis" (Dėl lenktynių peštynės, kuriose du sužeisti, in: *Rytas*, 1930-01-15, nr. 11, p. 3).

spektør Hansen på Aniskio og kræver en forklaring. I en håndskreven notits melder Hansen tilbage at han “har bedt Flatau meddele hvordan det er gaaet til, da jeg jo intet ved udover hvad han har fortalt desangaaende”.

Ernsts version af forløbet afsendes til gesandtskabet den følgende dag:

Til
Det Kongelige Danske Gesandtskab i Kovno

Jeg var omtalte Dag i Alytus og havde solgt svin, og paa Hjemvejen Kl. 5 ca. 2 km fra Alytus var der en Bonde der kørte foran og ville ikke vige tilside, vi kørte lidt i skridt bagefter Vognen, men så kørte han paa tværs af Vejen, og holdt stille, min kusk sprang af Vognen for at faa den anden til at vige til side, og jeg kom frem ved at køre ned i Grøften. Men derefter udviklede der sig Slagsmaal imellem min Kusk Siniskas og de Folk der var paa den anden Vogn, og jeg kørte selv videre, hvad der maaske nok var en Fejl, og en ½ time senere kom Siniskas hjem med et svært Knivsaar i Ansigtet, og maatte køres til Læge. Han er uarbejdsdygtig nu, hvad der mere er sket kan jeg ikke sige.

Aniskio den 19/1-1930
E.W. Flatau

Hans Chr. B. Dons' Forpagtning af Aniškiai: Rigsarkivet.
Det danske Gesandtskab i Kaunas, 75K7

Videre kan forløbet ikke følges. Sagen er henlagt. Ernst har kunnet tørre sveden af panden. Gesandtskabet har ikke båret nag, og Ernst fik siden et godt skudsmål derfra når han behøvede det. Når Ernst senere i livet var i godt humør, elskede han at fortælle historier fra Litauen. Den om

ir pareikalauja paaiškinimo. Ranka rašytame rašte Hansenas teigia paprašęs Flatau „pranešti, kaip taip nutikę, nes pats aš negališ žinoti daugiau nei man tuo klausimu jojo papasakota“.

Ernsto įvykio versija išsiunčiama diplomatomams kitą dieną:

Kam:
Karališkajai Danijos Pasiuntinybei Kaune

Kalbamąją dieną buvau Alytuje, pardaviau kiaušius, ir grįžtant namo, apie 5 val., maždaug 2 km. už Alytaus prisivijom valstiečio vežimą, o tas nenorėjo pasitraukti šonan, mes pavažiavom kiek risčia jam iš paskos, bet tada anas pasuko skersai kelio ir sustojo, mano vežikas nušoko žemėn pasakyt, kad pasitrauktų, o aš važiauvau toliau grioviu. Bet paskui prasidėjo muštynės tarp mano vežiko Sinisko ir tų vyrų, kur važiauo anuo vežimu, aš pats važiauvau toliau ir gal negerai, kad taip padariau, o po pusvalandžio grįžo Siniskas su smarkiai perrėžtu veidu, nuvežėm jį pas gydytoją. Dabar jis nedarbingas, o kas dar nutiko, negaliu pasakyti.

Aniškis, 1930 m. sausio 19 d.
E.W. Flatau

Hans Chr. B. Dons' Forpagtning af Aniškiai: Rigsarkivet.
Det danske Gesandtskab i Kaunas, 75K7

Tolesnės eigos nebėra kaip sužinoti. Byla nutraukta. Ernstas lengviau atsikvėpė. Pasiuntinybė pykčio užantyje nelaiškė ir nuo tada, jei prireikdavo, Ernstas iš jų gaudavo tik gerus atsiliepimus. Vėliau gyvenime būdamas geros nuotaikos, jis labai mėgo pasakoti apie Lietuvą. Bet štai šito

Til
 Det Kongelige Danske Gesandtskab i Kovno
 Jeg var ombudt Dag i Alytaus og havde
 sødelt Lwin, og saa Gjembieren H. S. Co. S. km.
 fra Alytaus, var det en Bond der kørte
 foran os, og vilde ikke vige bilude, vi kørte
 lidt i skridt baglæft. Vognen men saa kørte
 han saa brast af Vegen, og holdt stille,
 min Husk. sprang af Vognen for at for den
 anden til at vige bilude, og jeg kom frem
 ved at køre ned i Grøften men Døft-
 indrillede det sig Glegemaal imellem min
 Husk. Jimiskas og de Fulk. det var. for den
 anden Vogn, og jeg kørte selv videre, hvad
 det maatte nok var en Fyld, og en 1/2 Time senere
 kom Jimiskas Hjem, med et svart Hairsaar
 i Ansigtet, og maatte senere køres til Luge,
 Han er uskyldig og jeg inu, hvad det senere er
 sket kan jeg ikke sige.

Aniskio det. 19/1 - 1930.
 E. W. Flatau

Ernsto Flatau paaiškinimas diplomatams apie įvykį vieškelyje prie Alytaus. 1930-10-19

Ernst Flataus forklaring til de danske diplomater om hændelsen på landevejen nær Alytus. 19-10-1930

Hans Chr. B. Dons' Forpagtning af Aniškiai: Rigsarkivet. Det danske Gesandtskab i Kaunas, 75K7

knivstikkeriet på Alytusvejen har han dog aldrig omtalt. Heller ikke til min mor. Følte han selv at den ikke var flatterende? (Så er det selvfølgelig lidt ufint at hans søn gravede den frem i Rigsarkivet 70 år senere. Undskyld du gamle!) Til gengæld er der andre, som han gerne repeterede. Fx den om oste, der var hjemforskrevet fra Danmark, og som efterhånden blev så gamle at “de kom når man fløjtede”, hvorefter en snarrådig sjæl (Ernst, fremgik det ligesom implicit) foreslog at nedsænke de resterende i vodka for at drukne bæsterne. “Og det blev de bedste oste vi nogen sinde havde smagt”. Eller om jagten hvor der deltog en gæst fra Danmark. Han havde aldrig haft et gevær i hænderne før og forvekslede en ræv og Ernst – med det resultat at tumpen fyrede begge løb af i hovedet på den sagesløse gartner. Det fleste kunne pilles ud, men et sad tilbage mellem næseroden og øjenkrogen. Jeg har selv fået lov at mærke efter.

Monotonien på Aniskio blev afbrudt, når der kom gæster. Folkene på gesandtskabet med koner, fra den danske koloni, fra Danmark. Som pastor Strunge fra Tårnby, der opholdt sig længe hos Dons medens han samlede stof til sin bog om Litauen, *Litaviske Studier* (1938)¹⁵, eller Dons' lillebror Aage, forfatteren, som fandt motivet til *Soldaterbrønden*¹⁶. Sært par i øvrigt.

15 Mogens Strunge (1892–1970) *Litaviske Studier*, i alt 9 hæfter (1938–1939), også udgivet samlet som bog (København: I Kommission Ejnar Munksgaard, 1938). Endnu en tidligere og spændende kilde om danskeres indtryk i Litauen er: *Sanitetssoldat på Østfronten* af Kaj Henningsen, Lars N. Henningsen og Martin Bo Nørregård, Historisk Arkiv for Haderslev Kommune, 2015. (o.a.)

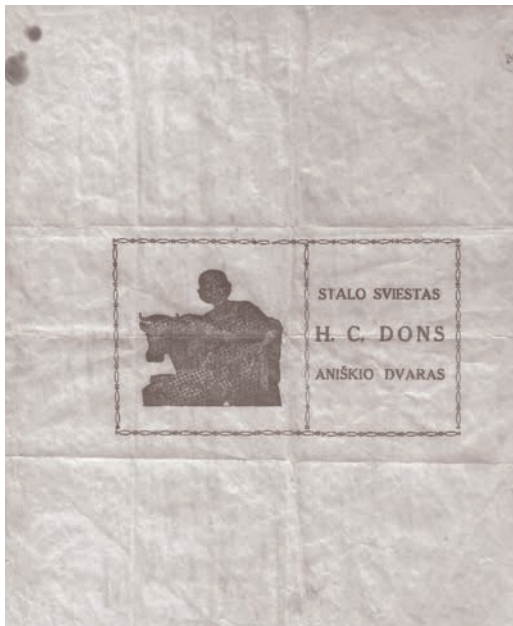
16 Henvisning til den kendte, danske forfatter Aage Dons (1903–1993) og hans roman *Soldaterbrønden*, der stadig udkommer i nye udgaver (første udgave 1936). Romanens handling foregår i Litauen:

nutikimo apie muštynes su peiliais Alytaus ke-lyje niekada nėra minėjęs. Net mamai. Gal jau-tė, kad nepagirs? (Jei taip, nelabai gražiai išei-na, kad po septyniasdešimties metų sūnus atkapstė dokumentą Nacionaliniame archyve. Dovanok, seniuk!) O va kitas istorijas jis kartodavo nuo-lat. Pavyzdžiui, apie sūrius, kuriuos parsisiuntė iš Danijos ir tiek užlaikė sandėlyje, kad tapę gero-kai pabuvę, jie, kaip daniškai sakoma, „pašvilpus galėjo patys pas tave ateiti“, po ko buvo pasiūlyta (išradinguolis, suprask, buvęs pats Ernstas) sūrių likutį užmerkti degtinėje ir taip išskandinti juose užsiveisusias bjaurybes. „Skanesnių sūrių niekas iš mūsų nebuvo ragavęs!“ Arba apie medžioklę su svečiu iš Danijos. Ligtol rankose nelaikęs šautuvo, šis supainiojo Ernstą su lape ir – idiotas – pokšte-lėjo iš abiejų vamzdžių tiesiai nekaltam sodininkui į galvą. Didumą iškrapštė, bet vienas liko tarpelyje tarp nosies ir akies. Man leido pačiupinėti.

Monotonišką Aniškio kasdienybę protarpiais praskaidrindavo svečiai. Pasiuntinybės pareigūnai su žmonomis, žmonės iš danų kolonijos, atvykėliai iš Danijos. Pavyzdžiui, pastorius Strunge iš Tårnby, apsistojęs pas Donsą gana ilgam, nes rinko medžiagą savo knygai apie Lietuvą, *Litaviske Studier* (1938)¹⁸. Arba jaunėlis Donso brolis Aage, rašyto-jas, Lietuvoje radęs motyvą *Kareivių šuliniui*¹⁹. Beje,

18 Mogenso Strunges (1892–1970) *Litaviske Studier* [*Lietuvos studijos*], iš viso devyni sąsiuviniai (1938–1939), išleisti ir atskira knyga (København: I Kommission Ejnar Munksgaard, 1938). Dar vienas ankstyvesnis ir įdomus šaltinis apie danų įspūdžius Lietuvoje būtų *Kaizerio kareivis Lietuvoje: Ivero Henningseno laiškai ir piešiniai* (sud. Kaj Henningsen, Lars N. Henningsen, Martin Bo Nørregård, iš danų kalbos vertė Aurelija Bivainytė, Vilnius: Briedis, 2017). (*vert. past.*)

19 Nuoroda į žinomą danų rašytoją Aage Donsą (1903–1993) ir iki šiol perleidinėjama jo romaną *Soldaterbrønden* (pirmasis leidimas – 1936 m.).

Aniškio dvare gaminto sviesto pakuotė. Alytaus kraštotyros muziejus

Indpakkingspapir til smør produceret på Aniškis' gods. Alytus' lokalhistoriske museum

AKM GEK 9044

Større modsætninger end den blodrige, larmende godsejer og den forfinede homosexuelle forfatter kan næppe tænkes. Eller der kom udsendte repræsentanter fra Landbrugsrådet, som skulle inspicere hvordan projektet forløb. Også højtstående litauere, ministre og embedsmænd, besøgte mønstergården, gerne på gesandtskabets foranledning¹⁷.

Den erfarne elskers forførte kvinde overvejer muligheden af at tage livet af sin mand. Forfatteren Aage Dons læste uddrag af værket i 1937 ved et af Dansk-Litauisk Selskabs arrangementer i København (DLS grundlages i 1933). (o.a.)

¹⁷ Om lignende udflugter kan man læse: M.B.Ž. „Ekskursija į pavyzdinius Lietuvos ūkius“ [Udflugt til litauiske mønsterbrug], in: *Žemės ūkio akademijos metraštis. 1927* [Landbrugsakademiets årsbog 1927], 1928, s. 90–99. <https://www.epaveldas.lt/preview?id=C10000085645>

labai keista brolių pora. Didesnės priešingybės už žmogų iš kūno ir kraujo, balsingąjį dvaro valdytoją ir liaunutį homoseksualų miesto intelektualą turbūt nesugalvotum. Taip pat atvykdavo Žemės ūkio tarybos atstovų – juos siųsdavo inspektuoti, kaip sekasi projektui. Pavyzdiniame dvare lankėsi ir lietuviai – aukšti pareigūnai (ministrai, valdininkai), dažniausiai pasiuntinybės kvietimu²⁰.

Romano veiksmas vyksta Lietuvoje: patyrusio meilužio suviliota moteris svarsto galimybę nužudyti savo vyrą. Kūrinio ištraukas 1937 m. rašytojas skaitė Danijos-Lietuvos draugijos (Dansk-Litauisk Selskab, įsteigta 1933 m.) renginyje Kopenhagoje. (*vert. past.*)

²⁰ Apie panašias ekskursijas galima paskaityti: M. B. Ž., „Ekskursija į pavyzdinius Lietuvos ūkius“, in: *Žemės ūkio akademijos metraštis. 1927, 1928*, p. 90–99. <https://www.epaveldas.lt/preview?id=C10000085645>

Vidnesbyrd om Ernsts kontakt med Danmark er få. Havde han kontakt med forældrene, de 6 yngre søskende? Han rejste ikke hjem på ferie, men skrev han da ikke breve? Savnede han dem ikke? *Ville* han ikke have kontakt med dem? *Ville de* ikke? Kun 1 gang – og det var efter at han havde forladt Aniskio – fik han besøg af sin yndlings søster, Carla Emma Louise kalder “Søster” og hendes mand Aage. Alt tyder derfor på at han ikke havde tanker om at vende tilbage til Danmark. Han havde det godt hvor han var, modsat flere af de andre danske ansatte på godset. Der foregik jævnthen en udskiftning, hvad der nok kunne bringe et frisk pust og nyheder hjemmefra, så livet på Aniskio igen kunne gå sin stille gang. For øvrigt var der vel heller ikke rigtig noget der fristede i Danmark. Verdenskrisen rasede fortsat; den begyndende arbejdsløshed som havde sendt Ernst ud i 27, var blevet langt værre. I 1933 var en trediedel af arbejdsstyrken i Danmark uden arbejde. Gud og hvermand gik fallit. Landbruget var i krise¹⁸. Ikke at man ikke også mærkede landbrugs-krise i Litauen, men trods alt var livet på Aniskio og i det lavt udviklede Litauen i langt højere grad baseret på naturalieøkonomi end i Danmark. Så Ernst vidste hvad han havde i Litauen.

Sommeren 1934 spidsede situationen til på Aniskio. Dons skyldte Gud og hvermand: Landbrugsrådet i Danmark for leverede køer. En hel række leverandører i Danmark for foder, sædekorn og maskiner. Leverandører i Litauen for kunstgødning, Det litauiske landbrugsministe-

Kokius ryšius Ernstas palaikė su Danija, praktiškai nepaliudyta. Ar kontaktavo su tėvais, su šešiais jaunesniais broliais ir seserimis? Namo atostogų jis nevyko, bet negi nerašė laiškų? Negi nepasiilgdavo saviškių? Nenorėjo bendrauti? Ar jie nenorėjo? Tik vieną kartą, tada, kai Ernstas jau buvo palikęs Aniškį, jį aplankė mylimiausia sesuo Carla Emma Louise (vadino ją tiesiog „sese“) su savo vyru Aage. Panašu, kad Ernstas neplanavo grįžti į Daniją. Jautėsi gerai, jam čia tiko, priešingai nei didumai kitų dvare dirbusių danų. Darbuotojai nuolat keitėsi, kaskart įnešdami šviežio oro ir naujienų iš namų, kad gyvenimas Aniškyje vėl galėtų grįžti į savo ramias vėžes. O ir ką grįžęs Danijoje rasi? Tebesiautė pasaulinė krizė, darbo vietų trūko dar labiau nei tada, kai augantis nedarbas 1927 m. paskatino Ernstą iškeliauti svetur. 1933 m. trečdalis darbo jėgos Danijoje buvo be darbo. Bankrotus skelbė vieną po kito. Žemės ūkis vos laikėsi²¹. Ne tai kad lietuviai žemdirbiai būtų nejutę sunkumų, bet Aniškyje ir silpniau išsivysčiusioje Lietuvoje gyvenimas vis dėlto gerokai labiau priklausė nuo natūrinės ekonomikos nei Danijoje. Ernstas žinojo, ką jis čia turi.

1934 m. vasarą situacija Aniškyje paaštrėjo. Donsas prasiskolino kiaurai. Danijos žemės ūkio tarybai už pristatytas kiaules. Visam būriui danų tiekėjų už pašarus, javų sėklas ir mašinas. Lietuvių tiekėjams už trąšas. Lietuvos žemės ūkio ministerija vis grasino atšaukianti dvaro nuomos sutartį dėl neišmokamų skolų. Dar nesumokėtų atlyginimų ūkio darbininkams buvo susidarę

18 Krisen i det danske landbrug omtaltes også i den litauiske presse: V. V., „Danų žemės ūkio būklė dabartinio krizio metu“ [Om tilstanden for dansk landbrug under den nuværende krise], in: *Žemės ūkis* [Landbrug], 1931, nr. 9, s. 276-282. <https://www.epaveldas.lt/preview?id=C10000085645>

21 Apie sunkumus Danijos žemės ūkyje užsiminta ir lietuviškoje spaudoje: V. V., „Danų žemės ūkio būklė dabartinio krizio metu“, in: *Žemės ūkis*, 1931, nr. 9, p. 276–282. <https://www.epaveldas.lt/preview?id=C10000085645>

Ebbe Flatau su seserimi Benedicte Aniškio dvaro griuvėsiuose. 1997. Ebbes Flatau asmeninis archyvas

Ebbe Flatau med sin søster Benedicte i ruinerne af Aniškis' godset. 1997. Ebbe Flataus privatarkiv

rium truede jævnlig med opsigelse af forpagtningsaftalen på grund af restancer. Og folkene på gården skyldte han 4000 lit i løn. Gårdens samlede gæld androg op imod halvdelen af aktiverne.

Men Aniskio blev reddet på målstregen: Det lykkedes at formå justitsministeriet til at acceptere at fru Dons kunne få udbetalt en fjerdedel af sin (eller snarere hendes to børns) mødrene arv, som ellers var båndlagt i Overformynderiet. Alternativet havde ellers været at de to børns fremtid havde været yderst usikker. Det har sikkert også bidraget til den lykkelige slutning at chargé d'affaires Duurloo anbefalede dette brud på reglerne, fordi "han nødigt så at den mest fremtrædende af de danske Landmænd i Litauen skulde blive nødt til at give op".

geri 4000 litų. Bendra dvaro skola ėmė artėti prie pusės aktyvų vertės.

Vis dėlto Aniškis išgelbėtas per plauką. Pavyko įtikinti Teisingumo ministeriją leisti poniai Dons išsimokėti ketvirtadalį savo (tiksliau, jos dviejų vaikų) motininio palikimo, šiaip jau nejudinamai saugomo Danijos įgaliotosios turto tarnybos. Kitaip vaikų būtų laukusi itin neužtikrinta ateitis. Prie laimingos baigties neabejotinai prisidėjo ir patikėtinio Duurloo rekomendacija padaryti išimtį iš taisyklių, nes jis „labai nenorėsiąs matyti žymiausią Lietuvos danų ūkininką priverstinai pasiduodant“.

Taigi tam tikra prasme reikalas išsisprendė Donso vaikų – Annie ir Brolio (arba Hanso, kaip jį buvo pakrikštiję) – dėka. Bet Annie su Broliu

På en måde skyldtes det altså Dons' børn, Annie og Bror (eller Hans som han var døbt). Men Annie og Bror var også den direkte årsag til en hændelse af helt anden karakter, og som fik afgørende betydning for Ernst. De to børn var i 1934 hhv. 8 og 7 år. Skolemyndighederne i Alytus havde et godt øje til den danske forpagter på Aniskio – eller snarere hans børn. Hvad lignede det at de ikke gik i skole?¹⁹ Troede sådan nogle udlændinge at man bare kunne blæse på Litauens lovgivning? Her var undervisningspligt, og børnene skulle indskrives i nærmeste skole, ellers faldt der bøder! Når det gjaldt holmgang med litauiske myndigheder, var Dons på hjemmebane. De skulle ikke få skovlen under ham. Skønt bebyrdet til op over begge øren med transaktioner for at redde bedriften og karakteristisk for hans sædvanlige optimisme, fik Dons alligevel annonceret efter en privatlærer i Danmark, som havde lyst til ansættelse på et gods i Litauen. En aftale blev sluttet, og i sept. 1934 ankom efter den sædvanlige togrejse over Berlin, Kaunas og Alytus – de sidste ti km herfra med hestevogn – til Aniskio, Annes og Brors nye lærerinde, den 22-årige frøken Ella Petersen. Frk. Petersen var en lille blond dame, let buttet. Hendes sprog lød meget dannet, om end med en svag jysk tone. Hun var helt sikkert af god familie. Hun var da også yngste datter af en jysk grosserer, havde højere pigeskoleexamen, havde derefter været "ung pige i huset" i Danmark, såvel som i Italien og England, havde påbegyndt en uddannelse i sang og musik som privatelev hos Anders Brems i København, men havde af uvisse årsager ikke fuldendt uddannelsen, da denne exotiske stilingsmulighed åbnede sig.

19 I 1930 blev der i Litauen officielt indført tvungen skolepligt for 7- til 11-årige.

tapo tiesiogine priežastimi dar ir visai kito nutikimo, lemiamai paveikusio Ernsto gyvenimą. 1934 metais jiems buvo, atitinkamai, 8 ir 7 metai. Alytaus mokyklų inspekcijai Aniškio dvaro nuomininkas kėlė įtarimą. Tiksliau, jo vaikai. Kur tai matyta neiti į mokyklą?²² Ar visokiems užsieniečiams nusišvilpti į Lietuvos įstatymus? Manosi išsėksimą? Mokslas Lietuvoje privalomas ir vaikai turi būti užrašyti į artimiausią mokyklą, kitaip lauks bauda! Tačiau Donsas dvikovose su lietuviškomis tarnybomis jautėsi kaip žuvis vandenyje. Lengvai jo nepaimsi. Iki ausų skęsdamas rūpesčiuose gelbstint verslą, jis vis tiek, su visu sau būdingu optimizmu, paskelbė ieškantis privačios mokytojos Danijoje, kuri sutiktų įsidarbinti dvare Lietuvoje. Sutartis buvo sudaryta ir 1934 m. rugsėjį įprastu traukinio maršrutu per Berlyną, Kauną ir Alytų, o paskutinius dešimtį kilometrų – vežimu, į Aniškį atvyko Annie ir Brolio naujoji mokytoja, dvidešimt dvejų panelė Ella Petersen. Mažytė, kiek apvalaina blondinė. Kalbanti labai kultūringai, nors ir su silpnu jutlandietišku akcentu. Aiškiai kilusi iš geros šeimos. Kaipgi – jaunėlė Jutlandijos prekybininko dukra, aukštesniosios mergaičių mokyklos absolventė, jau dirbusi „namuose“ Danijoje, taip pat Italijoje bei Anglijoje, ir ėmusi privačias dainavimo ir muzikos pamokas Kopenhagoje iš Anderso Bremso, tik dėl neiškių priežasčių nebaigusi šių studijų, kai pasirodė mūsų egzotiško darbo skelbimas.

Moteris Aniškyje skambėjo kaip rimtas perveršmas – ir dar atvykstanti ilgesniam laikui. Mat Donsas su panele Petersen pasirašė dvejų metų sutartį. Kuriam laikui bus rami galva nuo mokyklų

22 1930 m. Lietuvoje oficialiai įgyvendintas privalomas pradinis mokslas visiems 7–11 m. vaikams.

Det var noget af en revolution at der kom en dame til Aniskio – og så en dame der skulle opholde sig i længere tid. Dons havde nemlig skrevet to års kontrakt med frk. Petersen. Så slap han for bøv! med skolemyndighederne så længe. For Ernst har det også været årets oplevelse. Det var 7 år siden han havde været i Danmark og omgædes jævnaldrende, damer. (Hvis han har gjort det). Nogle dansktalende damer har han vel mødt blandt den danske koloni, men de har sagtens været gift. Andre? Litauiske kvinder? Det er meget vel tænkeligt, men ukendt. Ernst og forvalteren Gunnar Friis, som var kommet 2 år før frk. Petersen, var de eneste potentielle opvartende kavalierer i miles omkreds for den nye lærerinde.

Ernst trak det længste strå.

inspekcijos. Ernstui tai irgi buvo metų įvykis. Daniją jis paliko prieš septynerius metus ir nuo tada su bendraamžėmis merginomis nebendravo (jei išvis buvo bendravęs). Danų kolonijoje daniškai kalbančių moterų turėjo sutikti, bet visos, aišku, ištekėjusios. O kitų? Lietuvių? Labai tikėtina, kad buvo, bet nieko apie tai nežinoma. Ernstas ir ekonomas Gunnaras Friisas, atvykęs dveji metai prieš panelę Petersen, buvo vieninteliai potencialūs naujosios mokytojos kavalieriai kelių mylių spinduliu.

Ernstas ištraukė ilgesnį šiaudą.

Ella

Min mor (31.3.1912-15.6.1991) var den yngste af en børneflokk også på 7 + en der døde som barn. Dog fordelt på 2 koner. På såvel faders som moders side bønder, husmænd og hestehandlere i området mellem Vejle og Christiansfeldt, så langt tilbage som de kan følges, til 1700-tallet. Ellas far, Julius Petersen (1861-1935) havde giftet sig med sin husholderske Anna Sofie Iversen (1871-1957) efter sin første kones død. Han havde handelstalent efter sin fader, slog sig ned i Kolding med detail- og omfattende engroshandel indenfor kolonial og brændsel. Han blev en holden mand, Odd Fellow logebroder og samfundsstøtte. Julius Petersen i Låsbygade var et navn der stod respekt om i Kolding og omegn. Det var gamle forældre, Ella fik – eller ”Pulte” som de kaldte hende. Julius var 51 og Anna 41. Ella var noget svagelig som barn. ”Engelsk syge” kaldte man det dengang når børn blev hæmmet i væksten – af vitaminmangel. Ellers havde hun en god og tryk barndom. Solidt højborgerligt hjem med udbredt selskabelighed, store middage og lystige familiefester. Julius elskede at svinge damerne og var en dygtig danser. Om sommeren og søndagen tog hele familien på skovtur, i charabanc. Kusk med guldtresset kasket på bukken, fyldte madkurve og damerne i hvide kjoler. Jo der var stil over familien. Hjemme på førstesalen styrede mormor Anna tjenestepigerne med myndig autoritet.

Ella kom i privatskole, Døtreskolen, hvorfra hun dimitteredes som 16-årig med en såkaldt ”pigeskoleexamen” – første uddannelsestrin for unge piger af konditionert stand på vejen til et passende parti. Det var dog altid godt også at få lidt erfaring med husførelse gennem et par pladser som ”ung pige i huset”. Først fik Ella derfor plads hos en fjern

Ella

Mano mama (1912-03-31-1991-06-15) buvo jauniausia iš taip pat septynių vaikų būrio šeimos (dar vienas mirė būdamas mažas), tačiau padalintos per dvi tėvo žmonas. Tiek iš tėvo, tiek iš motinos pusės visi valstiečiai, mažžemiai, arklių pirkliai, gyvenę tarp Vejle ir Christiansfeldto nuo – kiek galima atsekti – XVIII amžiaus. Ellos tėvas, Julius Peterse- nas (1861–1935), mirus pirmai žmonai vedė namų tvarkytoją Anną Sofie Iversen (1871–1957). Iš tėvo paveldėjęs prekeivio gyslą, jis įsikūrė Koldinge, kur vertėsi iš kolonijinių prekių ir kuro mažmenos bei didmenos. Ilgainiui prakuto, tapo Odd Fellow ložės nariu ir visuomenės veikėju. Koldinge ir apylinkėse Juliaus Peterseno iš Låsby gatvės vardas buvo tariamas su pagarba. Ellą (arba Pultę, kaip ją vadindavo namie) tėvai pasigimdė jau amžiuje. Ju- liui buvo 51, o Annai 41. Vaikas Ella buvo silpnutė. „Angliška liga“ – sakydavo anais laikais apie tokius, iš tiesų dėl vitaminų trūkumo, sutrikusio augimo vaikus. Tačiau apskritai jos vaikystė buvo gera ir saugi. Pasiturintys aukštesniosios miestiečių klasės namai, dažni svečiai, prašmatnūs pobūviai, nuo- taikingos ir džiugios šeimos šventės. Julius mėgo paskraidinti damas šokio sukury, buvo talentingas šokėjas. Vasarą ir sekmadieniais visa šeima vykda- vo į gamtą karieta. Ant pasostės – vežikas auksiniu apvadu apvesta kepure, maisto prikrautos pinti- naitės, baltai išsipuošusios damos. O taip, šeima išlaikė stilių. Antrame namų aukšte močiutė Anna valdingu autoritetu prižiūrėjo tarnaites.

Ella mokėsi privačioje Dukrų mokykloje, iš jos išleista šešiolikos, po vadinamojo „mergaičių mokyklos egzamino“ – ši pirmoji švietimo pakopa parengdavo kondicinės būklės merginas tinkamai partijai ateityje. Vis dėlto gauti truputį namų ruo- šos patirties, padirbėjus samdyta mergina vienoje kitoje vietoje, taip pat ne pro šalį. Taigi Ella pirma

slægtning, onkel Iver (Skougaard) i København. Ingen større succes, for han var en gammel gris, mindedes Ella siden. Kom ned om morgenen med åben gylp i pyjamassen. Nej, det var nok bedre at komme ud i verden og lære noget sprog. Ella fik ligesom ældste storesøster Cecilie (kaldet Kylie) plads som "au-pair pige" hos en familie i London. Ella havde sprognemme, og da hun syntes hun kunne nok engelsk, søgte hun videre til Italien. Italien var en dejlig oplevelse. Ella dvælede siden gerne ved det år. Måske skyldtes det ikke mindst en stadig genkommende erindring om en svensk ingeniør. Men det kom der ikke noget ud af.

Vel hjemme igen med nyttige erfaringer i bagagen, besluttede Ella at videreudvikle sine musikalske evner. Gamle Julius P. elskede sang og musik og så gerne at Ella gjorde noget ved den side, og ville gerne bekoste uddannelsen. Klaverundervisning havde hun selvfølgelig gået til hele sin barn- og ungdom. Nu gjaldt det stemmen. Ella havde absolut en køn mezzosopran. Hun drog til København, fandt sig et logi, og blev antaget som privatelev hos Anders Brems. Hvis stemmen rummede talent, kunne man jo aldrig vide, hvad det kunne føre til. Ella fandt jo nok et godt parti, men hun var kun lige 20 år. Om ikke andet var sang og musik en god uddannelse at have i baghånden. Ellers kunne man jo altid slå sig ned som spillelærerinde som også musikalske storesøster Julie (kaldet Bais) – der endog havde gået på konservatoriet.

Året var 1932, da Ella startede sin uddannelse i sang og musik. Tanken var – når læreren vurderede hende som udlært – at vise hvad hun duede til ved en offentlig koncert, typisk i en kirke.

Så kom skæbneåret 1933 og kuldkastede alle planer. Julius Petersens store velrenommerede detail- og grossistvirksomhed klarede ikke krisen. I 1934 var det sket, han gik fallit!

pakliuvo pas tolimą giminę, dėdę Iverį (Skougaardą) iš Kopenhagos. Menka sėkmė, nes to būta seno kiaulės, kaip vėliau prisimindavo Ella. Atslinkdavo rytais prasegtu pižamos klynu. Ne, geriau jau pasaulio pamatyti ir kalbų pasimokyti. Kaip ir vyresnioji jos sesė Cecilie (vadindavo Kylie), Ella gavo „au-pair merginos“ vietą vienoje Londono šeimoje. Kalbos jai ėjosi lengvai ir pajutusi, kad anglų jau gana, ji pasieškojo auklės vietos Italijoje. Čia buvo nuostabu. Italijoje praleistus metus visada mielai prisimindavo. Gal bus prisidėjęs niekaip iš atminties nedingstantis švedų inžinierius. Tik kad nieko su juo nepavyko.

Pasisėmusi naudingos patirties ir laimingai sugrįžusi namo, Ella nusprendžia pasitobulinti muzikinius gebėjimus. Senasis Julius P. dievino dainas ir muziką, tad labai pritarė jos pasirinkimui ir sutiko skirti pamokoms pinigų. Fortepijono dukra, žinoma, buvo mokoma nuo pat mažumės. Dabar atėjo eilė balsui, tikrai puikiam mecosopranui. Ella išvyko į Kopenhagą, susirado kur gyventi ir buvo priimta privačia mokine pas Andersą Bremsą. Kai balse esama talento, niekada negali žinoti, kur tai nuves. Partiją Ella rado, sakytum, visai neblogą, tik kad jai pačiai tebuvo vos dvidešimt. Kad ir kaip, muzikinis išsilavinimas turėti atsargai niekada ne pro šalį. Arba bus galima įsitaisyti kur fortepijono mokytoja – kaip vyresnioji sesė Julie (vadinta Bais), taip pat gabi muzikai – tiesa, ji baigė konservatoriją.

Ellai pradėjus mokyti dainavimo ir muzikos ėjo 1932-ieji. Planas buvo toks: kai mokytojas matys, kad jau gana – pademonstruoti ką sugeba duodant viešą koncertą, paprastai tas vykdavo bažnyčioje.

O tada atėjo lemiami 1933-ieji ir sugriovė visus planus. Visų taip vertinamas didysis Julius Peter-seno mažmeninės ir didmeninės prekybos verslas nepakėlė krizės. Užsidarė 1934 metais, bankrutavo!

Aniškio dvaro vieta. 1997. Ebbes Flatau asmeninis archyvas
Her lå Aniškis' gods. 1997. Ebbe Flatau's privatarkiv

Mormor Anna startede resolut en forretning med salg af barnevogne, men alligevel måtte den økonomiske hjælp til Ella stoppe. Hun afbrød et vellykket uddannelsesforløb i København. Nu måtte hun klare sig selv, for hun var jo hverken gift eller forlovet. Selv tjene til livets ophold, få et arbejde; men hvor fandt man det i Danmark med massearbejdsledelse? Unge kvinder fra det bedre borgerskab kunne desuden heller ikke tage hvad som helst. Mulighederne begrænsedes stort set til sygepleje, telefonvæsenet – eller undervisning.

Da blev Ella opmærksom på en annonce i avisen: en dansk godsejer i Litauen søgte en veluddannet privatlærerinde til undervisning af sine to børn på hhv. 8 og 7 år. Familiær stilling, løn – hvor

Močiutė Anna iškart ryžtingai ėmėsi vaikų vežimėlių prekybą, tačiau finansinę paramą Ellai vis tiek teko nutraukti. Sėkmingos pamokos Kopenhagoje baigėsi. Dabar Ella jau turėjo manytis pati, juk nebuvo nei ištekėjusi, nei susižadėjusi. Pati turėjo užsidirbti pragyvenimui, susirasti darbą; bet kaip rasti darbą Danijoje, kai masiškai siaučia nedarbas? Be to, merginos iš geresnių namų ir dirbti negalėjo bet ko. Iš ribotų galimybių iš esmės tebuvo slauga, telefonistės darbas – arba pamokos.

Štai tada Ella ir pamatė skelbimą laikraštyje: danų ūkininkas Lietuvoje ieško išsilavinusios privačios mokytojos savo dviem, 8 ir 7 metų, vaikams. Pažįstamas darbas, alga (kažin, kiek tas 100 litų bus?), apmokėta kelionė iš Kopenhagos

meget mon 100 lit var? – rejse fra København til Kaunas betalt. Ella reflekterede. Hun syntes hun var kvalificeret. Kunne både tysk og engelsk, og lidt fransk. Kunne lære dem både at spille klaver og synge danske sange – samt honnettes manerer. Ængstelig venten fulgte, men endelig meldte godsejer Dons tilbage, at hun var den heldige.

Ella tog afsked med et hjem i opbrud og en fader, som hun pludselig så som træt og gammel. Hun så ham heller ikke mere. Allerede året efter døde Julius Petersen.

Ella begyndte en lang togrejse mod det ukendte, fra København over Berlin, gennem Østprøjsen, til Kaunas. Heldigvis var der nogen til at tage imod hende og ledsage hende på den sidste del af rejsen. Godsejer Dons mødte hende i højstegen person, en larmende bulderbasse, lidt skræmmende for en forsagt ung pige, men der var alligevel noget tillidvækkende over ham. Han var nok ikke så slem. Men hvor var det dog langt ude på landet! Kom man nogen sinde herfra igen. Kunne hun overhovedet komme hjem på ferie? Fik hun nogen sinde gjort sin sanguddannelse færdig? Blev hun gift? Var der overhovedet herrer i passende alder her? I hvert fald gjorde hun næppe et parti som hendes far havde forestillet sig.

Sept. 1934 ankom frk. Ella Petersen til Aniskio Dvaras, 22 år gammel. Aftalen med Dons lød på 2 år. To år "in the end of nowhere".

į Kauną. Ella ėmė svarstyti. Kvalifikacijos jai tikrai pakaks. Mokėjo ir vokiečių, ir anglų, dar šiek tiek ir prancūzų. Galėtų pamokyti juos skambinti pianinu, dainuoti daniškas dainas, taip pat prideramų manierų. Su nerimu laukė atsakymo, kol galiausiai dvarininkas Donsas pranešė, kad jai pasisekė.

Ella paliko namus, atsisveikino su su namiškiais, su tėvu, kuris dabar jai atrodė toks pavargęs ir senas. Daugiau jo ir nebematė. Praėjus metams, Julius Petersenas mirė. Ella leidosi į nežinomybę ilga kelione traukiniu, iš Kopenhagos link Berlyno, per Rytų Prūsiją iki Kauno. Laimei, paskutinę kelio atkarpą nebe viena – Kaune ją pasitiko ir parlydėjo pats ponas Donsas asmeniškai. Toks garsiakalbis didžiuoklis, kukliai merginai net darėsi baugu, ir vis dėlto kažkas jame žadino pasitikėjimą. Net toks jau jis ir baisus. Bet kaip toli tas dvaras! Ar bepargrįšiu? Ar išleis namo atostogų? Ar galėsiu vėl kada mokytis dainavimo? Ar ištekėsiu? Ar bus čia išvis tinkamo amžiaus vyrų? Partija jai galiausiai atsirado, tik vargu ar tokios tikėjosi jos tėvas.

Panelė Ella Petersen atvyko į Anišchio dvarą 1934 m. rugsėjį, jai buvo dvidešimt dveji. Sutartis su Donsu sudaryta dvejiems metams. Dveji metai „in the end of nowhere“.

Ella og Ernst

Udbuddet af yngre kavalerer på Aniskio var unægtelig begrænset. Der var to. Gartneren Ernst Flatau, som allerede var gammel i gårde og næsten 30, og så den lidt yngre forvalter Gunnar Friis, som bare havde været i Litauen to år. Men to opvartende kavalerer er dog uendelig meget bedre end en. Hvor inviterede en ung mand egentlig en ung dame hen, på Aniskio? Efter arbejdstid, om søndagen? Alytus, en søvrig provinsby, lå nærmest – bare 10 km. borte²⁰. Med hestevogn. Var der en biograf, restauranter? Hovedstaden Kaunas lå 100 km's togrejse væk. Der tog man ikke hen for en dag. Hvad lavede man på Aniskio i fritiden? Uden aviser hjemmefra, uden TV? Radio havde man vel; men kunne man høre Danmark? Mændene var på sin vis heldigere stillet, de havde deres: først og fremmest jagten, og i søen var der krebs og fisk. Og så blev der ellers spillet kort, l'hombre. Formentlig dygtigt suppleret med litauisk vodka og kække historier. Ingen af disse sysler har vel været specielt attraktive for en ung pige af det pæner borgerskab med erfaringer fra London, Rom, København – og Kolding, med sprogkundskaber og musiske ambitioner.

22-årige Ella dvælede ved mindet om den svenske ingeniør i Italien, og der var jo også skole- og ungdomskammeraten Borch – ham der senere blev producent af de kendte grønne skole-

20 I 1930'ernes begyndelse var Alytus en lille hovedby for et af Litauens 20 amter med omkring 7.000 indbyggere. Frem til den sovjetiske besættelse moderniseredes byen kraftigt. Der blev bygget nye skoler, et sygehus, en bygning til Skytteforeningen, forskellige administrative bygninger, og byen fik status af kursted. Udstationeringen af den litauiske hærs kavaleriregiment i Alytus satte også sit præg på livet i byen.

Ella ir Ernastas

Nepaneigsi, jaunesnių kavalierių pasiūla Aniškyje buvo ribota. Viso labo du. Sodininkas Ernastas Flatau, jau dvaro senbuvis, beveik trisdešimties, ir kiek jaunesnis ekonomas Gunnaras Friisas, į Lietuvą atvykęs tik prieš porą metų. Kita vertus, turėti du po ranka – nelyginamai geriau nei vieną.

Kur jaunam vyriškiui nusivesti merginą, gyvenant Aniškyje? Po darbo? Savaitgalį? Arčiausiai buvo Alytus – snūdinas provincijos miestas – tik už dešimties kilometrų²³. Vežimu. Ar ten buvo kinas, restoranų? Sostinė Kaunas – 100 km traukiniu. Taip toli vienai dienai nevažiuosi. Ką veikti Aniškyje laisvu laiku? Be laikraščių iš namų, be televizoriaus? Radiją tikriausiai turėjo, bet ar galėjo girdėti Daniją? Vyrams savotiškai lengviau, jiems savos pramogos – visų pirma, medžioklė, ežere – vėžiai ir žuvis. Likusiu laiku žaisdavo kortomis, l'hombre. Tikėtina, skalsiai pasipildydami lietuviška degtine ir šmaikščiomis istorijomis. Nė vienas iš šių užsiėmimų turbūt netraukė jaunos merginos iš gerų namų, mačiusios Londoną, Romą, Kopenhagą – ir Koldingą, mokančios kalbų bei šio to pasiekusios muzikoje.

Dvidešimt dvejų Ella vis pasvajodavo apie Italijoje sutiktą švedų inžinierių. Be to, dar buvo Borchas – mokyklos ir jaunystės laikų draugas, tas pats, kuris vėliau ėmėsi garsiųjų žalių mokyk-

23 XX a. 4 deš. pradžioje Alytus buvo nedidelis vienos iš 20 Lietuvos apskričių centras, jame gyveno apie 7000 gyventojų. Iki sovietų okupacijos miestas sparčiai modernėjo, jame pastatytos naujos mokyklos, ligoninė, Šaulių namai, įvairūs administraciniai statiniai, miestas gavo kurorto statusą. Alytaus gyvenimą pajvairino jame dislokuotas Lietuvos kariuomenės ulonų pulkas.

tavler. Et par andre uskyldige ungdomssværmerier havde der vel også været. Men meget har Ellas erfaringer med mandkønnet dog næppe synet.

Hvad med Ernst? Vi ved intet. Som 22-årig var også han kommet til Litauen. Kendt nogen før? Nu var han 29 år, da han mødte den nye lærerinde på godset. Hvad havde han haft gang i de seneste 7 år? Det var vel ikke gået op i jagt og fiskeri det hele? Vi ved det ikke, men han *kan* da ikke have været et helt ubeskrevet blad. Litauiske piger? Godt nok var de katolikker for herren, men livet på de store godser har dog altid været kendt for en vis pragmatisme.

Friis og Flatau har taget bestik af den nye dame. Gjort haneben. Kurtiseret. Inviteret på spadseretur i haven og ned til søen. Luret på konkurrenten. Gjort sig til. Det blev Ernst. Men Friis har været lærenem. Han gjorde Ernst kunsten efter og giftede sig med Birthe Ulf Hansen, også datter af det bedre borgerskab, og Ellas efterfølger på Aniskio.

Konsekvenserne af Ernsts kurtiseren lod sig nu heller ikke skjule i det lange løb: Samtidig med at 2-årsaftalen med Dons udløb – men kunne forlænges – konstaterede Ella, at Ernst havde gjort hende gravid. Det var der selvfølgelig en enkel løsning på: at blive gift hurtigst muligt. Og Ella syntes at være indstillet. Men hvad så med fremtiden? Et liv som ansatte på Aniskio ville Ernst ikke byde sin vordende kone. Vende hjem til Danmark uden at have sikret sig et job var alt for risikabelt. Nej, det var i Litauen mulighederne lå. Ernst måtte blive selvstændig, og det skulle være hurtigt men ikke i en udørk som Aniskio. Ikke engang i Alytus. Ernst tog en dristig beslutning – og opsagde sin stilling som gartner hos Dons pr. 1. jan. 1937, samtidig med at han begyndte at sondere muligheder og kom under vejr med en entreprenør Kapitas i Kaunas, som ønskede at bortforpagte et mindre gartneri i u-

linių lentų gamybos. Gal būta ir dar vieno kito nekalto jaunystės romano, bet daugiau patirties su vyriškąja gimine Ella vargu ar turėjo.

O Ernstas? Nežinom nieko. Lietuvoje taip pat atsidūrė dvidešimt dvejų. Ar pažinojo ką anksčiau? Ėjo dvidešimt devintus, kai į dvarą atvyko naujoji mokytoja. Kaip leido laiką tuos septynerius metus? Turbūt ne vien medžiojo ir žvejojo? Nežinia, tačiau visai nepatyręs juk negalėjo būti. Lietuvos merginos? Na, Dievui jos buvo katalikės, bet juk gyvenant dvare visada atsiranda šiokio tokio pragmatizmo.

Atvykus naujajai damai Friisas ir Flatau apsiuostė. Pasikedeno plunksnas. Ėmėsi asistuoti. Kvietė pasivaikščioti po sodą ir prie ežero. Palsapčia stebėjo konkurentą. Meilikavo. Ernstui pavyko. Bet ir Friisas šio to išmoko. Pakartojęs Ernsto triukus vedė Birthe Ulf Hansen, Ellos įpėdinę Aniškyje, taip pat pasiturinčios šeimos dukrą.

Einant laikui viešumon išlindo ir Ernsto merginimo pasekmės: Ellos dvejų metų sutarčiai su Donsu artėjant prie pabaigos – bet ją buvo galima pratęsti – Ella pastebėjo, kad laukiasi. Sprendimas tokiu atveju, žinoma, paprastas – susituokti kaip įmanoma greičiau. Ella tarsi neprieštaravo. Bet kas ateityje? Toliau gyventi iš samdomo darbo Aniškyje Ernstas besilaukiančiai žmonai nenorėjo siūlyti. Grįžti namo į Daniją neužsitikrinus darbo buvo pernelyg rizikinga. Ne, visos galimybės Lietuvoje. Reikia imtis savarankiško verslo ir greitai, tik ne tokiam dykam užkampyje kaip Aniškis. Ir net ne Alytuj. Ernstas žengė drąsų žingsnį – pranešė Donsui, kad nuo 1937 m. sausio 1 d. pas jį sodininku nebedirbs, ir iš karto ėmė zonuoti galimybes. Taip gana greit užkliuvo už kauniečio enterprenerio Kapito, ieškančio kam išnuomoti nedidelį daržininkystės ūkį sostinės pakrašty. Kontraktui su danu šis

Aniškių dvaro griuvėsiai. Zitos Stankevičienės nuotrauka *Alytaus naujienoms* (1996-08-02)

Aniškių godsets ruiner. Zita Stankevičienės fotografai for *Alytaus naujienos* [Alytus' nyheder] (02-08-1996)

Aniškių dvaro griuvėsiai. 1996. Zitos Stankevičienės nuotrauka

Aniškių godsets ruiner. 1996. Fotograf Zita Stankevičienė

kanten af hovedstaden. Han ville gerne entrere med en dansker. Det var måske noget for Ernst? Men hvordan skulle han tackle alle de praktiske spørgsmål? I mange år havde Ernst levet sorgløst på Aniskio, ukendt med praktiske ting som ansøgninger, attester og tilladelser – og penge. Kontanter havde der ganske vist aldrig været så mange af, men det behøvedes jo heller ikke. Nu skulle der derimod bruges både kreditter og penge. Mange penge. Der skulle søges ny opholds- og arbejdstilladelse når ansættelsen hos Dons ophørte. Skaffes møbler og indbo. Skrives attester og ansøgninger, arrangeres bryllup.

Ernst henvendte sig til gesandtskabet og bad chargé d'affaires Duurloo om råd. Først måtte der skaffes klarhed over økonomien. Ernst havde jo ingen penge sparet op. Havde han nogen i Danmark der kunne låne eller kautionere? Ernst havde mildt sagt ikke skænket familien hjemme i Danmark mange tanker de seneste 10 år, men – på den anden side – der var jo onkel Aage, og Ernst havde faktisk i denne sag været forudseende og allerede skrevet til bagermester Aage Flatov hvis mor var en født Flatau. Aage havde efter behørig ansøgning hos familie og civildirektorat allernådigst fået lov at anvende familienavnet – dog med forenklet ortografi. Aage Flatov var familiens rige onkel. Han havde i temmelig ung alder afhændet sin blomstrende forretning og nød livet som rentier i sin rummelige lejlighed på Kong Georgsvej 4 på Frederiksberg. Ernst havde i brevet forklaret at han havde en god forpagtning på hånden, men manglede startkapital. Til den årlige forpagtningsafgift skulle der bruges penge nu, men der skulle jo også bruge noget til opstart og drift – indtil der begyndte at komme penge i kassen. Ernst berømmede forpagtningen og de gode muligheder. Om onkel Aage monstro kunne afse en sum til start og kautionere for lidt extra – om nødvendigt? Onkel

neprieštaravo. Gal ir verta imtis? Bet kaip susitvarkyti visus praktinius reikalus? Ne vienerius metus praleidęs Aniškyje tokiais klausimais Ernstas nekart nekvaršino sau galvos – paraiškos, pažymos, leidimai. Ir pinigai. Grynujų turbūt niekada gausiau neturėjo, bet ir neprireikė. O čia reikės ir kreditų, ir pinigų. Daug pinigų. Teks prašyti naujo leidimo dirbti ir gyventi Lietuvoje, nes darbo sutartis su Donsu baigėsi. Susirasti baldus ir viską, ko reikia būstui. Rašyti pažymas ir paraiškas, organizuoti vestuves.

Ernstas kreipėsi į pasiuntinybę ir paprašė patikėtinio Duurloo patarimo. Visų pirma reikėjo išsiaiškinti dėl finansų. Santaupų juk neturėjo atsidėjęs. Gal yra kas Danijoje, kas Tamstai galėtų paskolinti ar laiduoti? Švelniai sakant, paskutinius dešimtį metų šeimai Danijoje Ernstas daug minčių neskyrė. Kita vertus, juk yra dėdė Aage, ir čia Ernstas, reikia pripažinti, numatė žingsnį į priekį – jo jau buvo rašelta kepyklos savininkui Aagei Flatov, kurio mamos mergautinė pavarde buvo Flatau. Teisės naudoti šeimos pavardę dėdė, kaip priguli, buvo kreipėsis į šeimą ir civilinę direkciją ir šie malonėje ją suteikti – tiesa, supaprastinus rašybą.

Šeimoje Aage Flatov buvo dėdė prie pinigų. Dar visai jaunas pardavęs savo klestintį verslą, jis mėgavosi gyvenimu iš rentos erdviame bute Frederiksberge, Karaliaus Jurgio g. 4. Laiške Ernstas išdėstė, kad jam pasitaikęs geras nuomos pasiūlymas, tik trūkstantį startinio kapitalo. Metinis nuomos mokestis išpuolęs jau dabar, bet dar juk prireikisį kažkiek pradžia ir darbams įsisukti, kol ūkis ims nešti pelną. Visaip Ernstas gyrė būsimąjį verslą ir jo galimybes. Mažu dėdė Aage galys paskirti sumelę pradžia ir laiduoti kažkiek papildomai – jei prispaustų būtinas reikalus?

Dėdė Aage į laišką atsakė. Nepasakytum, kad nepalankiai, bet kad pagalvosias. Dėdė Aage mo-

Aage havde svaret. Ikke egentlig uvenligt, at han ville tænke over det. Onkel Aage havde forstand på penge. Han havde nemlig også skrevet til gesandtskabet og udbedt sig oplysninger om nevøen og hans projekt. I sit brev af 26.10.36 til bagermesteren gav Duurloo sin fulde støtte til Ernst. (No hard feelings på grund af knivstikkeriet seks år tidligere på Alytusvejen).

„Under Henvisning til Deres brev af 2. ds. til Deres Nevø Gartner Ernst Flatau, Adr. Forpagter H.C.Dons, Aniskio dv. Alytus, skal Gesandtskabet herved bekræfte, at Deres Nevø har opsagt sin Tjeneste hos Hr. Dons til 1. januar 1937 og at han fra nævnte Dato agter at paabegynde Driften af et Gartneri for egen Regning i Petrasunai ved Kovno. Han har i den senere Tid forhandlet med Ejeren af det paagældende Gartneri, Entreprenør W. Kapitas, Nemuna gatve 22, Kovno, der har erhvervet Gartneriet ved Arv og ikke selv agter at drive det. Deres Nevø vil leje Gartneriet for 6 Aar og skal betale en aarlig Afgift paa 3000 Lit. Der findes 4 Drivhuse og 550 Mistbænke og en Bolig paa 5 Værelser. Arealet er 2 Tønder Land. Lejen er rimelig og der er Udsigt til at skabe sig en lønnende Forretning med Afsætning af Produkter i Kovno. Ved Kontraktens Underskrift skal første Aars Leje erlægges, altsaa 3000 Lit. Et Par Tusind Lit er derhos nødvendig for at komme i Gang. Gesandtskabet meddeler Dem Disse Oplysninger til Brug ved Deres Henvendelse til vedkommende Bank i Danmark om Overførelsen af Beløbet til Litauen. Saafremt De ønsker det, er man rede til at have Indseende med, at Beløbet anvendes efter sin Bestemmelse.

Chargé d’Affaires
Duurloo”

Ernst Viktor Flatau: Rigsarkivet. Det danske Gesandtskab i Kaunas, 65K24

kėjo skaičiuoti pinigūs. Jis pats, pasirodo, taip pat jau išsiuntęs užklausą pasiuntinybei ir paprašęs informacijos apie sūnėną ir jo projektą. 1936-10-26 datuotame laiške kepyklos savininkui patikėtinis Duurloo išreiškė visišką palaikymą Ernstui. (No hard feelings – apie prieš šešetą metų Alytaus kelyje įvykusį incidentą su peiliais neužsiminė nė žodžio).

„Dėl Tamstos šio mėn. 2 d. užklauso apie Tamstos sūnėną sodininką Ernstą Flatau, gyv. adr. Nuomininkas H.C. Donsas, Aniškio dv. Alytus, Pasiuntinybė šiuomi patvirtina, kad Tamstos sūnėnas nutraukia tarnybą pas p. Donsą nuo 1937 m. sausio 1 d. ir kad jis nuo minėtosios datos žada savo sąskaita imtis laikyti daržininkystės ūkį Petrašiūnuose prie Kovno. Pastaruoju metu Flatau vedęs derybas su minėtojo ūkio savininku, enterpreneriu W. Kapitu, Nemuno gatvė 22, Kovno, katras šį ūkį yra paveldėjęs ir pats neketinąs jo laikyti. Tamstos sūnėnas nuomosis ūkį 6 metus ir jam priklausys mokėti metinis mokestis 3000 litų. Žinioj bus 4 šiltnamiai, 550 inspektų ir būstas 5 kambarių. Viso ploto – dvi statinės žemės. Kaina yra tinkama ir galima tikėtis pelningo verslo, produktus vežant parduoti į Kovno. Kontraktui pasirašyti prašo įmokėti pirmų metų arendą, kas būtų 3000 litų. Priedo reikalinga pora tūkstančių litų pradžia. Pasiuntinybė pateikia Tamstai šiuos duomenis panaudoti, kai prašysite Danijos banko pervesti šią sumą į Lietuvą. Jei Tamsta pageidautų, esame pasirengę prižiūrėti, kad pinigai būtų išleisti pagal jiems numatytą paskirtį.

Chargé d’Affaires
Duurloo“

Ernst Viktor Flatau: Rigsarkivet. Det danske Gesandtskab i Kaunas, 65K24

1254/65.K.24.

1936 m. lapkričio mėn. 20 d.

Žemės Ūkio Ministerijai

K a u n e .

Dėl prie šio pridėdamojo prašymo, Kar. Danų Pasiuntinybė leidžia sau pridurti, kad ji daug metų sekė p. Flatau darbą Lietuvoje ir pažino jį kaip sąžiningą ir darbštą žmogų, kuris turėjo visus privatumus, kad p. Dons sodo gaminiai pagersėjo Lietuvoje. p. Flatau dabar yra gavęs pinigų iš Danijos, kad gali nuomoti nedidelę daržininkystę Petrašiūnuose iš p. V. Kapito, gyv. Kaune, Nemuno g. 22. - Pasiuntinybė leidžia sau rekomenduoti patenkinti p. Flatau prašymą.

Danijos Chargé d'Affaires.

Übersetzung.

Zu dem beifolgenden Gesuch gestattet sich die Gesandtschaft hinzuzufügen, dass sie viele Jahre lang die Arbeit des Herrn Flatau in Litauen verfolgt hat und ihn als gewissenhaften und fleissigen Menschen kennen gelernt hat, durch dessen Tüchtigkeit die Gartenerzeugnisse von Herrn Dons in Litauen bekannt geworden sind. Hr. Flatau hat jetzt Geld aus Dänemark erhalten, um eine kleinere Gärtnerei in Petrašiūnai von Herrn V. Kapitas, wohnhaft Nemunog. 22, Kaunas, zu pachten. Die Gesandtschaft gestattet sich das Gesuch des Herrn Flatau zu befürworten.

Karališkosios Danijos pasiuntinybės rekomendacija Ernstui Flatau gauti leidimą gyventi ir dirbti Lietuvoje. 1936-11-20

Det kgl. danske Gesandtskab anbefaler, at Ernst Flatau gives opholds- og arbejdstilladelse i Litauen. 20-11-1936

Ernst Viktor Flatau: Rigsarkivet. Det danske Gesandtskab i Kaunas, 65K24

Onkel Aage følte sig beroliget ved gesandtskabets brev og sendte en check til Duurloo, som den 10. nov. i brev til bagermesteren bekræftede modtagelsen af 3500 lit og oplyste at “man har meddelt Hr. Flatau at Checken er modtaget og lader den bero her, indtil Sagen er nået frem til at han skal undertegne Kontrakten og udbetale sin første Afgift”. Hverken Duurloo eller onkel Aage tog unødige ricici.

Så gjaldt det arbejds- og opholdstilladelsen fra indenrigsministeriet, samt tilladelse til forpagtningsaftale hos landbrugsministeriet Den 19. nov. 36 ansøger Duurloo på Ernsts vegne begge ministerier, bilagt rosende anbefalinger af Ernsts kvalifikationer – samt ikke mindst bekræftelse af at Ernst har skaffet 3500 lit fra Danmark. Undertiden arbejdede det litauiske bureaukrati hurtigt, og bare fem dage senere fik Ernst en etårig arbejds- og opholdstilladelse og en 6 årig tilladelse til at forpagte gartneriet af Vulfas Kapitas.

Den 1. dec. 1936 underskriver Ernst og Vulfas Kapitas forpagtningsaftalen hos notaren i Kaunas. Ernst underskriver sig her “Ernst Victor Wulff Flatau”. Begge kontrahenter har altså et jødisk navn – Vulf? Det specielle er bare at Ernst ellers næsten aldrig anvendte sin faders mellemnavn. Det stod heller ikke på hans dåbsattest – modsat hans yngre søskende der var født efter at Ernst fader havde giftet sig med sin 7 år tidligere besvangrede kæreste. Var der for Ernst taktik i at bruge det jødiske navn under forhandlingerne med sin litauisk-jødiske modpart? Ligesindede? To uger senere brugte han igen Wulff-navnet, da han og Ella til gesandtskabet udfyldte “Erklæring til brug ved indgåelse af ægteskab”.

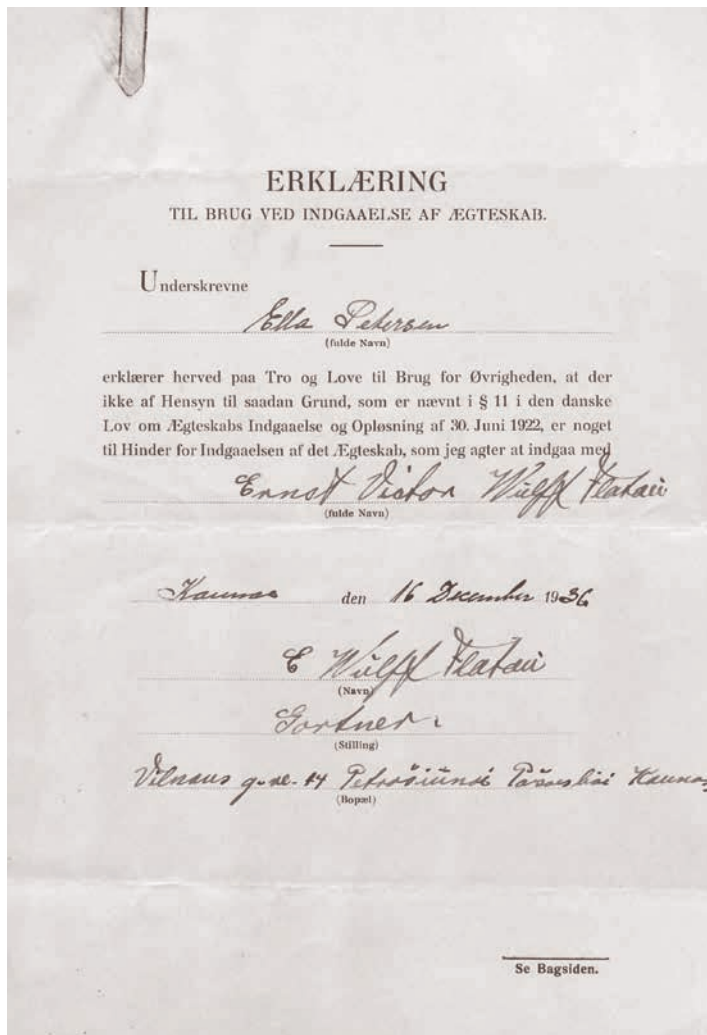
Siden anvendte Ernst aldrig mellemnavnet Wulff.

Pasiuntinybės laiškas dėdę Aage nuramino ir jis išsiuntė čekį Duurloo, o pastarasis lapkričio 10 d. laišku kepyklos savininkui patvirtino gavęs 3500 litų ir informavo, kad „p. Flatau buvo pranešta, jog čekis gautas ir pabus užlaikytas, kol reikalas pasistūmės iki kontrakto pasirašymo ir pirmosios įmokos“. Nei Duurloo, nei dėdė Aage nemėgė nereikalingos rizikos.

Dabar liko gyvenimo ir darbo leidimas iš Vidaus reikalų ministerijos, taip pat Žemės ūkio ministerijos leidimas sudaryti nuomos sutartį. 1936 m. lapkričio 19 d. Duurloo, Ernsto vardu, apsilanko abiejose ministerijose, pridėda Ernsto kvalifikaciją liaupsinančių rekomendacijų ir – svarbiausia – patvirtinimą, kad Ernstas yra gavęs 3500 litų iš Danijos. Protarpiais Lietuvos biurokratai dirbdavo gana sparčiai ir praėjus vos penkioms dienoms Ernstui buvo išrašytas vienu metų trukmės leidimas gyventi ir dirbti Lietuvoje bei šešerių metų leidimas nuomoti daržininkystės ūkį iš Vulfo Kapito.

1936 m. gruodžio 1 d. notaro kontoroje Kaune Ernstas pasirašė sutartį su Vulfu Kapitu. Savo vardą Ernstas užrašė taip: Ernst Victor Wulff Flatau. Abiejų kontraktininkų tas pats žydiškas vardas – Vulf? Bet įdomiausia, kad Ernstas savo tėvo trečiojo vardo šiaip niekada nenaudodavo. Jo nėra nei krikšto liudijime, priešingai nei jaunesniųjų brolių ir seserų, kurie gimė tėvui jau vedus nuo jo prieš septynerius metus pastojusią merginą. Ar ištraukti žydišką vardą derybose su kita sandorio šalimi – Lietuvos žydu – buvo sąmoninga Ernsto taktika? Bendravardžiai? Praėjus dviem savaitėms savo Wulffo vardą jis įrašė dar kartą, kai jiedu su Ella pasiuntinybėje užpildė „Pareiškimą santuokos sudarymui“.

Vėliau šio vardo Ernstas niekada nebenaudojo.

Ellos Petersen, būsimosios Flatau, pareiškimas santuokai sudaryti. 1936-12-16

Ella Petersens, den kommende Fru Flataus erklæring i forbindelse med indgåelse af ægteskab. 16-12-1936

Ernst Viktor Flatau & Ella Petersen: Rigsarkivet. Det danske Gesandtskab i Kaunas, 21F7

Iš iliustracijoje pateikto dokumento matyti, kad pasirašiusioji Ella Petersen patvirtina, jog, „atsižvelgiant į 1922 m. birželio 30 d. priimto Danijos santuokos sudarymo ir nutraukimo įstatymo § 11 išvardytas priežastis, jokių kliūčių santuokai su Ernstu Victoru Wulffu Flatau sudaryti nėra“. Minėtame § 11 numatoma prievolė tam, kuris „serga lytine liga, vis dar keliančia užkrato pavojų ar galinčia persiduoti palikuonims, arba kuris serga epilepsija, prieš sudarant santuoką pranešti apie ligą antrajai pusei, ir jiems iš gydytojo gauti informaciją žodžiu apie tokio atvejo pavojus“. Už melagingą patvirtinimą numatyta baudžiamoji atsakomybė. (*vert. past.*)

Omtalte § 11 lyder: “Den, som lider af Kønssygdom, der endnu frembyder Fare for Smitte eller for Overførelse paa Afkommet, eller som lider af Epilepsi, maa ikke indgaa Ægteskab, uden at den anden Part er gjort bekendt med Sygdommen, og begge Parter af en Læge har faaet mundtlig Vejledning om Faren ved den”. Urigtigt afgivet erklæring pådrager straf efter straffeloven. (o.a.)

Flatau šeimos namas. Apie 1937. Mogenso Strunges nuotrauka
 Familie Flataus hus. Ca. 1937. Fotograf Mogens Strunge.

Tårnby Stads- og Lokalkiv. Mogens Strunges privatarkiv, F172

Efter nytår flyttede Ernst fra Aniskio og hen på det nyerehvervede gartneri i Petrasiusas. Gartneriet ligger tæt ved Pazaislisklosteret og grænser ned til Nemunasfloden, just der hvor der mange år senere blev bygget en bro. Der blev lyst for Ella og Ernst i den tyske protestantiske kirke i Kaunas, og brylluppet blev fastlagt til april. Ellas toårs aftale med Dons var udløbet, men hun havde invilliget i at fortsætte med at undervise børnene længst muligt, helst indtil den ventede afløser kunne være på plads. Ella havde ikke været hjemme i Danmark disse to år, men nu skulle det være, lige inden brylluppet. Det skulle også

Po Naujų Ernstas persikėlė iš Aniskio į savo naująjį ūkį Petrašiūnuose. Valda buvo netoli Pažaislio vienuolyno, o apačioje ribojosi ties Nemunu, kaip tik ten, kur po daugelio metų pastatė tiltą. Ellos ir Ernsto užsakai ėjo protestantiškoje vokiečių bažnyčioje Kaune, o vestuvės suplanuotos balandį. Dvimetė Ellos sutartis su Donsu jau buvo pasibaigusi, bet ji sutiko dar kurį laiką pamokyti vaikus – jei išeis, iki kol atvyks laukiama pamaina. Nuo atvykimo Ella nebuvo grįžusi namo, bet dabar gera proga, prieš pat susituokiant. Taip pat reikėjo pasirūpinti atsigabenti baldų, mamos padovanotų nuėmus

Ponas ir ponia Flatau savo daržininkystės ūkyje Petrašiūnuose.
 Apie 1937. Mogenso Strunges nuotrauka
 Hr. og Fru Flatau i deres gartneri i Petrašiūnai. Ca. 1937. Fotograf Mogens Strunge.
 Tårnby Stads- og Lokalkiv. Mogens Strunges privatarkiv, F172

Pastorius Strunge lankosi pas Flatau. Apie 1937
 Pastor Strunge på besøg hos Flatau. Ca. 1937
 Tårnby Stads- og Lokalkiv. Mogens Strunges privatarkiv, F172

ordnes transport af nogle møbler, som hendes mor havde foræret hende efter indskrænkningerne i forbindelse med bedstefars konkurs og død. Og allervigtigst: Ella skulle hjem og præsentere nyheden om det snarlige bryllup med Ernst.

Så aborterede Ella! Kort efter rejste hun hjem til Kolding. Hvad nu? Var Ernst virkelig den rigtige? Ella må have følt sig låst fast af en begivenhedsrække, hvor den ene årsag, graviditeten, ubønhørligt havde ført de næste trin med sig. Ernst havde selvfølgelig taget konsekvensen, sagt op hos Dons, forpagtet gartneriet, bestilt bryllup. Alt var klart. Nyheden om brylluppet var også kendt både i Litauen og Danmark. Kunne Ella være bekendt at skifte mening nu? Ville hun det? Hjemme i Kolding har Ella tumlet med tunge tanker. At gifte sig med Ernst betød definitivt fravalg af sangen. De to år på Aniskio havde føltes som en deportation, langt væk fra familien og veninderne i Kolding, fra alt hvad hun var opvokset med. Jagt og larmende mandfolk havde været dagligdagen. Men Ernst havde jo arrangeret det så de kom til hovedstaden. Ganske vist ikke inde i selve Kaunas, men det gik vel rimelig let at komme derind. Der var dog så sandelig ikke meget hovedstad over Kaunas, men der boede dog en håndfuld danskere, som jævnlige samledes omkring gesandtskabet. Måske kunne man komme til at lære nogen at kende?

Ella valgte pligten. Fik ordnet afsendelsen af nogle arvemøbler. Tog afsked med mor og søstre og den nære veninde, dyrlægens Karen som havde uddannet sig til sygeplejerske i Herning. Og så rejste Ella tilbage til Litauen og blev viet til Ernst i den tyske kirke den 24. april 1937²¹. Frygten for at hendes mave ville være alt for synlig havde været helt ubegrundet.

21 Af Det danske Gesandtskabs arkiv fremgår det, at det var Fru Pastor Vischerop som hjalp det kommende

apribojimus po senelio bankroto ir mirties. Bet svarbiausia – namuose Ella turėjo pristatyti naujieną apie veikiai įvyksiančias jos ir Ernsto jungtuves.

Ir staiga persileidimas! Netrukus po to ji išvyko namo į Koldingą. Kas dabar? Ar Ernstas tikrai tas, jai skirtasis? Ella turėjo jaustis supančiota grandinės įvykių, kai viena priežastis – nėštumas – neišvengiamai pastūmėjo tolesnius žingsnius. Ernstas, žinoma, prisiėmė atsakomybę už pasekmes, atsisakė vietos pas Donsą, išsinuomavo ūkį, suplanavo vestuves. Viskas parengta. Ir žinia jau pasklidusi tiek Lietuvoje, tiek Danijoje. Ar bedera apsigalvoti? Ar būta tokio noro? Grįžus į Koldingą Ellą kamavo sunkios mintys. Susituokti su Ernstu reikė atsiveikinti su dainavimu. Dveji Aniškyje praleisti metai atrodė kaip tremtis – toli nuo namų ir draugių, nuo visko, prie ko buvo pratusi. Medžioklės, triukšmingi vyrai – tokia dvaro kasdienybė. Kita vertus, Ernstas juk pasirūpindavo nusivežti ją į sostinę. Na, gyvenimiškai pačiam Kaune, bet nuvažiuoti tikrai nesudėtinga. Po teisybei, tiek iš to Kauno ir sostinės, bet čia gyvena geras pulkelis danų, laikas nuo laiko susiburdavusių apie pasiuntinybę. Gal bus galima užmegzti kokių pažinčių?

Ella pasirinko pareigą. Užsisakė išsiųsti ketletą paveldėtų baldų. Atsisveikino su mama ir sesėmis, su artimiausia drauge – veterinaro dukra Karen, Herninge išsimokslinusi į seseles. Ir tada išvyko atgal į Lietuvą, kur 1937 m. balandžio 24 d. vokiečių bažnyčioje buvo sutuokta su Ernstu²⁴. Kad žmonės pastebės pastambėjusį jos juosmenį, baimintasi visai be reikalo.

24 Iš Danijos pasiuntinybės Kaune archyvinių dokumentų matyti, kad būsiems sutuoktiniams santuokos dokumentus tvarkyti padėjo ponias pastorienė

Ernstas Flatau su svečiais. Apie 1937. Mogenso Strunges nuotrauka
Ernst Flatau med sine gæster. Ca. 1937. Fotograf Mogens Strunge
Tårnby Stads- og Lokalarkiv. Mogens Strunges privatarkiv, F172

Ella blev hurtigt gravid igen, og mindre end et år efter brylluppet blev hun indlagt på doktor Rabinovicjus' fødeklinik i Kestucio Gatve i Kaunas. Her nedkom hun den 3. marts 1938 med

ægtepar med at ordne de nødvendige ægteskabelige dokumenter. I Tårnby sogns kirkebog indføres senere efternavnet på den evangelisk-lutheranske præst i Kaunas, der forestod Ebbe Flataus forældres vielse, sandsynligvis fejlagtigt som Viseropen. På internet siden www.liueteronai.lt/kauno-parapija/ fremgår den litauiske version af Vischerop – Višerop. (o.a.)

Neilgai trukus Ella pastojo dar kartą ir – praėjus kiek mažiau nei metams po vestuvių – ją paguldė į daktaro Rabinovičiaus gimdymo kliniką Kęstučio gatvėje Kaune. Čia 1938 m. kovo 3 d. ji pagimdė

Vischerop. Vėlesnėje Danijos Tårnby parapijos krikšto metrikų knygoje Ebbes Flatau tėvus sutuokusio Kauno evangelikų liueteronų bažnyčios pastoriaus pavardė Viseropen tikėtinai įrašyta klaidingai; puslapyje <https://www.liueteronai.lt/kauno-parapija/> pateikiama sulietuvinta šios pavardės forma Višerop. (*vert. past.*)

142		Født Mandkøn.			142			
M	Fødselsaar og -dag.	Fødested. (Paa Landet: By, Sogn, Bred og Aar; Ells Omsiden eller Huset næret; Navn, saa det anføres. I Kjøbstæder: Købstaden og tillige Sognet, hvis der ikke er mere ved at føges, samt derhos altd. Gade og Huseenumre.)	Forældrenes fulde Navn eller Navn.	Forældrenes fulde Navn efter Forretning af Daab- og vielsestid eller i al Fald Volsamtid eller ved Eftersyn i Kirkelbogen; deres Stilling, Bopæl, Fødselsaar og -dag samt Sted og Dato for deres Vidsn. (Barnets egne Fødsel) saa altd. dokumenteret ved Vielsestid eller ved Eftersyn i Kirkelbogen.)	Daabsaar og -dag.	Al hvem og hvor Daabs-handlingen er foretaget. Er den foretaget i Kirken, anføres Kirkens Navn, ved Hjemmeadaab anføres tillige Aar og Dag for Fremstillingen i Kirken samt denses Navn.	Faddernes (ved Daab af voksne Daabsvidneres) fulde Navn, Stilling og Bopæl.	Anmærkninger. Her anføres bl. a. Barnets Opholdssted, endvidere hvad der vedkommer Bestemelsen af Barnets Fødselssted. Dato for Tilbringning til Fødselssteden og for eventuel Tilbringning af Daaben (Styngestuen) til Fødselssteds Kirkelbog samt Beskrivelse af eventuel Tilbringelse af eller Indførelsen i Fødselsbogen.
0	1938 4 Maj	Rigshospitalet i København	Elemming Jørgensen Kernisen	Konstl. Højskole Ellen Kammas Jørgensen, f. 6. November 1918 i Kjøge, Kr. Sj., Søn, Altk. Sml. Jørgensen- Jørg. 7. Altk.	1938 27 November	Pastor Strømg i Taarnby kirke	Kokken Lars Carstedt. Fsk. Ellen Strømg Taarnby, Kammerhøjskole i Kjøge, Larsen, Hansensgade 21, Altk.	Fødselsbrevet af 25. November 1938 Carstedt hos paa St. Elizabeths Borgerhosp., Taarnby.
37	1938 25 November	Børst. Nr. 9 Taarnby	Børst. Nr. 9 Taarnby	Arbejdsmand Hans Jacobs Kortmann, f. 2. Oktober 1894. St. Skolevej, og Hustru Ulma Lena Jensen, f. 26. Marts 1903 i Taarnby.	1939 7 Juni	Pastor Strømg i Taarnby kirke	Ellen Strømg Taarnby Taarnby Taarnbygaard.	Ellen Strømg Taarnby 10. juni 1920 Født. Nr. 14.
0	1938 3 Marts	Kaunas Lithauen	Ebbe Flatau	Konditorerne Ernst Victor Flatau, f. 13. December 1905 i Tårnby Sogn, Altk., og Hustru Ellen Flatau, f. 21. Marts 1912 i Vor Frødes Gade, Kolding, Vilniau g. nr. 14, Lithauen, Kaunas, Lithauen	1938 1 Juli	Pastor Strømg i Hjemmet i Kaunas, Lithauen	Lithauen, chargé d' affaires Carl Gustav Worsaae Strandskolei, Kaunasland ingeniør Kai Rosensland Woldike, Aušros Takas 3, Kaunas, Lithauen, Fortæller	Lithauen, Fødselsbrevet af 5. Nov. 1938. Wold. 24. April 1937; den evan- geliske Kirkel. i Kaunas, Lithauen, of Pastor J. Viseropen
38	1938 8 December	Christiansburg 27 Taarnby	Palle Jørgen Pedersen	Arbejdsmand Ebbe Jørgen Pedersen, f. 19. April 1905 i Bredalle, Sogn, og Hustru Ina Ellen Karst, f. 22. Marts 1912 i Vor Frødes Gade, Altk.	1939 26 Februar	Pastor by Linn i Taarnby kirke	En Palle Jørgensen, Pær- gøds, Kjøbstaden, København, Hustru Pedersen, København, Ejrl. Jørgensen, Pæringsvej, Altk.	Egteskabsbrev 19. Januar 1935; paa Taarnby, København. Født. Nr. 1.
0	1938 3 Oktober	Rigshospitalet i København	Dan Anthon Andersen	Bankkassaløjer Kaj Andreas Thorshild Andersen, f. 1. November 1907 i Taarnby Sogn, Altk., og Hustru Petra Margreth. Barnits Rønne, f. 14. Januar 1911 i Altk.	1939 1 Januar	Pastor Strømg i Taarnby kirke	Fsk. Eglis Margreth Veg- vold, Engsmøllevej, Altk. Sk. Ellen Karin Rønne, An- gersvej 5, Altk. Danhas Skole, og Eglis Margreth Rønne, smst. Tegnsvej 10 København, Taarnby; 32. Altk. Fortæller	Egteskabsbrev 1. Februar 1900 for Altk. Sogn. Fødselsbrevet af 24. December 1938. 1633. 1442. A.

Įrašas apie Ebbe Flatau Tårnby parapijos krikšto metrikų knygoje (1928–1939)

Indførsel om Ebbe Flatau i Tårnby sogns kirkebog (1928-1939)

Rigsarkivet. Tårnby Sogn (Amager), 1928 F-1939 F, s. 142

Krikšto metrikų knygoje dokumentuojama gimimo data ir vieta, pilnas vardas, tėvų pilni vardai pagal krikšto ir santuokos liudijimus arba bažnyčios registrą, užsiėmimas, gyvenamoji vieta, gimimo datos, krikšto data, krikštijusio kunigo pavardė ir krikšto vieta, krikšto tėvų vardai, užsiėmimas, gyvenamoji vieta ir kitos pastabos. Trečiojoje nuo viršaus knygos puslapio eilutėje įrašyta, kad Ebbe Flatau gimęs 1938 m. kovo 3 d. Kaune, Lietuvoje, daržininkystės verslą laikančiam Ernstui Victorui Flatau, g. 1905 m. gruodžio 13 d. Siono parapijoje, Kopenhaga, ir jo žmonai Ellai Petersen, g. 1912 m. kovo 31 d. Išganytojo parapijoje, Koldingas, gyvenantiems Vilniaus g-vė 14, Petrašiūnai, Kaunas, Lietuva. Vaiką namuose Kaune 1938 m. liepos 1 d. pakrikštijęs pastorius Strunge. Krikšto tėvai – atstovybės patarėjas, Chargé d'Affaires Carlas Gustavas Worsaae, Pasiuntinybė, Kaunas, Lietuva, ir inžinierius Kai Rosenslandas Woldike, Aušros Takas 3, Kaunas, Lietuva. Pastabų skiltyje teigiama: „Lietuviškas gimimo liudijimas išduotas 1938 m. kovo 5 dieną. Tuoktuvės 1937 m. balandžio 24 d. evangelikų liuteronų bažnyčioje Kaune, sutuokė pastorius J. Viseropen.“ (vert. past.)

Ernstas Flatau savo šiltnamyje. 1938.

Ebbes Flatau asmeninis archyvas

Ernst Flatau i sit drivhus. 1938. Ebbe

Flataus privatarkiv

mig. Ved en hjemmedåb et par måneder senere ved Tårnbypræsten Mogens Strunge, som var på sommerferie i Litauen, fik jeg navnet Ebbe²².

22 Mogens Strunge foreviger i hans nævnte bog *Litaviske Studier* på sidste side blandt et væld af taksigelser til danske og litauiske diplomater også hovedpersonerne i denne selvbiografi: “Og endelig mindes min Hustru og jeg med Glæde Besøgene hos Landsmændene i Litaven – Familierne Dons, Flatau, hvis lille Dreng jeg – omgivet af Danskere – døbte i Petrasianai, og mange andre. “De danske Aftener” i Gesandtskabet, hvor man havde indbudt Landsmænd til gennem os at faa en frisk Hilsen fra Danmark, mindes vi ligeledes med venlige Hilsener og Tanker. Gæstfrihed og Hjælpsomhed har præget mit Møde med Litaven.” (o.a.)

mane. Po poros mėnesių, namuose suorganizavus krikštynas su Lietuvoje vasarojusiu pastoriumi iš Tårnby Mogensu Strunge, gavau vardą Ebbe²⁵.

25 Mogensas Strunge minėtos savo knygos *Litaviske Studier* paskutiniame puslapyje tarp pluošto padėkų įvairiems Danijos ir Lietuvos diplomatams įamžina ir šios autobiografijos herojų vardus: „Ir galiausiai mudu su žmona su džiugesiu prisime name apsilankymus ūkininkų šeimos Lietuvoje – Donso, Flatau, kurių mažylį berniuką aš – danų apsuptyje – pakrikštijau Petrašiūnuose, ir daugelio kitų. Lygiai taip maloniausias mintis siunčiame ir „daniškiems pasibuvimams“ pasiuntinybėje, kur pakviesti ūkininkai per mus galėjo gauti šviežių linkėjimų iš Danijos. Svetingumas ir pagalba lydėjo visą mano pažintį su Lietuva“. (vert. past.)

Flatau namų virtuvė. Apie 1937. Mogenso Strunges nuotrauka
Køkkenet i Flataus hus. Ca. 1937. Fotograf Mogens Strunge
Tårnby Stads- og Lokalkiv Mogens Strunges privatarkiv, F172

Ernst fik ansat et par litauiske arbejdere i gartneriet. Ella fik en litauisk barnepige til aflastning. Mormor Anna hjemme i Kolding sendte en flot barnevogn den lange vej til Litauen. Det seneste barnebarn skulle transporteres standsmæssigt.

Det kørte. Der blev næppe betalt meget af på lånet til onkel Aage, men udsigterne til at Ernst og Ella kunne skaffe sig det lønnende udkomme, som chargé d'affairen havde meddelt onkel Aage i brevet, så helt lovende ud. Ja, faktisk så lovendende at Ernst begyndte at tale om at blive litauisk statsborger for at kunne købe gartneriet. Ella tøvede. Bad ham slå koldt vand i blodet. Man skul-

Ūkyje Ernstas įdarbino porą lietuvių darbininkų. Ella į pagalbą gavo lietuvių auklę. Močiutė Anna iš Koldingo iki pat Lietuvos išsiuntė prašmatnų vežimėlį. Jauniausias jos anūkas turįs būti transportuojamas kaip pridera.

Verslas įsivažiavo. Skola dėdei Aage reikšmingiau gal ir nemažėjo, bet perspektyva Ernstui su Ella neblogai pragyventi iš ūkio, kaip savo laiške dėdė buvo patikinęs konsulas, atrodė tikrai žadanti. Taip, iš tiesų tokia žadanti, kad Erstas ėmė svarstyti tapti Lietuvos piliečiu, kad galėtų nuomojamą ūkį nusipirkti. Ella dvejojo. Ragino nuleisti garą. Reikią labai gerai pagalvoti

le tænke sig meget grundigt om, før man opgav sin danske indfødsret. Det fik hun sandelig ret i!

En enkelt rejse hjem blev det også til. Ella rejste sommeren 1939 på besøg hos familien i Kolding og præsenterede Ebbe²³.

Men helt anderledes foruroligende så situationen ud både i Litauen og i verden omkring. I Sept. 1939 brød det løs: Tyskland og Sovjet delte Polen, og de 3 baltiske lande blev efter hemmelig tysk-sovjetisk overenskomst "sovjetisk interesseområde". Litauen blev tvunget til oprettelse af sovjetiske baser. De sovjetiske soldater holdt sig i begyndelsen inde på baserne. Den litauiske administration fik lov til at fungere videre. Det politiske liv antastedes ikke særlig – bortset fra at det lille kommunistparti, som ellers havde været forbudt, blev tilladt og særdeles højtråbende. Adskillige danskere rejste hjem. I hvert fald de som ikke var bundet af fast ejendom. Verdenskrigen var begyndt, men det var jo langt borte. I Frankrig og England. Danmark var udenfor, og i Østeuropa var der den ro, som Stalin og Hitler havde enedes om efter at have ordnet tingene indbyrdes.

At Tyskland satte sig på Danmark i april 1940 var jo heller ikke rigtig krig. Man kunne stadig rejse nogenlunde normalt både over Berlin og Stockholm. Ernst og Ella holdt vejret. Og blev.

I juni 1940 bekendte Sovjet kulør. Tropperne kom ud af deres kaserner. Svindelvalg med tordnende tilslutning til kommunistpartiet blev

23 Det er højt sandsynligt, at det er netop dette besøg Kolding Folkeblad, lokalavisen i Ellas fødeby, udsendte en meddelelse om den 5. oktober 1939. Samtidig fortæltes der om begyndende uro i Litauen. At dømme ud fra avisens meddelelse besøgte Ella sit (barndoms)hjem i efteråret 1939. For hele meddelelsen se bilag nr. 6.1. (o.a.)

prieš atsisakant Danijos pilietybės. O, kaip ji buvo teisi!

Kartą ir pas saviškius apsilankyta. 1939 m. vasarą Ella parvyko namo į Koldingą ir pristatė Ebbę²⁶.

Bet situacija tiek Lietuvoje, tiek aplink pasaulyje atrodė visiškai kitaip ir kelė nerimą. 1939 m. rugsėji staiga pasileido: Vokietija ir Sovietų Sąjunga pasidalino Lenkiją, o Baltijos valstybės, slaptu vokiečių-sovietų susitarimu, tapo „sovietų interesų zona“. Lietuva buvo priversta įkurdinti sovietų bazes. Pradžioje sovietų kareiviai iš jų neišeidavo. Administracijai leista dirbti toliau. Politinis gyvenimas pernelyg nesutriko – išskyrus negausią komunistų partiją, ligtol uždraustą, o dabar leidžiamą ir ėmusią itin garsiai reikštis. Nemažai danų išvyko namo. Bent jau tie, kurių nesaistė nekilnojamasis turtas. Ėjo pasaulinis karas, betgi toli nuo čia. Prancūzijoje ir Anglijoje. Danijos jis nelietė, o Rytų Europoje buvo ramu taip, kaip tarpusavyje pasitvarkę reikalus suderėjo Stalinas su Hitleriu.

Kad Vokietija užėmė Daniją 1940 m. balandį, juk irgi ne tikras karas. Vis dar buvo galima palyginti normaliai keliauti, ir per Berlyną, ir per Stokholmą. Ernstas su Ella sulaukė kvapą. Ir liko.

1940 m. birželį sovietai atvertė kortas. Kareiviai išėjo iš kareivinių. Suorganizuoti fiktyvūs rinkimai su neregėtu palaikymu komunistų partijai²⁷.

26 Labai tikėtina, kad būtent apie šį vizitą pranešė Ellos gimtojo miesto laikraštis *Kolding Folkeblad* 1939 m. spalio 5 d. Drauge informuota apie Lietuvoje prasidėjusius neramumus. Sprendžiant iš publikacijos, Ella namuose viešėjo 1939 m. rudenį. Visą pranešimą žr. priede Nr. 6.2. (*vert. past.*)

27 Galvoje turima 1940 m. birželio 15 d. sovietų okupacija ir organizuoti fiktyvūs rinkimai į Liaudies seimą, kurie įvyko 1940 m. liepos 14–15 d. Šis

arrangeret²⁴. Regeringen afsat. Banker nationaliseret. Litauen ophørte som selvstændig stat. Sovjetmagten gav herværende danske statsborgere en henrivende valgmulighed: rejs hjem, eller bliv sovjetborgere.

Gesandtskabet blev dekretet nedlagt pr. 25. august, og Gesandt Worsaae²⁵ tilrådede derfor alle danske at rejse hjem hurtigst muligt. I juli rejste de fleste af de resterende kun ca. 100 danske hjem. Heriblandt Ernst, Ella og Ebbe.

Familiemyten sagde at de var med i den allersidste gruppe. Det er ikke korrekt. Den 12.8.40 sender Worsaae et brev til "alle danske i Litauen" – dvs. 11 personer, heriblandt Dons. Men Flatau er ikke på den liste. De må efter al sandsynlighed være rejst hjem i juli. Med tog over Berlin.

Alt måtte de efterlade. Kun håndbagage med personlige ejendele var tilladt. Rede penge og smykker måtte ikke medtages.

Huset var blevet efterladt med Ebbes grædende barnepige stående tilbage. Schæferhunden Rolf, som engang havde hevet Ebbe op af Nemunas-floden, da han var vadet for langt ud i strømmen, og som engang havde bidt barnepigen, da hun ville tage ham op af barnevognen, ville Ernst skyde. Tanken om hundens længsel når de var væk var ham ubærlig. Barnepigen bad om at måtte overtage den, og Ernst lod hende få den. Arvemøblerne fra Ellas hjem i Kolding

24 Her tænkes på den sovjetiske okkupation den 15. juni 1940 og de sovjetisk organiserede, fiktive valg til det såkaldte Folkets parlament, der fandt sted den 14.-15. juli 1940. Dette parlament påbegyndte den første sovjetiseringsproces – nationalisering af privatejendom samt "udtrykte ønske om" at blive optaget til USSR.

25 Carl Gustav Worsaae (1896-1977) – dansk Chargé d’Affaires i Litauen (1938-1940).

Vyriausybė atstatydynta. Bankai nacionalizuoti. Lietuvos kaip savarankiškos valstybės nebelieka. Sovietų valdžia Lietuvoje likusiems Danijos piliečiams pateikia kerintį pasirinkimą: išvažiuokit arba tapkite tarybiniais piliečiais.

Pasiuntinybės veiklą dekretu nurodyta nutraukti nuo rugpjūčio 25 d., tad patikėtinis Worsaae²⁸ rekomendavo visiems danams kuo skubiau išvykti namo. Per liepos mėnesį išvažiavo diduma iš paskutinių likusių gal vos šimto danų. Tarp jų – Ernstas, Ella ir Ebbe.

Pasak šeimos legendos, jie išvykę su pačia paskutine grupe. Ne visai taip. 1940 m. rugpjūčio 8 d. Worsaae išsiunčia laišką „visiems danams Lietuvoje“ – iš viso vienuolikai žmonių, čia ir Donsas. Bet Flatau sąrašė nėra. Labai tikėtina, kad jie namo grįžo dar liepą. Traukiniu per Berlyną.

Viską turėjo palikti. Pasiimti buvo galima tik rankinį bagažą su asmeniniais daiktais. Grynujų pinigų ir papuošalų išsivežti neleido.

Iš namų išėjo tarpdury palikdami raudančią jaunutę Ebbes auklę. Vilkšunį Rolfą, kuris kažkada ištraukė Ebbę iš Nemuno, kai tas įbrido per giliai link srovės, ir kuris kartą buvo įkandęs auklei, kam kelia Ebbę iš vežimėlio, Ernstas nusprendė nušauti. Negalėjo pakelti minties, kaip šuo ilgėsis dingusių šeiminkų. Auklė paprašė jį pasilikti ir Ernstas leido. Ellos paveldėtus Koldingo baldus taip pat paliko. Ernsto medžioklinį šautuvą. Dailiai išpjaustinėtą lietuvišką spintą, kurią nusipirko jau būdami kartu. Viską, ką ši jauna pora buvo susikūrusi per trejus savo santuokos metus, teko palikti.

seimas ėmėsi pirmųjų sovietizacijos darbų – nekilnojamojo turto nacionalizacijos bei „išreiškė norą“ stoti į SSRS.

28 Carl Gustav Worsaae (1896-1977) – Danijos reikalų patikėtinis Lietuvoje (1938-1940).

blev efterladt. Ernsts jagtgeværer. Det smukke udkårne litauiske skab som de havde købt sammen. Alt hvad det unge par havde bygget op gennem 3 års ægteskab måtte efterlades.

Hvad fik de så med? Først og fremmest Ebbe – samt den senere søster Elin. Ella var nemlig igen gravid, i 5. måned. Dernæst nogle personlige papirer og et album med nogle få fotos. En litauisk børnebog. En udkåret træfigur af en tiggerkone. En souvenir i form af en fiskerdukke fra Nida. Lidt tøj og en håndfuld litauiske mønter og et par sovjetsedler.

Det var et traume, som Ella og Ernst aldrig rigtig kom over. Hverken mentalt eller økonomisk²⁶.

O ką pasiėmė? Pirmiausia, Ebbe – ir būsimą seserį Eliną. Nes Ella vėl laukėsi, penktą mėnesį. Tada keletą asmeninių popierių ir nuotraukų albumėlį. Lietuvišką vaikų knygėlę. Medinę elgetaujancios moters skulptūrėlę. Suvenyrą iš Nidos – lėlė-žvejį. Truputį drabužių ir saują lietuviškų monetų, dar porą sovietinių banknotų.

Tai buvo trauma, nuo kurios Ella su Ernstu iš esmės niekada ir nebeatsigavo. Nei psichologiškai, nei finansiškai²⁹.

²⁶ Man kan høre forfatteren Ebbe Flatau selv med en kort, mundtlig version af denne selvbiografi i dokumentarfilmen *Dronning Louise* fra 1996. Se bilag nr. 8.

²⁹ Trumpą šios autobiografijos žodinę versiją iš autoriaus Ebbes Flatau lūpų galima išgirsti dokumentiniame filme *Dronning Louise* (1996), žr. priedą Nr. 8.

A sepia-toned photograph of a winter landscape. The foreground is covered in snow with patches of dry grass. In the middle ground, there are several bare trees of varying heights and shapes. The background shows a line of trees under a pale sky. The overall mood is quiet and desolate.

Epilogas / Efterskrift

Pasak Ebbes Flatau, tai, kad jo motina nesiryžo priimti Lietuvos pilietybės, išgelbėjo šeimą nuo Sibiro. Sovietai neleido išsivežti jokio užgyvento turto, net papuošalų ir piniginių santaupų, tačiau vis dėlto šeimai buvo leista išvažiuoti. Vėliau Danijos užsienio reikalų ministerijos prašymu pargrįžėliai turėjo paskaičiuoti prarasto turto vertę, jei kada pasitaikytų galimybė iš sovietų valdžios pareikalauti kompensacijos. Ernstas Flatau pateikė apie 25 000 Danijos kronų sumą (šiandien ją veikiausiai turėtume padidinti kokius trisdešimt kartų).

Ifølge Ebbe Flatau reddede det faktum, at hans mor ikke var parat til at blive litauisk statsborger, familien fra Sibirien. Sovjetmagten tillod dem ikke at tage nogen af deres ejendele med, ikke engang smykker eller opsparing, men familien fik alligevel lov til at tage af sted. Senere skulle de hjemvendte efter anmodning fra det danske udenrigsministerium opgøre værdien af den tabte formue, i det tilfælde at der på et tidspunkt skulle vise sig en mulighed for at kræve erstatning fra de sovjetiske myndigheder. Ernst Flatau opgav en sum omkring de 25.000 danske kroner (i dag skal vi nok forhøje det tredive gange).

Ebbe Flatau pasakoja apie tai, kiek jo tėvai mokėję lietuvių kalbos. Fragmentas iš pokalbio su Loreta Vaicekauskiene, 2019. Trukmė – 01:30 min. Kalba – danų.

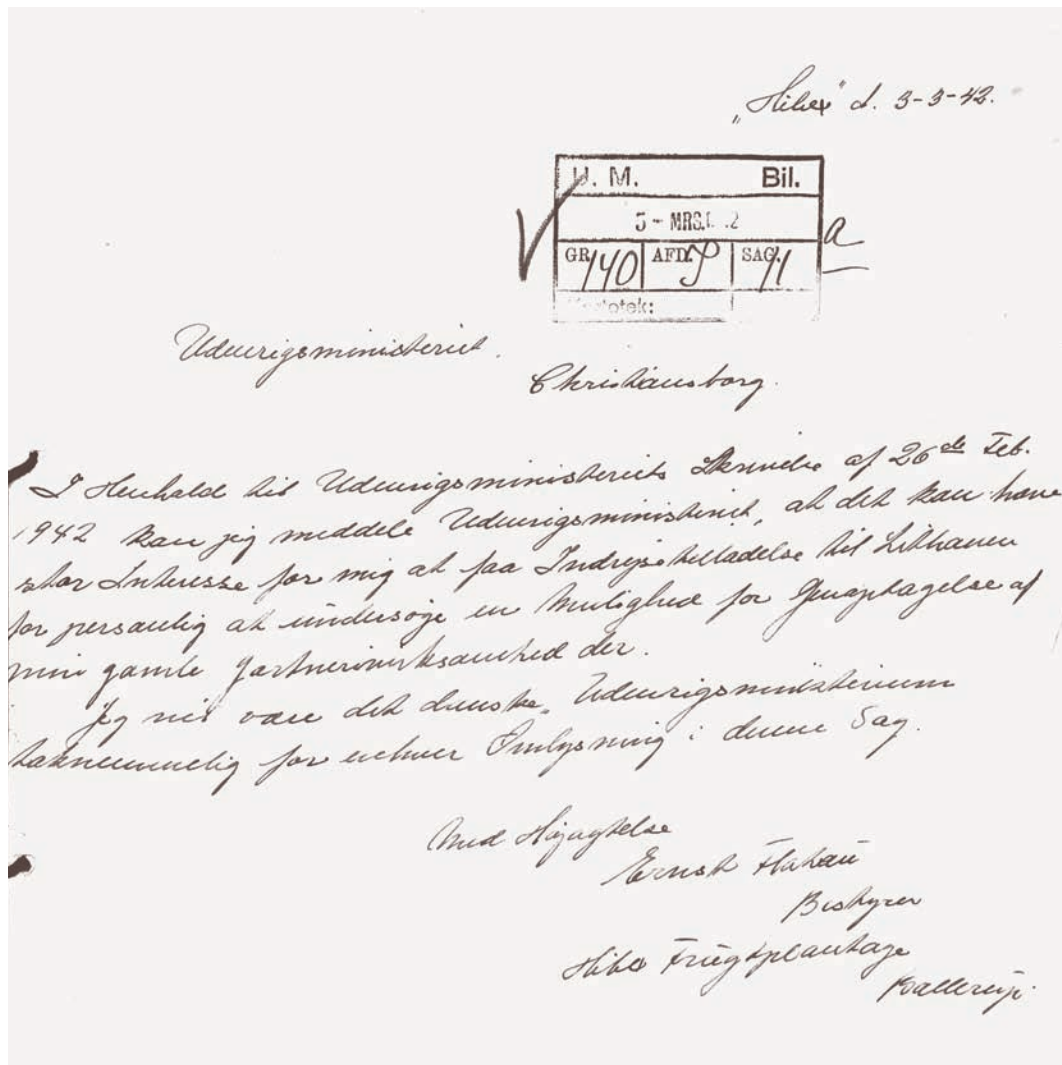
Ebbe Flatau fortæller om sine forældres litauiske sprogkundskaber. Fragment fra samtale med Loreta Vaicekauskiene, 2019. Varighed 01:30 min. Sprog: dansk.

Ernstui ir Ellai Flatau su vieninteliu bagažu – savo sūnumi – grįžus į Daniją susibūrė Lietuvoje gyvenusių danų tinklas ir žmonės stengėsi vieni kitiems padėti. Ernstui pasisėkė: vieno iš Lietuvos pažįstamo danų verslininko brolis pasiūlė gerą darbą – direktoriaus vietą netoli Kopenhagos, Ballerupe, esančiame obelyne. Tačiau Lietuva jo galvoje buvo visą laiką. Tą liudija ir archyvinė Danijos užsienio reikalų ministerijos medžiaga. 1909–1945 m. grupinėje korespondencijos byloje yra 1942 m. kovo 3 d. rašytas Ernsto Flatau atsakymas į ministerijos užklausą dėl potencialaus grįžimo į paribio valstybes, kuriame jis prašo leidimo nuvažiuoti į Lietuvą¹, žr. dokumento vertimą po iliustraciją žemiau.

Da Ernst og Ella Flatau vendte tilbage til Danmark med deres eneste bagage – deres søn – samlede danskerne, der havde været bosat i Litauen, sig i et netværk, og folk forsøgte at hjælpe hinanden. Ernst var heldig: broren til en dansk forretningsmand, han kendte fra Litauen, tilbød ham et godt job – en direktørstilling på en æbleplantage i Ballerup. Litauen var dog i tankerne hele tiden. Det vidner også Udenrigsministeriets grupeordnede sager 1909-1945. Her kan man finde Ernst Flatau's skriftlige svar af 3. marts 1942 på ministeriets forespørgsel om potentiel tilbagevenden til randstaterne, hvor han anmoder om tilladelse til at tage til Litauen¹ (se illustrationen).

1 Lietuva 1941–1944 m. (kaip ir Danija) buvo okupuota Vokietijos.

1 Ligesom Danmark var Litauen tysk besat 1941-1944.

Ernst Flatau atsakymas į Danijos užsienio reikalų ministerijos užklausą. 1942-03-03

Ernst Flatau svarer på Udenrigsministeriets forespørgsel. 03-03-1942

Forespørgsel til danske om evt. tilbagevenden til randstaterne: Rigsarkivet. Udenrigsministeriet. Gruppeordnede sager 1909 til 1945, 14011d

Dokumento vertimas: Dėl Užsienio reikalų ministerijos 1942 m. vasario 26 d. rašto galiu pranešti ministerijai, kad būčiau labai suinteresuotas gauti leidimą įvažiuoti į Lietuvą, kad galėčiau pats asmeniškai išsiaiškinti galimybes atgauti mano anksčiau ten laikytą daržininkystės ūkį. Būčiau dėkingas ministerijai už bet kokią informaciją šiuo klausimu. Su didžia pagarba. Ernst Flatau, direktorius, Vaisių plantacija Hibex, Ballerup.

Nuvykti į Lietuvą nebebavyko, ir iškart po karo, 1946 metais, Ernstas Flatau metė darbą vaisių plantacijoje ir išvažiavo į Islandiją auginti... bananų. Visiška beprotybė! Buvo pasiskaitęs apie karštuosius geizerius, nemokamą iš žemės trykštantį verdantį vandenį ir numatė, kad su lengvai apšiltinamu šiltnamiu sodininkas gebės priauginti pigių pomidorų ir bananų. Drauge pasiėmė savo septynmetį sūnų.

Det lykkedes ikke at tage til Litauen, og lige efter krigen, i 1946, sagde Ernst Flatau sit job op på frugtplantagen og tog til Island for at dyrke... bananer. Totalt vanvid! Han havde læst om de varme gejsere, gratis kogende vand, der fossede op af jorden og indså, at med et let opvarmet drivhus kunne en gartner dyrke billige tomater og bananer. Han tog sin syv-årige søn med.

Ebbe Flatau pasakoja apie savo tėvo Ernesto Flatau bandymą pakartoti lietuvišką sėkmės istoriją Islandijoje. Fragmentas iš pokalbio su Loreta Vaicekauskiene, 2019. Trukmė – 01:50 min. Kalba – danų.

Ebbe Flatau fortæller om sin fader Ernst Flatau's forsøg på at gentage den litauiske succeshistorie på Island. Fragment fra samtale med Loreta Vaicekauskiene, 2019. Varighed 01:50 min. Sprog: dansk.

Ebbe Flatau pasakoja, kad tai buvo liūdniausias ir vienišiausias jo vaikystės laikas. Motina buvo prisakiusi mokyti berniuką, kad šis neatsiliktų negaudamas mokyklinio lavinimo, tad jis – jo paties teigimu – perskaitė visas ūkyje buvusias knygas po keletą kartų, o paskui dar ir atvirksčia tvarka, nuo galo.

Vėliau, jau suaugęs, Ebbe Flatau nuolat spėlios, kodėl tėvas ėmėsi tokio plano, ir galiausiai apsistos ties teorija, kad Ernstas Flatau veikiausiai norėjęs pakartoti sėkmę kaip Lietuvoje, kur jau buvo tapęs vienu iš rimčiausių pomidorų augintojų, – vėl atvažiuoti į nepažįstamą žemę ir sėkmingai išbandyti kažką naują.

Ir iš tiesų Islandijoje verslas Ernstui Flatau vėl ėmė sektis. Tiksliau, sekėsi iki 1948 metų, kol tuometinę klestinčią valstybę su įvesta amerikiečių kariuomene ištiko bankrotas. Sodininkas liko su islandiškėmis kronomis, kurių nenorėjo keisti joks bankas – jos visiškai prarado vertę. Iš Islandijos į Daniją jis grįžo lygiai toks pat vargšas kaip iš Lietuvos. Po aštuonerių metų, kurį laiką dar vertėsis įvairiais samdomais daržininko darbais, Ernstas Flatau mirė.

Ebbe Flatau fortæller, at det var den mest triste og ensomme tid i hans barndom. Moderen havde beordret Ernst til at undervise drengen, så han ikke kom bagud selv uden at have modtaget skoleundervisning. Efter eget udsagn læste han alle bøgerne på gården flere gange, også bagfra.

Senere, som voksen, vil Ebbe Flatau konstant spekulere i, hvorfor hans far gennemførte sådan en plan og slår sig endelig på teorien om, at Ernst nok ville gentage succesen som i Litauen, hvor han allerede havde været en af de mest seriøse tomatavlere – igen at komme til et ukendt land og med succes prøve noget nyt.

Og faktisk begyndte Ernst Flatau's forretning igen at blomstre på Island. Mere præcist havde den succes indtil 1948, indtil det velstående land, hvor der var stor amerikansk militærtilstedeværelse, gik fallit. Gartneren stod tilbage med islandske kroner, som ingen bank ville veksle – de havde fuldstændig mistet deres værdi. Han vendte tilbage fra Island til Danmark lige så fattig, som han var vendt hjem fra Litauen. Otte år senere efter forskellige, midlertidige jobs som gartner døde han.

Vienas iš Ernsto Flatau šiltnamių prie garuojančios karštosios versmės. Islandija, 1947. Ebbes Flatau asmeninis archyvas

Et af Ernst Flatau's drivhuse bag dampen fra den varme kilde. Island, 1947. Ebbe Flatau's privatarkiv

Ebbe Flatau (9 m.) ant uolos. Islandija, 1947. Ebbes Flatau asmeninis archyvas

Ebbe (9 år) på toppen af en klippe. Island, 1947. Ebbe Flatau's privatarkiv

Ellai Flatau galimybė nuvažiuoti į Lietuvą pasitaikė tik 1984 metais, būnant jau 72-jų ir laikraštyje aptikus turizmo biuro reklamą, kviečiančią aplankyti Baltijos šalis; iki tol gauti vizą paprastiems žmonėms, ne Danijos komunistų partijos nariams, buvo neįmanoma. Pasprukę nuo oficialios „Inturisto“ grupės Vilniuje, jiedu su Ebbe traukiniu nuvažiavo į Kauną. Ebbe mokėjo rusiškai, buvo baigęs papildomą rusų kalbos mokytojo specialybę, kad užsitikrintų darbą gimnazijoje, kur rusų kalba vienu tarpu buvo gana populiaru, taigi, galėjo susišnekėti. Kaune samdytu taksu jie apvažiavo mamai brangias vietas – Ella puikiai atsiminė miesto struktūrą, buvo išlaikiusi atmintyje visus vardus ir tiksliai žinojo, kur kas buvę: gimdymo namai Kęstučio gatvėje, kuriuose gimė Ebbe (tuo metu jie buvo paversti milicijos poskyriu), nebeveikianti bažnyčia, kurioje įvyko jos jungtuvės, daržininkystės ūkis (jo vietoje rado elektrinę), Pažaislio vienuolynas, visiškai apleistas, o kadaise prie jo gamtoje piknikauti taip mėgdavę Kauno danų kolonijos žmonės.

Ella Flatau fik først mulighed for at tage til Litauen i 1984 allerede som 72 år gammel, da hun i en avis faldt over en reklame fra et turistbureau, der inviterede til at besøge de baltiske lande; indtil da havde det været umuligt for almindelige mennesker, der ikke var medlemmer af Danmarks Kommunistiske Parti, at få visum. Efter at være stukket af fra den officielle "Inturist" gruppe i Vilnius, rejste hun og Ebbe med tog til Kaunas. Ebbe kunne russisk, han havde afsluttet ekstra uddannelse som russisk lærer for at sikre sig et job på et gymnasium, hvor russisk en overgang var ret populært, så han kunne altså gøre sig forståeligt. I en taxa hyret i Kaunas tog de rundt til de steder, der var dyrebare for hans mor – Ella kunne godt huske byens struktur og alle navnene og vidste præcis, hvor alt lå: barselshospitalet på Kęstutis-gaden, hvor Ebbe blev født (på det tidspunkt var den omdannet til politi- eller militsstation, som det kaldtes i sovjet-tiden), den ikke længere fungerende kirke, hvor hun stod brud, gartneriet (i dets sted fandt de et kraftværk) og et nu helt forladt Pažaislis-kloster, i de omgivelser, hvor den danske koloni i Kaunas engang elskede at drage på skovtur.

Ebbe Flatau pasakoja apie tai, kaip jiedu su mama Ella Flatau lankėsi Lietuvoje 1984 m. ir slapčia nuo „Inturisto“ grupės nuvyko į Kauną. Fragmentas iš pokalbio su Loreta Vaicekauskiene, 2019. Trukmė – 04:00 min. Kalba – danų.

Ebbe Flatau fortæller, hvordan han sammen med sin moder Ella Flatau besøgte Litauen i 1984 og udenom Inturist gruppen i hemmelighed tog til Kaunas. Fragment fra samtale med Loreta Vaicekauskiene, 2019. Varighed 04:00 min. Sprog: dansk.

Po ketverių metų Ebbe Flatau atvyko į sovietinę Lietuvą dar kartą, su Danijos rusų kalbos mokytojų draugija. Viena iš jiems suplanuotų ekskursijų buvo veikiausiai kažkur pusiaukelėje tarp Vilniaus ir Kauno esantis daržininkystės ūkis. Ebbe pasakoja, kad išklauses darbuotojo pagyras jų auginamiems pomidorams, nesusi-

Fire år senere kom Ebbe Flatau igen til Sovjet-Litauen med den danske forening af russiske sproglærere. En af de planlagte udflugter var et gartneri beliggende vistnok et sted halvvejs mellem Vilnius og Kaunas. Ebbe fortæller, at han efter at have lyttet til den ansattes ros af de tomater, de dyrker, havde fået nok: "Er det mon ikke de

turėjo: „Ar nebus čia tie patys, kuriuos 1940 m. nacionalizavo iš mano tėvo?“ Ir kvatojasi balsu: „Jam tai, žinok, nebuvo juokinga“.

samme, som nationaliseredes fra min far i 1940?” Og han klukker højlydt: “Det syntes han ikke var morsomt, du”.

Ebbe Flatau pasakoja apie ekskursiją į sovietmečio daržininkystės ūkį lankantis Lietuvoje 1988 m. Fragmentas iš pokalbio su Loreta Vaicekauskiene, 2019. Trukmė – 01:40 min. Kalba – danų.

Ebbe Flatau fortæller om en udflugt/ekskursion til et gartneri under et besøg i 1988 i sovjettidens Litauen. Fragment fra samtale med Loreta Vaicekauskienė, 2019. Varighed 01:40 min. Sprog: dansk.

„Iš tėvo paveldėjau turbūt tik vieną geną – man regis, aš nebijau rizikuoti ir pasinaudoti galimybe.“

“Men jeg har arvet ét gen fra min far – det er, som jeg selv synes, at jeg tør satse og tage en chance.”

1991 metais Ebbe Flatau pasinaudojo galimybe sudalyvauti Danijos švietimo ministerijos konkurse užimti danų kalbos lektoriaus vietą šviežiai įkurtoje Vilniaus universiteto Skandinavistikos katedroje. Jo žodžiais, jam Lietuvoje pasisekė geriau nei tėvui, bet tai jau kita istorija.

I 1991 benyttede Ebbe Flatau chancen og indsendte sin ansøgning til Undervisningsministeriets jobopslag om at besætte stillingen som dansk gæstelektor ved det nystiftede Institut for Skandinaviske Studier ved Vilnius Universitet. Med hans egne ord havde han noget mere succes i Litauen end hans far, men det er en anden historie.

Loreta Vaicekauskienė

Loreta Vaicekauskienė

Priedai

/

Bilag

1. Ernst Flataus sagsmappe i Gesandtskabet i Kaunas, 1936-1937 / Ernsto Flatau byla iš Danijos pasiuntinybės Kaune, 1936–1937

Ernst Flataus sagsmappe i Gesandtskabet i Kaunas, 1936-1937

Ernst Viktor Flatau: Rigsarkivet. Det danske Gesandtskab i Kaunas, 65K24.

I sagsmappen befinder sig dokumenter på dansk, litauisk og tysk fra årene 1936 og 1937 om grundlæggelse af selvstændig gartnerivirksomhed.

Ernsto Flatau byla iš Danijos pasiuntinybės Kaune, 1936–1937

Ernst Viktor Flatau: Rigsarkivet. Det danske Gesandtskab i Kaunas, 65K24.

Byloje pateikiami 1936–1937 m. dokumentai danų, lietuvių ir vokiečių kalbomis, susiję su savarankiško daržininkystės verslo steigimo reikalais.

Ernst Viktor Haldor

65. N. 24.

N. 21. F. 7

Übersetzung.

An das

Handelsdepartement des Finanzministeriums.

G e s u c h

72.52

des dänischen Staatsbürgers,
des Gärtners Ernst Viktor
Flatau, wohnhaft in Petrašiūnai,
Kreis Pažaislai

Ich, Endesunterzeichneter, dänischer Staatsbürger Ernst Viktor Flatau, war vom Jahre 1928 bis zum J. 1936 als Gärtner beim Pächter des Gutes Aniškiai, Kreis Alytus, Herrn H.C. Dons angestellt. Vom Dezember 1936 habe ich eine Gärtnerei in Petrašiūnai auf 6 Jahre gepachtet von Herrn Kapitas, wohnhaft in Kaunas, Nemuno g. 22. Bis jetzt hatte ich keinen Gebrauch von meinen teilweise geschenkten, teilweise geerbten Möbeln und anderem Hausrat, da ich unverheiratet war. Jetzt, da ich selbständig ein Gewerbe betreibe, beabsichtige ich mich zu verheiraten und ein Heim einzurichten. Einige der Möbel, die ich aus Dänemark nach Kaunas kommen lassen will, gehören meiner Verlobten, Frä. Ella Julius-Petersen, die Ende April a. c. aus Dänemark hierher kommt, um mich zu heiraten. Die Trauung ist bereits in der Kownoer lutherischen Kirche bestellt. - Es handelt sich, wie in dem Liste des Lituaischen Generalkonsulats in Kopenhagen erwähnt ist, die hier beifolgt, um nur gebrauchte Gegenstände und nicht um eine neue Brautaussteuer. Hiermit beehre ich mich um die zollfreie Einfuhr des erwähnten Umzugsgutes zu ersuchen und bitte, mir die Genehmigung ohne Sicherleistung durch eine Bankgarantie zu erteilen. - Im Zusammenhang hiermit möchte ich darauf verweisen, dass ich die Gärtnerei auf 6 Jahre gepachtet habe, wozu ich das Einverständnis des Landwirtschaftsministeriums erhalten habe. Ausserdem ist mir die Arbeitsgenehmigung auf ein ganzes Jahr erteilt worden. - Ich füge diesem Gesuch meinen Pachtvertrag, Copie des Schreibens des Landwirtschaftsministeriums und meine Arbeitsgenehmigung bei.

Kaunas, den 17. April 1937.
4 Beilagen.

Hochachtungsvoll

LIETUVOS RESPUBLIKA

 Vidaus Reikalų Ministerija
 Administracijos Departamentas

Nr. 25572

I Nr. _____

Kaunas, 1936 m. lapkričio mėn. 28 d.

65. K. 24.
975
28. XI. 1936

Atsakydamas į Gerb. Pasiuntinybės šio lapkričio 19 dienos raštą 1230/65.K.24, laikau už garbę pranešti, kad p. Flatau duodamas leidimas apsigyventi vieneriems metams ir tam pat laikui darbo leidimas užsiimti savarankiu daržininko verslu.

Šia proga Vidaus Reikalų Ministerija reiškia savo gilios pagarbos užtikrinimus.

T. Aleknavičius

T. Aleknavičius
 Svetimšalių Referentas

Karališkajai Danijos
 Pasiuntinybei

K a u n e .

*Mitteilung, dass G. Flatau die Aufenthalt-
 & Arbeitsgenehmigung auf 1 Jahr bewilligt
 ist.*

NUOMOS SUTARTIS.

Kaunas, 1936 metų gruodžio mėn. 1 dieną. Tarp žemiau pasirašusiųjų Vulfio KAPITO iš vienos pusės ir Ernsto-Volfo FLATAU iš kitos pusės, surašyta ši nuomos sutartis sekančiame:

1/ Vulfas Kapitas išnuomoja Ernstui-Vulfui Flatau paveldėtą jo, Kapito, po mirties savo tėvo Leibos Kapito nekilnojama turta, esantį Petrašiunuose, Vilniaus g. Nr.14 su esamais tame sklype gyvenamais namais, keturiomis oranžerėjomis ir inspektais šešeriams metams, pradedant nuo š.m. gruodžio mėn. 1 d. daržininkystei vesti.

2/ Už išnuomotą šia sutartimi turta Ernstas-Vulfas Flatau moka Vulfui Kapitui už kiekvienus metus po tris tūkstančius /3000/ litų nuomos. Už pirmus metus Flatau sumoka Vulfui Kapitui š.m. gruodžio mėn. 1 dieną du tūkstančių penkis šimtus /2500/ litų grynais pinigais ir penkis šimtus litų vekseliu terminu ne vėliau tūkstantis devyni šimtai trisdešimt septintų metų gegužės mėnesio penktos dienos.

Už tolimesnį laiką Ernstas Flatau privalo mokėti Vulfui Kapitui kiekvieną gruodžio mėnesio pirmą dieną už sekančius metus iškalno metinės nuomos tris tūkstančius /3000/ litų grynais pinigais.

3/ Jeigu nuomininkas nesumokėtų, tai jis gali pavėluoti iki gruodžio mėnesio penkioliktos dienos tų pačių metų, bet už tatau privalo jįsai nuo metinės nuomos mokėti aštuonis su puse nuošimčių už pavėluotą laiką.

4/ Nesumokėjus numatytu terminu nuomos, ši sutartis automatiškai nustoja galios ir Vulfas Kapitas turi teisę iškelti nuomininką iš išnuomoto turto, išreikalauti iš jo už sekančius metus nuomą ir be to reikalauti visus padarytus jam nuostolius.

5/ Nuomininkas privalo išnuomotą turta savo lėšomis drausti nuo ugnies: gyvenamus namus - dešimties tūkstančių /10000/ litų sumoj oranžerėjas - aštuonių tūkstančių /8000/ litų sumoje ir langus keturi /4000/ litų sumoje. Polisas sudaromas savininko vardu ir jam įduodama

Oranžerėjų ir langų polisiai turi būti įtauti ne vėliau 1937 m. sausio mėnesio pirmos dienos, o namo polisas, pakeitus jį nauju. Draudimo išlaidas apmokėjimui žyminio mokesčio šalys įvertina 400 litų metams.

6/ Nuomininkui išsikrausčius arba jį iškrausčius, nuomininkas privalo perduoti savininkui turtą pilnoje tvarkoje, tokiam stovyje, kaip jis pagal inventorinį sąrašą buvo gautas.

7/ Mėšlų puvenos turi būti gražintos tokiam stovyje, t.y. tokiam kliekyje, kiek jų buvo gauta, ir todėl nuomininkas privalo kasmet paruošti tiek mešlo, kad iš jo būtų gautas reikalingas puvenų kiekis /peregno-
jo/.

8/ Per visą sutarties galiojimo laiką nuomininkas savo lėšomis privalo mokėti visus valstybinius, savivaldybinius mokesčius už nekilnojamą turtą, oranžerėjas ir inspektus ir atlikti visas nekilnojamo turto natūralines prievoles, kurias išlaidas šalys įvertina 200 litų metams.

9/ Be savininko sutikimo nuomininkas negali šią sutartį perleisti kitam asmeniui.

10/ Savininkas turi teisę kontroliuoti nuomojamo turto ukį ir esant reikalui kas nors pataisyti, reikalauti iš nuomininko tą padaryti.

11/ Nepildymas bent kurio šios sutarties punkto duoda savininkui teisės iškelti nuomininką Ernstą Flatau ir reikalauti už vienerius metus pirmyn nuomą ir visus nuostolius.

12/ Nuomininkas privalo savininkui duoti dviejų tūkstančių penkių šimtų /2500/ litų sumoje pirmiems metams garantiją patikimo-Banko firmos Aage Flatov Kopenhagen F, kurią nuomininkas privalo pristatyti nuomotojui iki tūkstantis devyni šimtai trisdešimt aštuntų metų sausio mėnesio pirmos dienos su paliudytu firmos parašu Danų pasiuntinybėje Kaune sekantiems gi metams garantiją patikimo banko, kurią savininkas galės realizuoti kai bus reikalas gauti padarytus jam nuomininko nuostolius. Tokia kiekvienais metais pirmyn iki 1 gruodžio einamųjų metų iki nuomos terminui pasibaigus. ~~iki 1937 m. balandžio mėn. 1 dienos.~~

13/ Pasibaigus nuomos sutarčiai, nuomininkas turi pirmenybę prieš kitus už tą nuomą, kuri auksčiausia bus pasiulyta norinčių šį turtą išnuomoti.

14/ Per visą nuomos laiką nuomininkas privalo savininkui nuomą mokėti litais, skaitant vieną litą lygu 0,150462 gramų gryno aukso.

15/ Išnuomotą šia sutartimi turta nuomininkas privalo perimti iš savininko ne vėliau 1937 m. sausio mėn. 1 dienos ir prie perėmimo sudaryti inventorius sąrašą.

16/ I išnuomotą šia sutartimi nekilnojamą turta neįeina: esantis ant išnuomoto sklypo kalkių krosnis, kuriuo Kapitas Vulfas gali visuomet naudotis ir taipogi 400 kv. metrų žemės sklypas, kuris pagal Leibos Kapito testamentą priklauso Šmeliui Kapitui ir rubežiuojasi su išnuomotu sklypu. Ištaisyta: "Vulfui", "Vulfas", "Flatau", "aštuntų".

Išbrevta: "iki 1937 m. balandžio mėn. 1 dienos", įrašyta: "kiekvienais metais pirmyn iki 1 gruodžio einamųjų metų iki nuomos terminui pasibaigus".

pas. V. Kapitas

E. Flatau (Ernst Victor Wulff Flatau)

Kaunas, 1936 m. gruodžio mėn. 1 dieną. Rejestro 15749 Nr.

Aš, Juozas JESAITIS, Kauno Notaras, turęs kontorą Kaune, Maironio g. 8 Nr., kampa Laisvės alėjos, šiuo tvirtinu, kad ši nuomos sutartis buvo man pareikšta ir prie manęs savarankiai pasirašyta pilnateisių piliečių: Lietuvos piliečio Vulfo KAPITO, iš Kauno, Nemuno g. 22 Nr. ir Danijos piliečio Ernsto-Viktoro FLATAU, iš Petrašiūnų miestelio, Vilniaus g. 14 Nr., pirmo man žinomo, o pastarojo nežinomo, užtikrinusio savo asmenybę vidaus pasu, duotu jam Danų Pasiuntinybės Kaune, 1933 m. lapkričio mėn. 27 d. 14/33 Nr. gi pilnateisumą atskirų raštu.

Paimta: Žyminio mokesnio du šimtai aštuoniasdešimt litų ir not. taksos mokesnio keturiasdešimt trys litai 70 centų.

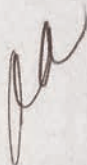
Kauno Notaras (pas.) J. JESAITIS.

Kaunas, 1926 m. gruodžio 1 d. du tukstančius penkis šimtus litų gryniais pinigais ir penkis šimtus litų Flatau vekselį gavau.

pas. K. Kapitas.

December
3. ~~November~~ 1936.

1282/36.
65.K.24.

Hr.

Bagermester Aage Flatov,

Kong Georgsvej 4.

København,

Under Henvisning til Brev herfra af 10. f.M. meddeler
Gesandtskabet, at Deres Nevø d. 1. ds. har undertegnet Kon-
trakten. Man har overgivet ham den modtagne Check. Han
vil sende Dem en Oversættelse af Kontrakten og give Dem Un-
derretning om alt i denne Forbindelse.

Chargé d'Affaires.

~~2/17~~ 36

Flatau meddeler,
at han selv omz
der en Overrettelse
af Kontraktur
paa Danst. til
sin Onkel, sand
meddeler ham
alt om Forpagts
tinger.

Kopenhagen, den 1. Dezember 1936.

Hiermit übernehme ich Unterzeichneter, Aage FLATOV, wohnhaft in Kopenhagen, Kg. Georgsvej 4 St., die selbstschuldnerische Verpflichtung für meinen Neffen Ernst Wulff Flatau, wohnhaft in Petrašiunai (Litauen) für einen Maximumbetrag bis 2500 Litas (zweitausendfünfhundert Litas) umgerechnet in dänische Währung, zahlbar in Dänemark. Diese Garantie gebe ich dafür, dass die Verpflichtungen, welche mein Neffe Ernst Wulff Flatau, laut §§ 5 - 8 des Kontraktes vom 1. Dezember 1936, dem Herrn Vulfas Kapitas gegenüber, wohnhaft in Kaunas, Nemuno g. 22, eingegangen ist, eingehalten werden. Meine hiermit erteilte Garantie gilt vom 1. ten Januar 1937 bis zum 1. Januar 1938, und falls bis dahin keine Ansprüche erhoben sind, erlischt meine Garantie automatisch am 1. Januar 1938.

Nuorašas.

Kaunas, 1936 m. gruodžio 1 dieną. Mes žemiau pasirašę Vulfas KAPITAS ir Ernstas-Vulfas FLATAU, papildydami mūsų nuomos sutartį iš 1 gruodžio 1936 m. pareikštą pas Kauno Notarą J. Jesaitį, tą pat dieną, rejestro 15749 Nr. susitariame tarp savęs sekančiame:

Jei lito vertė iki kurių nors minėtos sutarties galiojimo metų spalio 1 dienai nukristų daugiau kaip 15% savo vertės, p. FLATAU turi teisės nuo likusio sutartyje nustatyto galiojimo laiko atsisakyti. Tačiau p. Kapitui sutikus nešti 50% nuvertinimo, p. Flatau privalo sutartį vykdyti toliau. Jei įvyktų devalvavimas iki kurios nors spalio 1 dienos iš 15%, tai p. Flatau neša jį pats, t.y. p. Flatau moka vietoje 3000 litų - Lt. 3450.- nuompinigų. Jei p. Flatau iki kurios nors spalio 1 dienos notariniai nepraneštų apie atsakymą ^{si/} nuo sutarties, p. Flatau neša pilną riziką už ateinančius sutarties metus, t.y. pilną skirtumą tarp 1936 m. aukso lito sutarties pasirašymo dienos ir galinčio įvykdyti devalvavimo. Tačiau p. Flatau turi teisės sutartą 3000 litų sumą mokėti jau spalio 1 dieną, arba dar ankščiau su sąlyga, kad lito vertė iki mokėjimo dienai nebus nuvertinta.

pas. Ernst Viktor Wulff Flatau.

V. Kapitai

5 lt. žym.mok.

Liudininkai: 2 parašų.

Nuorašas.

Kaunas, 1936 m. gruodžio 1 dieną. Mes žemiau pasirašę Vulfas KAPITAS ir Ernstas-Vulfas FLATAU, papildydami mūsų nuomos sutartį iš 1 gruodžio 1936 m. pareikštą pas Kauno Notarą J. Jesaitį, tą pat dieną, rejestro 15749 Nr. susitariame tarp savęs sekančiame:

Jei lito vertė iki kurių nors minėtos sutarties galiojimo metų spalio 1 dienai nukristų daugiau kaip 15% savo vertės, p. FLATAU turi teisės nuo likusio sutartyje nustatyto galiojimo laiko atsisakyti. Tačiau p. Kapitui sutikus nėsti 50% nuvertinimo, p. Flatau privalo sutartį vykdyti toliau. Jei įvyktų devalvavimas iki kurios nors spalio 1 dienos iš 15%, tai p. Flatau neša jį pats, t.y. p. Flatau moka vietoje 3000 litų - Lt. 3450.- nuompinigių. Jei p. Flatau iki kurios nors spalio 1 dienos notariniai nepraneštų apie atsakymą ^{si/} nuo sutarties, p. Flatau neša pilną riziką už ateinančius sutarties metus, t.y. pilną skirtumą tarp 1936 m. aukso lito sutarties pasirašymo dienos ir galinčio įvykdyti devalvavimo. Tačiau p. Flatau turi teisės sutartą 3000 litų sumą mokėti jau spalio 1 dieną, arba dar ankščiau su sąlyga, kad lito vertė iki mokėjimo dienai nebus nuvertinta.

pas. Ernst Viktor Wulff Flatau.

V. Kapitas

5 lt. Žym.mok.

Liudininkai: 2 parašų.

pas. V. Kapitas

E. Flatau (Ernst Flatau Wulff Flatau)

Kaunas, 1936 m. gruodžio mėn. 1 dieną. Rejestro 15749 Nr.

Aš, Juozas JESAITIS, Kauno Notaras, turęs kontorą Kaune, Maironio g.8 Nr., kamps Laisvės alėjos, šiuo tvirtinu, kad ši nuomos sutartis buvo man pareikšta ir prie manęs savarankiai pasirašyta pilnateisių piliečių: Lietuvos piliečio Volfo KAPITO, iš Kauno, Nemuno g.22 Nr. ir Danijos piliečio Ernsto-Viktoro FLATAU, iš Petrašiūnų miestelio, Vilniaus g.14 Nr., pirmo man žinomo, o pastarojo nežinomo, užtikrinusio savo asmenybę vidaus pasu, duotu jam Danų Pasiuntinybės Kaune, 1933 m. lapkričio mėn. 27 d. 14/33 Nr. gi pilnateisumą atskirą raštu.

Paimta: žyminio mokesnio du šimtai aštuoniasdešimt litų ir not. taksos mokesnio keturiasdešimt trys lital 70 centų.

Kauno Notaras (pas.) J. JESAITIS.

Kaunas, 1926 m. gruodžio 1 d. du tukstančius penkis šimtus litų grynais pinigais ir penkis šimtus litų Flatau vekselį gavau.

pas. K. Kapitas.

1277/55.K.24.

1936 m.lapkričio mėn.28 d.

Pasiremdama Vidaus Reikalų Ministerijos Administracijos Departamento š.m. lapkričio mėn. 27 d. raštu Nr.25572, kuriuo Departamentas teikėsi pranešti Pasiuntinybei, kad Danų pavaldiniui E.Flatau duodamas leidimas apsigyventi vieneriems metams ir tam pat laikui darbo leidimas užsiimti savarankiu daržininko verslu Petrašiunuose, Pasiuntinybė leidžia sau prašyti, kad minėtas pranešimas būtų persiųstas p. Flatau, gyv. Aniškio dvare, Alytaus pašt.

Chargé d'Affaires.

Ersuchen, die Mitteilung des Departements von der Erteilung der Aufenthalts-und Arbeitserlaubnis für E.Flatau an dessen Adresse, Aniškio dvaras, Post Alytus zu übersenden.

Vidaus Reikalų Ministerijos

Administracijos Departamentui.

Kaune.

XXXXXX Ernst Viktor Flatau
XXXXXX

vieneriems metams

vieneriems metams

išnuomoti daržininkystę

92

XXXXXX

92

XXXX
XXX

XXXXX

Ernst Viktor Flatau. Dones Aniškis dv.

Flatau

1927

Petrašunai XXXXXX

Dany

1905 gruodžio 13

1905 gruodžio

Kopenhagoje

1927 m. kovo mėn. 1 d.

per Dany Pasiuntinybę iš Lietuvos

Vidaus Reikalų Ministerijos

iš to, ką uždirbu

iki šiol dirbau daržininku pas p.Donsą, Aniškio dvare, ordabar pradėdu savarankiškai dirbti ir išnuomoja daržininkystę

ne

XXXXXX
XXXXXX
XXXXXX
kol kas nevedęs

išnuomoti daržininkystę
ne

XXXXXX

ne

XXXXX

XXXX
XXX

mano iki šiolinis darbas p.H.C.Donsas, Aniškio dv.

xxxxxx Dany 14/33

33 lapkričio 27 Kar.

Dany Pasiuntinybės, Kaune

38 lapkričio 26

1927 m. kovo mėn. 1 d.

6 lapkričio 18
Vilniaus Raštininkų Ministrų Taryba

1269/36.
65.K.28.

24. November 1936.

1 Bilag.

Aa

Hr.

B. V. Flatau,

Aniskio dv.,

Alytus,

./.

Gesandtskabet har i Dag som Svar paa Deres Ansøgning modtaget vedlagte Skrivelse fra Landbrugsministeriet. Som det ses, tillader Ministeriet Dem at forpagte det paagældende Gartneri i 6 Aar.

Skrivelsen er udfærdiget i 2 Originaler, hvoraf man straks har indleveret den ene, tillige med Deres Ansøgning og en Ledsageskrivelse fra Gesandtskabet, til Indenrigsministeriet.

Chargé d'Affaires.

1936 m. lapkričio mėn. 20 d.

Žemės Ūkio Ministerijai

K a u n e .

Dėl prie šio pridėdamojo prašymo, Kar. Danų Pasiuntinybė leidžia sau pridurti, kad ji daug metų sekė p. Flatau darbą Lietuvoje ir pažino jį kaip sąžiningą ir darbštų žmogų, kuris turėjo visus privalumus, kad p. Donso sodo gaminiai pagarsėjo Lietuvoje. p. Flatau dabar yra gavęs pinigų iš Danijos, kad gali nuomoti nedidelę daržininkystę Petrašiūnuose iš p. V. Kapito, gyv. Kaune, Nemuno g. 22. - Pasiuntinybė leidžia sau rekomenduoti patenkinti p. Flatau prašymą.

Danijos Chargé d'Affaires.

Übersetzung.

Zu dem beifolgenden Gesuch gestattet sich die Gesandtschaft hinzuzufügen, dass sie viele Jahre lang die Arbeit des Herrn Flatau in Litauen verfolgt hat und ihn als gewissenhaften und fleissigen Menschen kennen gelernt hat, durch dessen Tüchtigkeit die Gartenerzeugnisse von Herrn Dons in Litauen bekannt geworden sind. Hr. Flatau hat jetzt Geld aus Dänemark erhalten, um eine kleinere Gärtnerei in Petrašiūnai von Herrn V. Kapitas, wohnhaft Nemunog. 22, Kaunas, zu pachten. - Die Gesandtschaft gestattet sich das Gesuch des Herrn Flatau zu befürworten.

K o p i .

ZEMES ŪKIO MINISTERIJA
Žemės Ūkio Departamentas.

Kaunas, 1936 m. lapkričio mėn. 24 d.

Nr. 15915.

Danijos Piliečiui

Ponui Ernst'ui Viktorui Flatau

Anišchio dvaras.

Į Tamstos š.m. lapkričio 19 d. prašymą pranešama, kad ponas Žemės Ūkio Ministeris savo š.m. lapkričio mėn. 23 dienos rezoliucija leido Tamstai nuomoti iš p. V. Kapito Petrašiūnuose, Pažaislio valšč., Kauno apskr. daržininkystės įsteigą šešiams metams - nuo 1937 metų sausio 1 dienos iki 1942 metų gruodžio mėn. 31 dienos.

pas. P. Mikšionis
L. e. Direktorius p.

Parašas
Vyr. Agr. Referentas
visuom. agr. srity

Žemės Ūkio Ministerijai

K a u n e .

Danų pavaldinio daržininko
Ernst'o Viktor'o Flatau,
gyv. Aniškio dvare, Alytaus
apskr.

P r a š y m a s .

Aš, žemiau pasirašęs, Danų pavaldinys Ernst Viktor Flatau, tarnavęs kaip daržininkas pas p. H. C. Dons'ą, Aniškio dvare nuo 1928 m. kovo mėn. 1 d., šiuo turiu garbės pranešti, kad aš dabartiniu laiku vedu derybas su p. V. Kapitu, Nemuno g. 22, Kaune, su tikslu nuomoti priklausančią jam nedidelę daržininkystą Petrašiūnuose. Mes susitarėm padaryti sutartį 6 metams, tačiau prieš ją pasirašant, leidžiu sau prašyti Aukštąją Ministeriją išduoti man raštelį - pristatyti Vidaus Reikalų Ministerijai sąryšy su leidimais gyventi Lietuvoje ir darbą dirbti -, kad iš Žemės Ūkio Ministerijos pusės kliūčių nėra.

Su aukšta pagarba

Laikina Kaune, 1936 m. lapkričio mėn. 19 d.

Übersetzung.

Den 19. November 1936.

2 Beilagen.

K 1230/65.K.24.

Zu dem beifolgenden Gesuch des dänischen Staatsbürgers Ernst Viktor Flatau um Aufenthalts- und Arbeitsgenehmigung in Litauen, beehrt sich die Kgl. Dänische Gesandtschaft folgendes mitzuteilen:

Herr E.V. Flatau, der seit dem 1. März 1928 als Gärtner bei Herrn H.C. Dons, Gut Aniškiai, Kreis Alytus, angestellt gewesen ist und vorher auf einem anderen Gut in Litauen war, beabsichtigt in nächster Zeit eine selbständig eine Gärtnerei in der Nähe von Kaunas zu unternehmen. Er führt gegenwärtig Verhandlungen mit Herrn Vulfas Kapitas, Nemuno g. 22, Kaunas, zwecks Pachtung von ihm der von seinem Vater in Petrašiūnai geerbten Gärtnerei. Der Vertrag wird in diesen Tagen unterzeichnet und Herr Flatau hat zu diesem Zweck aus Dänemark Lt. 3.500.- erhalten zur Bezahlung der Pacht für das erste Jahr und wird noch zwei Geld aus Dänemark erhalten.

Herr Flatau hat gegen den 22. Oktober ds. Jrs. um Aufenthalts- und Arbeitsgenehmigung als Gärtner bei Herrn Dons ersucht und die beifolgende Genehmigung erhalten. Auf Grund der oben klargelegten veränderten Umstände bittet er nun, die erteilte Genehmigung zu annullieren und ihm die jetzt angesuchte Genehmigung um Aufenthalt und ein Gewerbe zu betreiben, zu erteilen.

Die Gesandtschaft benutzt die Gelegenheit, um dem Innenministerium ihre Hochachtung auszudrücken.

sign. S.P. Daurloo

Dänischer Geschäftsträger.

An das

Innenministerium.

Kaunas.

Übersetzung.

Den 19. November 1936.

2 Beilagen.

K 1230/65.K.24.

Zu dem beifolgenden Gesuch des dänischen Staatsbürgers Ernst Viktor Flatau um Aufenthalts- und Arbeitsgenehmigung in Litauen, beehrt sich die Kgl. Dänische Gesandtschaft folgendes mitzuteilen:

Herr E.V. Flatau, der seit dem 1. März 1928 als Gärtner bei Herrn H.C. Dons, Gut Aniškiai, Kreis Alytus, angestellt gewesen ist und vorher auf einem anderen Gut in Litauen war, beabsichtigt in nächster Zeit ~~sich~~ selbständig eine Gärtnerei in der Nähe von Kaunas zu ~~betreiben~~ pachten. Er führt gegenwärtig Verhandlungen mit Herrn Vulfas Kapitas, Nemuno g. 22, Kaunas, zwecks Pachtung von ihm der von seinem Vater in Petrašiūnai geerbten Gärtnerei. Der Vertrag wird in diesen Tagen unterzeichnet und Herr Flatau hat zu diesem Zweck aus Dänemark Lt. 3.500.- erhalten zur Bezahlung der Pacht für das erste Jahr und wird noch ~~ein~~ Geld aus Dänemark erhalten.

Herr Flatau hat gegen den 22. Oktober ds. Jrs. um Aufenthalts- und Arbeitsgenehmigung als Gärtner bei Herrn Dons ersucht und die beifolgende Genehmigung erhalten. Auf Grund der oben klargelegten veränderten Umstände bittet er nun, die erteilte Genehmigung zu annullieren und ihm die jetzt angesuchte Genehmigung um Aufenthalt und ein Gewerbe zu betreiben, zu erteilen.

Die Gesandtschaft benutzt die Gelegenheit, um dem Innenministerium ihre Hochachtung auszudrücken.

sign. S.P. Duurloo

Dänischer Geschäftsträger.

An das

Innenministerium.

Kaunas.

1230/65.K.24.

1936 m. lapkričio mėn. 19 d.

2 priedu.

Dėl prie šio pridėdamojo Danų pavaldinio Ernst Viktor Flatau prašymo apsigyventi Lietuvoje ir darbą dirbti, Kar. Danų Pasiuntinybė leidžia sau pranešti štai kas:

p. E. V. Flatau, kuris nuo 1928 m. kovo mėn. 1 d. buvo daržininkas pas p. H. C. Dons'ą, Aniškio dvare, Alytaus apskr. ir ankščiau buvo kitame dvare Lietuvoje, ketina artimiausiu laiku nuomoti savarankišką daržininkystę netoli Kauno miesto. Jis dabar veda derybas su p. Vulfu Kapitu, Nemuno g. 22, Kaune dėl nuomavimo 6 metams jo iš savo tėvo paveldėtos daržininkystės Petrašiūnuose. Sutartis pasirašoma šiomis dienomis ir p. Flatau šiam tikslui yra gavęs iš Danijos lt. 3.500.- nuomui už 1 metus sumokėti ir dar gaus pinigų iš Danijos.

Apie š. m. spalio mėn. 22 d. p. Flatau padavė prašymą apsigyventi Lietuvoje ir darbą dirbti kaip p. Donso daržininkas ir yra gavęs prie šio pridėdamąją leidimą.

Dėl ankščiau išdėstytų pakeistų aplinkybių jis prašo anuliuoti ankščiau duotą jam leidimą ir duoti jam dabar prašytą leidimą apsigyventi Lietuvoje ir verstis verslu.

Pasiuntinybė naudojasi proga pareikšti Vidaus Reikalų Ministerijai savo aukštą pagarbą.

Danijos Chargé d'Affaires.

Vidaus Reikalų Ministerijai.

Kaune.

1230/65.K.24.

1936 m. lapkričio mėn. 19 d.

2 priedu.

Dėl prie šio pridėdamojo Danų pavaldinio Ernst Viktor Flatau prašymo apsigyventi Lietuvoje ir darbą dirbti, Kar. Danų Pasiuntinybė leidžia sau pranešti štai kas:

p. E. V. Flatau, kuris nuo 1928 m. kovo mėn. 1 d. buvo daržininkas pas p. H. C. Dons'ą, Aniškio dvare, Alytaus apskr. ir ankščiau buvo kitame dvare Lietuvoje, ketina artimiausiu laiku nuomoti savarankišką daržininkystę netoli Kauno miesto. Jis dabar veda derybas su p. Vulfu Kapitu, Nemuno g. 22, Kaune dėl nuomavimo 6 metams jo iš savo tėvo paveldėtos daržininkystės Petrašiūnuose. Sutartis pasirašoma šiomis dienomis ir p. Flatau šiam tikslui yra gavęs iš Danijos lt. 3.500.- nuomui už 1 metus sumokėti ir dar gaus pinigų iš Danijos.

Apie š. m. spalio mėn. 22 d. p. Flatau padavė prašymą apsigyventi Lietuvoje ir darbą dirbti kaip p. Donso daržininkas ir yra gavęs prie šio pridėdamąją leidimą.

Dėl aukščiau išdėstytų pakeistų aplinkybių jis prašo anuliuoti ankščiau duotą jam leidimą ir duoti jam dabar prašytą leidimą apsigyventi Lietuvoje ir verstis verslu.

Pasiuntinybė naudojasi proga pareikšti Vidaus Reikalų Ministerijai savo aukštą pagarbą.

Danijos Chargé d'Affaires.

Vidaus Reikalų Ministerijai.

Kaune.

Har Opbeholdstilladelser til $16/12 - 36$
 " Arbejdstilladelser " $1/11 - 36$

Har den ca $22/10$ anførte om Opbeholdstil-
 ladelser fra $16/12 - 36$ til $16/12 - 37$, samt
 om Arbejdstilladelser fra $1/11 - 36$ til $1/5 - 37$

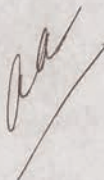
Opbeholds- og Arbejdstilladelser er bevilget
 for begge dele indtil $1/3 - 37$.

Ansøger om ovennævnte Bevilling
 annulleret og den nye Ansøgning
 bevilget.

10. November 1936.

1206/36.

65.K.24.

Hr.

Bagermester Aage Flatau,

Kong Georgsvej 4,

København,

Gesandtskabet skal herved anerkende Modtagelsen af den med Deres Brev af 3. ds. fulgte Check paa 3.500 Lit til Ordre Ernst Flatau.

Man har meddelt Hr. Flatau, at Checken er modtaget og lader den bero her, indtil Sagen er naaet frem til, at han skal undertegne Kontrakten og udbetale sin første Afgift.

Charge d'Affaires.

København, den 3' November 1936.

KONGELIG DANSK GESANDTSKAB,

KOVNO.

LITAUEN.

J. Nr.	65. K. 24
L. Nr.	913
Modt.	6. XI. 1936
Env.	

Løbe Nr. 1110/36.
Journal Nr. 65.K.24.

Jeg har modtaget Deres ærede Skrivelse af 26' Oktober d.A. angaaende Laan til min Nevø: Gartner Ernst Flatau, Adresse: Forpagter H.C. Dons, Aniskio dv. Alytus.

I Henhold hertil har jeg ansøgt og erholdt de danske Valutamyndigheders Tilladelse til at remittere et Beløb paa:

Lit. 3.500.- ,

der hoslagt følger i Check til Ordre: Ernst Flatau.

Jeg takker Kongelig Dansk Gesandtskab for Løftet om at ville have Indseende med, at Beløbet anvendes efter sin Bestemmelse, hvilket Løfte jeg med Glæde modtager, og i hvilken Anledning jeg har tilladt mig at sende den ovenanførte Check til Dem.

Arbødigst

Boge Flatau.

*9/11. Har meddelt avinstaanen til Hr. Flatau;
han bad om Gesandtskabet vilde afbetale
Pengene indtil videre.*

26. Oktober 1936.

1110/36.

65.K.24.

Hr.

Bagermester Flatev,

Kong Georgsvej 4,

København,

Under Henvisning til Deres Brev af 2. ds. til Deres Nevø Gartner Ernst Flatau, Adr. Forpagter H.C.Dons, Aniskio dv. Alytus, skal Gesandtskabet herved bekræfte, at Deres Nevø har opsagt sin Tjeneste hos Hr. Dons til 1. Januar 1937 og at han fra nævnte Dato agter at paabegynde Driften af et Gartneri for egen Regning i Petrasunai ved Kovno. Han har i den senere Tid forhandlet med Ejeren af det paagældende Gartneri Entreprenør W. Kapietas, Nemuna gatve 22, Kovno, der har erhvervet Gartneriet ved Arv og ikke selv agter at drive det. Deres Nevø vil leje Gartneriet for 6 Aar og skal betale en aarlig Afgift paa 3000 Lit. Der findes 4 Drivhuse og 550 Mistbænke og en Bolig paa 5 Værelser. Arealet er 2 Tønder Land. Lejen er rimelig, og der er Udsigt til at skaffe sig en lønnende Forretning med Afsætning af Produkter

- 2 -

i Kovno.

Ved Kontraktens Underskrift skal første Aars Leje erlægges, altsaa 3000 Lit. ~~Et~~ Par Tusind Lit er derhos nødvendig for at komme i Gang.

Gesandtskabet meddeler Dem disse Oplysninger til Brug ved Deres Henvendelse til vedkommende Bank i Danmark om Overførelsen af Beløbet til Litauen. Saafremt De ønsker det, er man rede til at have Indseende med, at Beløbet anvendes efter sin Bestemmelse.

Chargé d'Affaires.

Booth.

Ernst Victor Flatau f.d. 13/12 1905
i København

er kommet til Litauen 7. Marts 1927.
Der bevirgede Indrygtillædelser for Mr.
Flatau, der havde faaet Stilling
som Gartner paa Turugali dv. (Gudriimui)
Efter et Aars Forløb fik Flatau
Ansættelse hos Doms. —

Indkom at forpagte et Gartneri
i Petrašiūnai; dette er af en
Mr. Vulfas Kapitas, Nemuno g.-n 22,
Kaunas. Tel. 4732.

15/x Talt med Kapitas. Basis til
Forhandling: Forpagningstid 6 Aar. Afgift 3000
Lit om Aaret. Afgiften betales et Aar forud.

2. Ernst Flatau og Ella Petersens sagsmappe i Gesandtskabet i Kaunas, 1936-1937 / Ernsto Flatau ir Ellos Petersen byla iš Danijos pasiuntinybės Kaune, 1936–1937

Ernst Flatau og Ella Petersens sagsmappe i Gesandtskabet i Kaunas, 1936-1937

Ernst Viktor Flatau & Ella Petersen: Rigsarkivet.
Det danske Gesandtskab i Kaunas, 21F7.

I sagsmappen befinder sig dokumenter på dansk fra årene 1936 og 1937 i forbindelse med indgåelse af ægteskab.

Ernsto Flatau ir Ellos Petersen byla iš Danijos pasiuntinybės Kaune, 1936–1937

Ernst Viktor Flatau & Ella Petersen: Rigsarkivet.
Det danske Gesandtskab i Kaunas, 21F7.

Byloje pateikiami 1936–1937 m. dokumentai danų kalba, susiję su santuokos sudarymo reikalais.

Ernst Viktor Platane

09

Cella Petrusen

21. 8. 7.

G. K. 24.

21. 8. 1. 21. 75

M

12/1 Efter i Dag at have forespurgt Fru
Pastor Viseherop, hvilke Dokumenter
der kræves for at indgaa Egtskab,
har denne gentagende Gange erklæret, at
følgende Dokumenter kræves:

- 1) Daabsattester
- 2) Attest fra Pariserne, Politiske Part om at vedkommende ikke er gift.
- 3) Passem
- 4) En „Bürge - Erklæring“, der underskrives af de, der indgaa Egtskab samt af Forlovrerne, (denne sidste Attest underskrives umiddelbart inden Brylluppet.
Dette er meddelt til Mr. Flatau, der straks vil skrive til Danmark og de Attestbærere (1 og 2).

29/1 Mr. Flatau har været hos Fru V. med de krævede Dokumenter, Fru V. udtalte, at alt er i Orden; Lygning havde allerede fundet Sted.

For at Vielse kan forrettes i Kaunas i den lutheranske Kirke, kræves følgende Dukementer:

1. Daabsattester,
2. Attest fra Paargrende, Politi eller Præst om at vedkommende ikke er gift.
3. Passene samt
4. En "Bürge-Erklärung" (Forlover-Attest), der underskrives af de, der indgaar Egteskab samt af Forloverne; (denne sidste Attest underskrives umiddelbart inden Bryllupet).

Kovno

**Cirkulære til de danske Repræsentationer i Udlandet angaaende
Attester til Brug ved dansk Statsborgers Indgaaelse af Ægteskab
for udenlandsk Myndighed.**

I.

Egentlige Ægteskabsattester.

Naar en dansk Statsborger ønsker at indgaa Ægteskab i Udlandet for vedkommende Lands Myndigheder, vil disse i nogle Lande kræve sig forelagt en Attest om, at der ikke efter dansk Ret er noget til Hinder for Ægteskabets Indgaaelse, d. v. s. at Andrageren opfylder den danske Lovgivnings Ægteskabsbetingelser. Saadanne Attester, der i Almindelighed benævnes „Ægteskabsattester“, kan ikke udfærdiges af de danske Repræsentationer i Udlandet. Saafremt en dansk Statsborger, der bor eller opholder sig i Udlandet, retter Andragende til den kompetente danske Repræsentation om Bistand til Tilvejebringelse af saadan Attest, vil Andragendet af den paagældende Repræsentation derfor være at indsende til Udenrigsministeriet, og det paahviler Repræsentationen at paase, at Andragendet er ledsaget af nedennævnte Bilag:

1. Dokumentation for, at Andrageren er dansk Statsborger.
2. Fødselsattester (Daabsattester) for begge Parter.
3. Dersom Andrageren er under 21 Aar og ikke tidligere har været gift: En af Andragerens Forældre afgivet Erklæring indeholdende Samtykke til det paatænkte Ægteskab.

Er den ene af Forældrene død eller sindssyg eller aandssvag, eller er han uden Del i Forældremyndigheden, eller vilde hans Erklæring ikke kunne indhentes uden særlig Vanskelighed eller Forhaling, skal den andens Samtykke være tilstrækkeligt. Gælder det anførte begge Forældrene, kræves Samtykke til Ægteskabet fra Værgen.

4. En af Andrageren paa Tro og Love afgivet Erklæring om, at han (hun) ikke er umyndiggjort.

Saafremt Andrageren er umyndiggjort, maa der indsendes en af Værgen afgivet Erklæring indeholdende Samtykke til det paatænkte Ægteskab.

5. En af Andrageren afgivet Erklæring om, at der ikke af Hensyn til saadan Grund, som er nævnt i § 11 i Lov om Ægteskabs Indgaaelse og Opløsning af 30. Juni 1922, er noget til Hinder for Indgaaelsen af det paatænkte Ægteskab.
Erklæringen maa afgives paa den dertil bestemte Blanket, hvoraf nogle Eksemplarer samtidig hermed tilstilles Repræsentationerne.

- X 6. En af begge Parter paa Tro og Love afgivet Erklæring om, hvorvidt de er indbyrdes beslægtede eller besvogrede, i bekræftende Fald med Oplysning om, hvorpaa Slægtskabet eller Svogerskabet beror.
- X 7. En af Andrageren paa Tro og Love afgivet Erklæring om, hvorvidt han (hun) tidligere har været gift. Saafremt dette er Tilfældet, maa Erklæringen være ledsaget af Dokumentation for, at det tidligere Ægteskab er opløst.
Saafremt enten Andrageren eller hans (hendes) tidligere Ægtefælle ved Ægteskabets Opløsning havde fast Bopæl i Danmark, maa der yderligere fremskaffes Dokumentation for, at offentligt Skifte er paabegyndt eller privat Skifte tilendebragt, forsaavidt der ikke bestod fuldstændigt Særeje mellem Andrageren og hans (hendes) tidligere Ægtefælle, eller Fritagelse for Skifte særligt er hjemlet (f. Eks. ved Bestemmelse i Testamente eller ved Afkald fra de berettigede).
- X 8. Erklæring paa Tro og Love fra begge Parter om, hvilket Trossamfund de tilhører.
Saafremt den ene af Parterne tilhører et Trossamfund, hvortil den anden ikke hører, maa der indsendes en af begge afgivet Erklæring om, i hvilken Tro Børnene af Ægteskabet skal opdrages, hvilket skal være enten den danske Folkekirkes Tro eller en af Parternes Tro.
- X 9. En af Andrageren paa Tro og Love afgivet Erklæring om, hvorvidt han (hun) har Børn udenfor Ægteskab, overfor hvilke der paahviler ham (hende) Forsørgelsespligt eller Bidragspligt.
- X 10. En af Andrageren paa Tro og Love afgivet Erklæring om, hvorvidt han (hun) i Danmark har Slægtninge eller Bekendte, som kender hans (hendes) Forhold, i bekræftende Fald med Oplysning om de paagældendes Navne og Adresser.
- X 11. Oplysning om, hvor Andrageren og hans (hendes) Forlovede er bosat.
- X 12. I Tilfælde af Andragende fra dansk Mand: En af Andrageren paa Tro og Love afgivet Erklæring om, hvorvidt han i det sidste Aar har haft Bopæl i Danmark. I bekræftende Fald maa der vedlægges Bevisligheder til Godtgørelse af, at han ikke er under vedvarende Fattigforsørgelse, eller, saafremt dette maatte være Tilfældet, at hans Forsørgelseskommune samtykker i, at han indgaar Ægteskab. Det ses i saa Henseende helst, at der vedlægges Andragendet en Erklæring fra Forsørgelseskommunen, men vedkommende Repræsentation, gennem hvilken Andragendet indsendes, er dog berettiget til efter Omstændighederne som tilstrækkelig Bevislighed at acceptere en Erklæring, hvori Andrageren dels paa Tro og Love forsikrer ikke at være under vedvarende Fattigforsørgelse, dels opgiver den Kommune i Danmark, hvor han anser sig forsørgelsesberettiget.

II.

Andre Attester.

Dansk Statsborger, der i Udlandet ønsker at indgaa Ægteskab for Stedets kompetente Myndighed, vil i nogle Lande have at fremskaffe en Attest fra en dansk Myndighed om, at dansk Rets Fordringer med Hensyn til Ægteskabsbetingelserne er fyldtgjort, naar disse Betingelser er opfyldt i Overensstemmelse med den Lovgivning, der er gældende paa det Sted, hvor Ægteskabet agtes indgaaet.

Saadan Attest vil i hvert enkelt Tilfælde paa derom af dansk Statsborger fremsat Begæring kunne udfærdiges af Repræsentationerne i Udlandet (*uden* forudgaaende Bemyndigelse fra Udenrigsministeriet), *undtagen*:

- 1) i Tilfælde, hvor Brudefolkene ikke har opnaaet en Alder af 20 Aar for Mandens og 16 Aar for Kvindens Vedkommende, og
- 2) i Tilfælde, hvor Ægteskab agtes indgaaet i Lande, hvor Ægteskab kan indgaaes i Strid med de ifølge dansk Lovgivning gældende absolutte Forbud mod Indgaaelse af Ægteskab (Forbud mod Bigami og mod Ægteskab mellem Slægtninge i ret op- og nedstigende Linie eller mellem Søskende).

Af Attesten, der skal udstedes i Overensstemmelse med vedføjede Formular, vil der i hvert enkelt Tilfælde være at indsende en Genpart til Udenrigsministeriet.

Udenrigsministeriet, den 7. Maj 1932.

P. Munch.

Handwritten text at the top of the page, likely bleed-through from the reverse side.

Handwritten text, possibly a date or reference number.

Handwritten text, possibly a name or address.

Formular.

Handwritten text, possibly a name or address.

I Anledning af, at dansk Statsborger
 (fulde Navn), boende , som er født den
 i , agter at indgaa Ægteskab for
 (Myndighedens Navn) med Statsborger
 (fulde Navn), boende , som er født den
 i , attesteres herved, at dansk Rets Fordringer med Hensyn
 til Betingelserne for Indgaaelsen af dette Ægteskab er fyldestgjort, naar disse Betin-
 gelser er opfyldt i Overensstemmelse med den i (Landets Navn)
 i saa Henseende gældende Lovgivning.

Efter dansk Ret kræves Lysning ikke foretaget i Danmark, naar dansk Statsborger vil indgaa Ægteskab i Udlandet.

(Dato og Underskrift).

(Embedssegl).

Faded handwritten text, possibly a signature or official stamp area.

ERKLÆRING

TIL BRUG VED INDGAAELSE AF ÆGTESKAB.

Underskrevne

Ella Petersen

(fulde Navn)

erklærer herved paa Tro og Love til Brug for Øvrigheden, at der ikke af Hensyn til saadan Grund, som er nævnt i § 11 i den danske Lov om Ægteskabs Indgaaelse og Opløsning af 30. Juni 1922, er noget til Hinder for Indgaaelsen af det Ægteskab, som jeg agter at indgaa med

Ernst Viktor Wilff Klatai

(fulde Navn)

Kaunas den *16 December 1936**E. Wilff Klatai*

(Navn)

Gartner

(Stilling)

Vilnaus g. nr. 14 Petrosiūnės Tarsėskiai Kaunas

(Bopæl)

Se Bagsiden.

§ 11 i Lov om Ægteskabs Indgaaelse og Opløsning af 30. Juni 1922 er saalydende:

»Den, som lider af Kønssygdom, der endnu frembyder Fare for Smitte eller for Overførelse paa Afkommet, eller som lider af Epilepsi, maa ikke indgaa Ægteskab, uden at den anden Part er gjort bekendt med Sygdommen, og begge Parter af en Læge har faaet mundtlig Vejledning om Farerne ved den«.

I Henhold til samme Lovs § 21 Nr. 5, maa den, som lider af eller tidligere har lidt af Kønssygdom, kun afgive omstaaende Erklæring, naar der *enten* foreligger en ham (hende) indenfor de sidste 14 Dage før Erklæringens Udstedelse meddelt skriftlig Lægeerklæring om, at Fare for Smitte ved Sygdommen eller for dens Overførelse paa Afkommet er højst usandsynlig, *eller* den anden Part er gjort bekendt med Sygdommen, og begge Parter af en Læge har faaet mundtlig Vejledning om Farerne ved den.

Den, som urigtigt afgiver omstaaende Erklæring, paadrager sig Straf efter Straffeloven.

3.1. Trepkus, „Kaip einasi daniškai kultūrai“, 1926

Trepkus, „Kaip einasi daniškai kultūrai“, in: *Lietuva*, 1926-02-15, nr. 37, p. 4.

Kaip einasi daniškai kultūrai

Vilkaviškis. Mūsų apskritį yra du dvarai pavesti danams įrengti kultūriniam ūkiams – tai turintieji geriausias ir derlingiausias laukus Karkliniai ir Penkiniai nuo Vilkaviškio į pietryčius apie 16–18 km. atstume. Išnuomodama dvarus danams, valdžia manė daranti gerą, krašto žemės ūkio kultūros kėlimo darbą, nes pastatė sąlygą, kad jie laikytų ir veistų fiunų karves ir jorkširų kiaules, o jų prieauglį nebrangiai pardavinėtų gyventojams.

Be to, žemės įdirbimas, įtrešimas, sėklos ir apskritai visa ūkio santvarka turi atitikti kultūrinio ūkio reikalavimams.

Nors jau praėjo treji metai, kaip dvarai danų valdomi, ligšiol neužėmė tinkamos savo paskyrimui vietos. Tiesa, iškart buvo užsimota kažkas panašu daryti: pargabenta iš Danijos riebių, stambių arklių, žalių karvių, daniškų kiaulių, vištų, javų, sėklų. Tačiau po kiek laiko dalį gyvulių pakeitė paprastais vietiniais, prieauglio nėra, žemės įdirbimas silpnas, pereinamasis met. pavasario sėklos patys pirkosi. Žodžiu tariant, daugiau nusisusio negu kultūrinio ūkio žymių.

Dabar žmonės ironiška prasme sako: gyvena kaip danas.

Apskrities agron. Vitkausko atsiliėpimu, kurio priežiūroje yra tie kultūriniai ūkiai, taip prastai su jais nėra. Sako, rudenį apžiūrėjęs galėjęs konstatuoti geryneigą: žieminių pasėlių pakankamai ir gerai įsėta, dirvos pavasario sėjai

3.2. Trepkus, „Hvordan står det til med dansk kultur“, 1926

Trepkus, „Kaip einasi daniškai kultūrai“ [Hvordan står det til med dansk kultur], in: *Lietuva*, 15-02-1926, nr. 37, s. 4.

Hvordan står det til med dansk kultur

Vilkaviškis. I vort amt er der to herregårde, hvis indretning til kulturgårde er betroet danskere – her er de bedste og mest frugtbare marker på herregårdene Karkliniai og Penkiniai ca. 16-18 km sydøst for Vilkaviškis. Ved at forpagte herregårdene til danskere mente myndighederne, at de gjorde et godt stykke arbejde med at løfte landbrugskulturen i landet, da de stillede som betingelse, at de skulle holde og opdrætte fynske køer og Yorkshire-grise og sælge billigt af deres meravl til befolkningen.

Derudover skulle bearbejdning af jord, gødsning, frø og i det hele taget hele bedriftssystemet opfylde kravene til kulturlandbrug.

Selvom det allerede er 3 år siden, at herregårdene er under dansk kontrol, har de endnu ikke nået de mål, deres udpegning fordrede. Sandt nok vedtog man straks henkastet noget i denne retning: at fragte fede, store heste, rødbrøget køer, danske grise, høns, korn og frø hertil fra Danmark. Men efter nogen tid blev en del af dyrene erstattet af almindelige, lokale. Der er ingen meravl, kultivering af jorden beskeden, og forrige år måtte de selv købe forårsåsed. Med andre ord er der flere tegn på en vanrøgtet gård en på en kulturgård.

Nu siger folk ironisk: De lever som en dansk.

Ifølge amtets agronom Vitkauskas, der har opsyn med kulturgårdene, står det ikke så slemt til med dem. Han fortæller, at han efter besigtigelse i efteråret kan konstatere forbedringer: der er sået

parengtos, išartos, grioviai laukuose nušiūpėliuoti, gyvuliai užlaikomi gerai, pašarų turi, matyt gerų norų ir pastangų. Vienintelis dalykas, ką galīs pastebėti, tai valomojo punkto trūkumas: trejerio, fuktelio ir gyvatukės. Penkiniai laiką silpniau, negu Karkliniai, nors pastarųjų 1923 rudenį sudegė pilni javų kluonai. Tikisi, kad toliau atsigriebsią.

Trepkus

godt og tilstrækkeligt med vinterafgrøde, jorden er klargjort til forårssåning, der er pløjet, der er bredgravet, dyrene passes, der er foder, og der er åbenlyst gode hensigter og indsats. Det eneste, der er at bemærke, er angående området for efterbehandlingen af korn, her mangler kornrensemaskiner. Herregården Penkiniai er i værre stand end Karkliniai, på trods af, at sidstnævntes lader fulde af korn brændte ned i efteråret 1923. De regner med, at de fortsat vil indhente det forsømte.

Trepkus

4.1. Knudsen, „Hos danske Kolonister i Litaven”, 1927

Knudsen, „Hos danske Kolonister i Litaven”, in: *Dybøl-Posten*, 23-11-1927, nr. 268, s. 3-5.

Hos danske Kolonister i Litaven

Af Sognepræst Knudsen, Bylderup

Den danske Forpagter paa den litaviske Herregaard har faaet en Søn. I Forvejen havde de en lille Pige; nu er Drengen kommen, og Glæden er stor. Men det er om at faa Barnet døbt. Det er ikke saa let. Alle Vegne rundt omkring er Folk Katoliker; man vil have det døbt af en evangelisk-luthersk Præst; den nærmeste bor i Reglen i Hovedstaden Kovno, 87 km herfra; og netop nu er der ingen der; den sidste er bleven afsat; han havde gjort sig skyldig i Bagvaskelse af Kirkens Overhoved og adskilligt andet, han var bleven straffet og udvist af Landet; hvad skal man gøre?

Da kommer der en Dag Bud til Gaarden fra den danske Legation, at der er kommet en dansk Præst til Litaven paa Besøg; vil de have ham ud at døbe Barnet? Omgaaende bliver der telefonisk svaret, at det vil man gerne, og nu bliver der paa Gaarden truffet Forberedelser til den store Begivenhed.

Dette er Baggrunden for mine Oplevelser; thi jeg var denne danske Præst. En mørk Efteraarsdag kører jeg om Eftermiddagen i Bil rundt i Kovnos Gader for at faa et sidste Indtryk af Landets Hovedstad.

Jeg kører paa den toppede Brolægning, gennem den udstrakte Bys lange Gader med de lave Huse, ser, hvorledes Spirerne til en Hovedstad begynder at vise sig i Form af ny, store Huse, der hæver sig højt over de gamle; jeg ser Fæstningsværkerne, der blev ødelagt under Krigen; før den var Kovno en af Ruslands Hovedfæstninger mod

4.2. Knudsen, „Pas danų kolonistus Lietuvoje“, 1927

Knudsen, „Hos danske Kolonister i Litaven“, in: *Dybøl-Posten*, 1927-11-23, nr. 268, p. 3-5.

Pas danų kolonistus Lietuvoje

Parapijos pastorius Knudsenas, Bylderup

Lietuviško dvaro danų nuomininkui gimė sūnus. Jie jau turėjo mergytę, o dabar atsirado berniukas, šitoks didelis džiaugsmas. Bet vaiką juk reikia pakrikštyti. Tas nėra labai lengva. Visur aplink žmonės vien katalikai, o norima evangelikų-liuteronų pastoriaus. Artimiausia paprastai būtų sostinėje Kaune, už 87 kilometrų, bet kaip tik dabar ten pastoriaus nėra, paskutinis buvęs atstatydintas – nusikalto šmeižęs bažnyčios vyresnybę ir dar kitais dalykais, tad buvo nubaustas ir išsiųstas iš šalies. Ką gi daryti?

Ir štai vienądien ūkį iš Danijos pasiuntinybės pasiekia žinia, kad Lietuvon paviešėti atvykęs danų pastorius, ar tėvai nenorėsiantys jį prašyti savo vaiką pakrikštyti? Tuojuo pat telefonu susiekiami pranešti, kad mielai norėsiantys, ir ūkis imasi rengtis šiam didžiam įvykiui.

Tokia mano istorijos priešistorė, todėl kad aš ir buvau tas danų pastorius. Apniukusią rudens popietę važinėjuos automobiliu Kauno gatvėmis paskutinio įspūdžio apie šalies sostinę.

Riedu nelygiu akmeniniu grindiniu, ilgomis ištįsusio miesto gatvėmis su žemais namais, matau besikalant sostinės daigus – didelius naujus pastatus, aukštai iškilusius virš senųjų. Matau per karą sugriautus gynybinius įtvirtinimus – iki jo Kaunas vienas iš svarbiausių Rusijos forpostų vakarų pusėje. Matau pigiausiai Kauno butus – senąsias kazarmas, jose dar vis gyvena žmonės.

Vest; jeg ser de billigste Lejligheder i Kovno, de gamle Fæstningskasematter, hvor der endnu bor Mennesker; endelig kører jeg over den brede Njemenflod, ser Træbroerne, der daarligt kan holde Stand mod Vinterens stærke Isskrninger, og derfor ser jeg ogsaa med særlig Interesse paa Forarbejderne til det store Millionforetagende, den stærke Færdselebro af Jernbeton, som skal kunne modstaa ethvert Isangreb, og som bygges af Danske.

Jeg kommer ud til en Udkant af Byen. Dér er Bilstationen¹. Mange Biler og Masser af Mennesker. Bil Nr. 1 er fuld; vi maa ind i Bil Nr. 2. Endelig kommer ogsaa den af Sted; men da er det allerede omtrent mørkt.

Bilen er fuld af Mennesker; de fleste af dem er Jøder. Her i Litaven udgør de ikke en Samfundsklasse, men er en Befolkning, som har en stor Del af Forretningslivet i sin Haand, og som holder saa stærkt sammen indbyrdes, at Kristne i den Retning kunde lære en Del af dem.

Bilen farer af Sted i den mørke Aften. Tre Gange over Njemen, der slaar forskellige Bugter; med stor Fart suser den ned ad Bakke, gennem Dalsænkninger, op ad Bakke, hvor Vejen snor sig gennem Landsbyer og Byer, forbi Zigøjnerlejre, hvor de mørke Skikkelser har samlet sig omkring Lejrbaalet. Ophold gøres nogle Minutter omtrent midt paa Ruten, hvor man varmes op med et Glas varm russisk The; saa videre frem. Indtil man endelig er i en sparsomt oplyst litauisk Provinsby med mange lave Huse og mange Mennesker samlet omkring Bilen. – Hvordan finder man den rette Vej ud af denne Hurlumhej i Mørket i denne fremmede By?

Jo, der er en dansk Mand, oven i Købet en Jyde. Det danske Sprog lyder saa velsignet her i

Galiausiai pervaziuoju platųjį Nemuną, matau medinius jo tiltus, vargiai begalinčius pasipriešinti stipresniam žiemos ledonešiu; kaip tik todėl dar įdomiau stebėti pasirengimą didžiuliam milijoniniam darbui – statyboms tvirto gelžbetoninio transporto tilto, kuris turėtų atlaikyti bet kokį ledo antpuolį ir kurį stato danai.

Pasiekiu miesto pakraštį. Štai ir automobilių stotis¹. Daug mašinų, minios žmonių. Nr. 1 pilnas, lipam į antrą. Pagaliau pajuda, o jau tuoj ir sutems.

Autobusas pilnutėlis, keleiviai daugiausia žydai. Lietuvoje jie nėra atskira visuomenės klasė, o gyventojai, kurių rankose – diduma verslo ir kurie taip stipriai laikosi išvien, kad krikščionims būtų nemaža ko iš jų šia kryptim pasimokyti.

Išriedam į tamsų vakarą. Triskart per Nemuną, kur vienas po kito mainosi upės vingiai. Paėmęs greitį autobusas skriete skrieja nuo kalno, tada slėniu ir vėl aukštyn, kaimais ir miesteliais besiraitančiu keliu, pro čigonų taborą, kur laužą ratu apsupę tamsūs pavidalai. Maždaug vidukelį kelioms minutėms sustoja, keleiviai susišildo stikline karštos rusiškos arbatos, ir toliau į kelią. Kol galiausiai pasiekiam menkai apšviestą lietuvišką provincijos miestą su daug žemų namų ir būriu žmonių, apspitusių autobusą. Kaip rasti kelią tamsoje iš šio šurmulio šiame svetimame mieste?

Yra kaip rasti, yra žmogus danas, priedo dar ir iš Jutlandijos. Kokia palaima girdėti danų kalbą svetimoje šalyje. Jis su nuomota mašina, sulipam vidun ir vėl į kelią, vėl naktin.

1 Sandsynligvis er der her tale om busstationen på Vytautos' boulevard.

1 Veikiausiai čia turima galvoje autobusų stotis Vytauto prospekte.

det fremmede. Han har en Lejebil til Raadighed, ind stiger vi, og af Sted farer vi igen, ud i Natten.

Endelig standser vi ved en Korsvej; her kan Bilen ikke komme længere. – Der holder en Britska, en lav Fjedervogn, forspændt med to danske Heste. Vi kommer om Bord igen, og nu kører vi ud paa Vejen til Gaarden.

Ja, er det en Vej? Mudder og Knorter er der. Vognen svajer og hopper som i Søgang; det gælder om at holde sig godt fast. Et Sted plasker vi gennem Vand, der sprøjter højt op; et andet Sted gaar det ned ad en stejl Bakke, og man er bange for, at det skal gaa galt, saa gaar det over en smal Bro, derefter op ad Bakken igen. Men deroppe skimtes der Lys gennem Taagedisen. Det er fra Hovedbygningen. Snart er vi selv deroppe, modtages af et Kor af Hunde og af Gaardens elskværdige Værtsfolk.

Godt er det efter den lange, anstrængende Tur at komme ind i den lune og varme danske Stue, se danske Billeder paa Væggene og høre jævn og hyggelig dansk Tale, her, langt borte fra Hjemmet. Og saa i Seng for at hvile ud efter Dagens Oplevelser.

Morgendagen oprinder med Regn og Rusk. Men henimod Middag klarer det med frisk Blæst og Solskin. Vi kan komme ud, og i en af Gaardens Vogne faar vi en Køretur rundt paa Markerne og ser paa Egnen. Det er et smukt Landskab, vi kører igennem. Der er den gamle Herregaard med dens mange Bygninger, dens Hovedbygning, Arbejderboliger og Udhuse. Tidligere var den langt større; nu er et det meste af den udstykket; men Hovedparcellen paa 250 ha er bortforpagtet til den danske Landmand med særligt Henblik paa, at han skal vise Litaverne et mere fremskredent Landbrug.

Her ved Siden af Gaarden ligger der store Skovstrækninger, og en stor Sø breder sit blinkende Spejl nede i Dalen. Landskabet ser dansk, særlig østjysk ud med de vide, storslaaede Udsigter og de lange, udstrakte Bakkeskraaninger. Derhenne ser man Landsbyen med dens nybyg-

Galiausiai sustojame prie kryžkelės. Mašina toliau nebevažiuos. Čia mūsų laukia brička, nedidelis spyruoklinis vežimas su įkinkytais dviem daniškais arkliais. Vėl įsilaipinam ir dabar jau riedam keliu dvaro link.

Bet ar tai kelias? Vien purvas ir kemsai. Vežimas linguoja, šokinėja kaip laivas per audrą, tik įsitverk ir laikykis. Vienoj vietoj pračiuožiam vandeniui – teškia iki pat viršaus. Kitoj kelias leidžiasi stačiai nuo kalvos, baisu nusiristi, paskui siauras tiltelis, tada vėl į kalną. Bet ten viršuje per ūką prasišviečia švieselė. Eina ji iš dvaro namo. Netrukus jau ir mes tenai, pasitinkami šunų choro ir bičiuliškų ūkio šeiminių.

Kaip gera po ilgos, įtemptos kelionės atsidurti malonioje daniškų namų šilumoje, ant sienų regėti daniškus paveikslus ir klausytis paprastos ir mielos danų kalbos, čia šitaip toli nuo namų. Ir į lovą, pailsėti po įspūdžių kupinos dienos.

Rytdiena pasitinka lietumi ir dargana, bet link vidurdienio vėjas prapučia debesis, oras išsiblaivo ir išlenda saulė. Jau galima išeiti į lauką, ir su viena iš ūkio bričkų mus išveža pasivažinėti po laukus, dairomės po apylinkę. Prieš akis gražus kraštovaizdis. Štai senasis dvaras – gausybė pastatų, pagrindinis namas, darbininkų būstai, ūkiniai trobesiai. Anksčiau buvęs dar didesnis, dabar didžioji dalis išparceliuota, bet pagrindinis 250 ha sklypas išnuomotas danų ūkininkui, ypač tuo tikslu, kad jis rodys lietuviams pažangesnės žemdirbystės pavyzdį.

Šalia sodybos nemaži miško plotai, slėnyje savo žerintį veidrodį išdriekęs didelis ežeras. Kraštovaizdis primena Daniją, ypač rytų Jutlandiją – plati, įspūdinga panorama, ilgos, kalvelėmis banguojančios lygumos. Tenai matyti miestelis su nauja raudona dviejų bokštų bažnyčia, dešinėje pabarstyta namų ir ūkininkų sodybų, viskas medinės statybos. Tai nauji ūkiai, įkurti atidalijus dvarą.

gede, røde, totaarnede Kirke; der til højre findes der spredte Huse og Gaarde, alle opførte af Træ; det er ny Landbrug, der er oprettet ved Udstykningsen af Herregaarden.

Vi ser Paa Jorden, der hører til Gaarden. Stiv, fed Lerjord; men vanskelig var den at behandle til at begynde med, eftersom den ikke havde været under Plov siden 1914. Et slidsomt, ihærdigt Arbejde maatte der lægges ind, ogsaa Kapital maatte man anvende; men nu begynder Frugterne saa smaat at vise sig; jeg ser med Fornøjelse, hvorledes de tre litaviske Heste nu med Lethed og Fart kan lade den tunge Plov trække sine Furer gennem Jorden.

De danske Landmænd, ialt op imod 20 Familier, der prøver Lykken nu i Litaven, kommer ikke sovende til den. Nogle maatte hurtigt give op; men for dem, der holdt ud, gaar det nu langsomt fremad. Saaledes ogsaa for min Vært, hvis høje, kraftige Skikkelse udstraaler Energi, og som allerede har faaet en Mængde sat i Gang paa sin Gaard. Her ser man danske Heste ved Siden af de litaviske, her ser man en god Besætning af fynske røde Køer, og inde paa Gaarden er man i Gang med at tærse Frø paa en Maskine af dansk Fabrikat.

Det er de Ting, der aabner et Marked for Danmark i Litaven, danske Landbrugsmaskiner, Kvalitetsvarer og danske Avlsdyr. Litaven selv er et udpræget Landbrugsland, og Danmark staar for Landet og Folket som det store Mønsterland paa det Omraade. Ikke saaledes, at man maa tro, at man uden videre kan nøjes med at overføre danske Metoder paa det fremmede Omraade; nej, alt maa tilpasses efter de særlige litaviske Forhold².

2 I mellemligstidens specialiserede landbrugspresse i Litauen var der stor fokus på dansk landbrug (lignende fokus var der kun på Holland) – landbrugserfaringer blev analyseret, og man søgte praktiske rollemodeller. Størst interesse var der for

Žiūrim į dvarui priklausančią žemę. Kietas, riebus molžemis, bet pradžioje buvo sunku su juo dorotis – nebuvo plūgo matęs nuo 1914 metų. Prireikė atkaklaus, sekinančio darbo ir dar kapitalo investicijų, bet pamažu ima rodytis vaisiai. Su malonumu stebiu, kaip trys lietuviški arkliai dabar jau lengvai ir sparčiai leidžia sunkiam plūgui versti žemėje savo vagas.

Danijos ūkininkai, iš viso beveik dvidešimt šeimų, dabar bandančių laimę Lietuvoje, nesnaudžia. Kai kuriems teko greitai nuleisti rankas, bet tie, kurie atsilaikė, jau pamažėle stumiasi pirmyn. Taip ir mano šeimnininkas – aukšta, tvirta jo povyza spinduliuoja energiją ir ūkyje jis turi užvedęs jau gyvą galą dalykų. Šalia lietuviškų čia, žiūrėk, ir daniški arkliai, o čia štai gera banda Fiu-no žalųjų. Kieme grūdus kulia daniško fabrikato kuliamoji.

Visa tai Danijai atveria Lietuvos rinką – daniška žemės ūkio technika, kokybiškos prekės, daniški veisliniai galvijai. Lietuva ir pati yra žemdirbystės šalis, o Danija šiai valstybei ir tautai rodo geriausią ūkininkavimo pavyzdį. Bet nėra taip, kad būtų įsivaizduojama užteksiant daniškus metodus persikelti į svetimą žemę, ne, viską reikia priderinti savitoms lietuviškoms sąlygoms².

2 Tarpukariu specializuotoje žemės ūkio spaudoje buvo daug dėmesio skiriama Danijos žemės ūkiui (panašiai dėmesio skirta tik Olandijai) – analizuotos ūkinės patirtys, ieškota praktinių pavyzdžių. Labiausiai domėtasi bekonų auginimo, karvių priežiūros, kooperacijos klausimais, buvo aptariami Danijos žemės ūkio rodikliai, pasiekimai. Štai keletas antraščių iš mėnesinio žurnalo *Žemės ūkis*: „Danija – didžiausias beko producentas ir eksportėris“ (1931), „Žemės ūkio kooperacija Danijoje“ (1932), „Danišku“ ar „australišku“ būdu mūsų karvės šerti“ (1933), „Danų žemės ūkio sąsąskaitos rezultatai 1938–39 m.“ (1939).

Jeg gør en Afstikker ind i en mindre litavisk Bondegaard. Der i det fælles Beboelsesrum bor hele Familien, Gammelmor, Mand og Kone og det lille Barn i Hængevuggen. Han vil ikke have flere, siger Manden, for den lille skriger hele Natten. – Der i Hjørnet af Stuen staar en Spinderok; man spinder, man væver, man laver alting selv paa Gaarden, som vi gjorde det i Danmark for et Par Menneskealder siden. Nøjsomme er de, som man aldrig kunde tænke sig herhjemme; derved faar de det til at gaa rundt. Og alligevel kan man spore den ny Tids Fremskridt ogsaa her; Avlen bliver rigeligere, Driften mere intensiv; ogsaa her gaar Fremskridtet sin Gang; og flere Steder er det mest moderne af alt moderne, Radioen, taget i Brug.

Vi kommer tilbage til Herregaarden, ser den store moderne indrettede Kostald med indlagt Vand og Fodergang i Midten, som Forpagteren har faaet indrettet, og saa gaar vi ind til Familien.

Daaben finder Sted. Det bliver som en dansk Kirkegang med dansk Højtid og danske Salmer. Ønsker bliver udtalt for den lille, at han maa blive en kristen Mand, der holder fast ved det, han i Dag er indviet til, en dansk Mand med Arbejdsmod og Arbejdsdygtighed, der her i det fremmede gør sit Fædreland Ære. Og saa rejser vi den næste Morgen i efteraarsklart Vejr tilbage til Kovno. Vi har faaet et Indtryk af et Land, hvor meget er langt tilbage endnu, men hvor der arbejdes, baade af Landets egne Børn og, lad det være sagt, af gode Danske, der er kommet hertil for at berede en god Fremtids Dag for Litaven.

baconproduktion, pasning af køer, Kooperation. Danske landbrugsresultater blev diskuteret. Her er således nogle overskrifter fra månedsskriftet *Landbrug*: "Danmark – den største producent og eksportør af bacon" (1931), "Landbrugets Kooperation i Danmark" (1932), "Den danske eller australske måde at fodre vores køer?" (1933), "Regnskabsresultater for dansk landbrug 1938-39" (1939).

Išsuku iš kelio į mažesnę lietuvių valstiečių ūkį. Čia viename kambaryje glaudžiasi visa šeima – senoji motina, vyras, žmona, vaikelis pakabintame lopšyje. Nenorėsiąs daugiau, prasiitaria vyras, mat mažius žviegiąs kiaurą naktį. Seklyčioje kampe stovi ratelis – patys verpiasi, patys audžiasi, patys viską čia ūkyje pasigamina kaip mes Danijoje prieš gerą pusšimtį metų. Pasitenkina tokiu mažu, kad mums jau būtų sunku įsivaizduoti. Taip suduria galą su galu. Ir vis tiek net ir čia jau justai naujųjų laikų pažanga – galvijų daugėja, ūkininkaujama intensyviau, net ir čia jau einama pirmyn savo eiga ir daugelyje vietų jau naudojama moderniškiausia iš visų modernių – radijas.

Grįžtame į dvarą, apžiūrime didžiulę modernią karvidę, kurios vidury nuomininkas įtaisė vandens ir pašarų tiekimą, ir einam toliau pas šeimyną.

Krikštynos. Viskas lyg Danijos bažnyčioje – šventiška ir su daniškomis giesmėmis. Skamba palinkėjimai mažyliui, kad augtų krikščionimi, kad neapleistų to, kam šiandien pašventinamas yra – būti darbo nebijančiu ir dirbti mokančiu danu, svetimojoje šalyje darančiu savo tėvynei garbę. O kitaryt giedru rudens oru iškeliaujame atgal į Kauną. Pamatėme šalį, kur daug dar smarkaus atsilikimo, bet kur dirbama tiek pačių savo šalies vaikų, tiek – tebūnie pasakyta – dorų danų, atvykusių čion paruošti Lietuvai geresnes ateities dienas.

5.1. Per Gudmundsen, „Aniškio dvaras“, 1928

Per Gudmundsen, „Aniškio dvaras. Den danske Oase i Litaven“, in: *Politiken*, 02-08-1928, nr. 303, s. 9.

Aniškio dvaras

Den danske Oase i Litaven

I nedenstaaende Artikel giver Forfatteren *Per Gudmundsen* en Skildring af den danske Statsforpagtergaard Aniškio Dvaras i Litaven, hvilken Gaard ved Forpagter Dons' Dygtighed er godt paa Veje til at blive forvandlet fra en slet dyrket Russergaard til en dansk Kulturgård med frugtbare Marker - et mønsterværdigt Eksempel paa, hvad dansk Landbrug er i Stand til at præstere i det fremmede.

Kaunas i Litaven

Jeg ilede – hvis det overhovedet er muligt at ile paa en litavisk Vej, hvor man maa trække Cyklen – ned til den danske Statsforpagtergaard *Aniškio Dvaras* ved Landsbyen Udria. Forpagteren Hr. Dons har overlevet de Vanskeligheder, der var for meget for de tre andre Statsforpagtergaarde, og han har saaledes leveret Beviset for, at Idéen var god nok, naar blot de rette Folk kom til.

I Landsbyen daser Købmændene foran deres Boder – forundrede gaber de ad den Fremmede, der vover sig ud i denne Vildmark af Uvidenhed, Utøj og usle Rønner.

Sump, Lyngmoser og Vildskov afløser hinanden – der er Jord nok at tage, men den kræver Kapital og intensivt Arbejde – Grøfter maa graves, Veje og Broer bygges.

Øgene for de Vogne, jeg møder, stejler, saa Manden paa Bukken skrækslagen vaagner op og griber Tømmen. I Dagevis kører Jøderne omkring og handler. Korn, Kvæg – alle Jordens Pro-

5.2. Per Gudmundsen, „Aniškio dvaras“, 1928

Per Gudmundsen, „Aniškio dvaras: Den danske Oase i Litaven“, in: *Politiken*, 1928-08-02, nr. 303, p. 9.

Aniškio dvaras

Daniška oazė Lietuvoje

Toliau pateikiamame straipsnyje autorius Peras Gudmundsenas aprašo Danijos valstybės Lietuvoje nuomojamą Aniškio dvarą, katras nuomininko Dons'o sumanymo dėka jau ilgai netrukus turėtų persimainyti iš apleisto rusiško į danišką kultūrinį ūkį su derlingais laukais – tai pavyzdinė iliustracija, kiek daug svetimame krašte sugeba pasiekti danų žemės ūkis.

Kaunas, Lietuva

Skriete skriejau – jei išvis įmanoma skrieti lietuvišku keliu, kur tenka vestis dviratį – į Danijos valstybės nuomojamą ūkį *Aniškio Dvaras* Ūdrijos miestelio pašonėje. Nuomininkas ponas Donsas čia atlaikė visus sunkumus, palaužusius tris kitus valstybės nuomotus ūkius, ir tapo gyvu įrodymu to, kad gerai idėjai tereikia tinkamo žmogaus.

Miestelyje už prekystalių ramiai smakso prekeiviai – išsižioję palydi akimis prašalaitį, išdrįsusį įžengti į šią neišprusimo, nevalyvumo ir varganų lūšnų dykvietę.

Pramaišiui driekiasi pelkės, viržynai, laukinis miškas – žemės čia į valias, bet jai reikia kapitalo ir rimto darbo. Išskasti griovius, nutiesti kelius, pastatyti tiltus.

Vežimus traukiantys kuinai, mane pamatę, stojasi piestu; ant pasostės snūduriuojantis vyras iš išgąščio sugriebia vadžias. Diena iš dienos su savo prekėmis čia važinėja žydai. Grūdai, galvijai – visi šios žemės vaisiai eina per jų rankas.

dukter gaar gennem deres Hænder. Om Dagen handler de, om Natten kører de. Det hænder, de om Morgen savner en Sæk Korn. – Borte har taget den, medens de sov. Maaske nøjes Røveren ikke med én Sæk, og maaske lader han heller ikke Jøden faa Lov at slumre, men hjælper ham kristeligt til en mere varig Hvile.

Ved vejen og midt inde paa Markerne staar høje Trækors og omgærdede Pæle med Helgenbilleder i smaa Lygtehuse. I en Krog af Ageren ligger tre, fire grønne Tuer med simple Trækors af den russiske Form – Stedets Kirkegaard.

Spørger jeg om Vej til *Aniskio Dvaras*, lyser de mutte, lukkede Aasyn op i Smil – man forstaar, jeg er dansk. Disse venlige Miner stemmer mig glad forventningsfuld: – naar det blotte Navn kan forvandle Mistro til Tillid, Fremmedhad til Venskab.

Anden Dags Aften øjner jeg dødræt en hvidkalket Lade – med storstilet Foragt for Hestebenene bygget paa Toppen af en Bakke. Jeg behøver ikke spørge – Markerne fortæller mig, at den danske Oase ligger foran mig. Trods min Træthed maa jeg hen og hilse paa et Par Tyrekalve i en Fold – de første velholdte, velskabte og velnærede Dyr, jeg møder i Litaven. De er af den danske røde Race og alle værdige til Præmier og Medaljer paa et hvilket som helst Dyrskue.

Et Dusin store Hunde glammer op, men tier straks, da Fru Dons viser sig og med dansk Gæstfrihed byder mig ind til et lige saa dansk Bord.

Forpagteren selv er bortrejst, men Forvalter Christensen og de andre unge Danske, der leder Gaarden, er straks rede til at fortælle om deres Pionerarbejde for dansk Kultur i et Land, der staar foran en Udvikling, vi længst har passeret.

Aniskio Dvaras drives efter danske Metoder – det er en udtrykkelig Fordring fra Rege-

Dieną jie prekiauja, naktį keliauja. Būna, kad ryte kokio grūdų maišo ir nebėr. Bemiegant išnešė. Kitąkart, žiūrėk, gal vieno maišo nebus negana, o gal ir patį užsnūdusį žydą plėšikas ilgesnio poilsio krikščioniškai palydės.

Prie kelio ar vidury laukų stovi aukšti mediniai kryžiai ir aptverti stulpai su šventųjų paveikslėliais mažyčiuose žibintuose¹. Lauko kampe – trys keturi žali kupstai su paprastais mediniais rusiškos formos kryžiais – tai vietos kapinaitės.

Paklausus kelio į Anišchio dvarą, paniurusį, uždaraį veidą nušviečia šypsena – supranta, kad būsiu danas. Šios draugiškos minos nuteikia mane džiugiai viltingai – kai vien ištartas vardas įtarumą gali pamainyti į pasitikėjimą, o priešiskumą svetimam – į draugiškumą.

Antros dienos vakare mirtinai išvargęs išvystu kalkėmis dažyta kluona, su plačiamoste panieka arklio kojoms pastatyta ant paties kalno viršaus. Nereikia net teirautis – laukai išduoda, kad priešais mane – daniškoji oazė. Nors ir pavargęs, negaliu nenuieiti iki aptvaro pasveikinti poros veršiukų – tai pirmi Lietuvoje mano sutikti gerai prižiūrėti, sveiki ir imitę gyvuliai. Danų žalųjų veislės, kiekvienas vertas premijos ir medalio, į kurią parodą benuvežtum.

Koks tuzinas didelių šunų ima skalyti mano pusėn, bet pasirodžius poniai Dons tuoj nutyla, o ši su danams būdingu svetingumu pakviečia mane prie taipogi daniško stalo.

Šeimininkas išvažiuavęs, bet ekonomas Christensenas ir kiti ūkį prižiūrintys danų jaunuoliai jau pasirengę pristatyti savo pirmeivišką danų

¹ Tikėtina, kad kalba apie nedideles pakelės kopolyteles, savo forma iš tiesų panašias į žibinto. (*vert. past.*)

ringen – og dens Betydning vil gennem Aarene vokse mere og mere¹. Den vil blive den Breche, hvorigennem dansk Bondekultur trænger ind i Litaven til Gavn for Litaven som for Danmark. Naar Litaverne helt faar Øjnene op, maa Landet blive et Marked for danske Avlsdyr og dansk Frø, men Litaverne er et trægt og vantro Folkefærd. De tror, det er Løgn, naar man paa Aniskio Dvaras viser dem en Ko, der giver 26 Liter Mælk pr. Dag med 5,1 pCt. Fedt². Og dog fik Koen Guldmalje i Kaunas. Resultatet er saa meget finere, fordi det er svært at skaffe det rette Kraftfoder frem. Litaverne giver hele Vinteren igennem deres Kreaturer Hø, Halm og Vand, og om Sommeren slipper de dem løs i Skovene under Opsigt af Børn og gamle Kønner. Kraftfoder er ukendt i Litaven undtagen paa Godserne.

Aniskio Dvaras er nu paa 450 Tønder Land³ – før Udstykningen var den paa 1800 Hektarer, havde 80 Spand Stude og 100 Heste. Der er nu 28 Heste – foruden Opdræt – dels danske, dels litaviske, og bl. a. en prægtig Frederiksborg-Hingst – og 32 Køer – lutter danske Præmiedyr, optaget i Registerstambog for rød, dansk Malkekvæg. Ogsaa Svinene er danske – men det er lutter Avlsdyr, da det ikke kan betale sig at fede dem op herovre.

kultūros darbą šalyje, kuriai dar tik prieš akis mūsų seniai nueitas kelias.

Aniškie dvaras ūkininkaujama daniškais metodais – to atvirai reikalavo Vyriausybė – ir su metais jo reikšmė dar labiau išaug². Jis taps ta pralauža, pro kurią danų žemdirbių kultūra įsiskverbs į Lietuvą tiek pačios Lietuvos, tiek Danijos naudai. Kai lietuviai galutinai parėgės, ši šalis galėtų tapti daniškų veislinių galvijų ir danų sėklų rinka, bet lietuviai – vangi ir nepatikli tauta. Aniškie dvare jiemis rodo karvę, kuri duoda 26 litrus 5,1 proc. riebumo pieno dienoj, o jie mano, kad visai tai – akių dūmimas³. Ir vis tik ši karvė Kaune laimėjo aukso medalį. Rezultatas dar puikesnis žinant, kaip sunku čia gauti tikrų koncentruotų pašarų. Lietuviai savo gyvulius visą žiemą šeria šienų, šiaudais ir vandenių, o vasarai paleidžia į miškus, kur juos gano vaikai ir senolės. Koncentruotųjų pašarų Lietuvoj niekas nežino, tik dvarai.

Aniškie žinioje šiuo metu 450 statinių žemės⁴ – prieš išparceliuojant turėta 1800 hektarų, 80 kinkomų romytų bulių ir 100 arklių. Dabar yra 28 arkliai – neskaitant kumeliukų – dalis daniški, dalis lietuviški, be kitų, ir nuostabūs Frederiksborgo eržilas, ir 32 karvės – vien tik daniški, premijuoti, į Danijos žалуjų pieninių veislių registrą įtraukti galvijai. Kiaulės irgi daniškos, bet tos visos tik veislei, nes penėti čia vietoje neapsimoka.

- 1 Selv i de i 1922 udgivne "Regler for grundlæggelse af kulturbrug" hed det om "den danske metode": "af udenlandske dyreracer må disse avles på kulturbrug: 1) for kvæg: hollandsk og østfrisisk eller dansk racekvæg, 2) for heste: tunge typer trakhe-ner eller finske raceheste". (*Vyriausybės žinios* [Regeringsnyhederne], 20-11-1922, s. 2).
- 2 Der var også fiaskoer. Da danske bønder i 1926 i amtet Vilkaiviškis ikke havde haft særlig succes, begyndte de lokale beboere, når de gjorde grin med folk, der havde rod i sagerne, ironisk at sige: "De lever som danske." Se også bilag 3.2.
- 3 En tønne land svarer til omtrent 0,5 ha. (o.a.)

- 2 Netgi 1922 m. išleistose „Kultūriniam žemės ūkiams kurti taisyklėse“ buvo rašoma apie „danišką metodą“: „Iš užsienio veislės gyvulių leistinos kul. ūkiuose veisti šios veislės: 1) iš galvijų: olandų ir ostrfrizų arba danų veislės galvijai, 2) iš arklių: sunkių tipų trakėnų arba suomių veislės arkliai“ (*Vyriausybės žinios*, 1922-11-20, p. 2).
- 3 Būta ir nesėkmės atvejų. 1926 m. Vilkaiviškio apskrityje ne itin pasisekus danų ūkininkams, vietos gyventojai apie prastai besitvarkančius žmones ironiškai ėmė sakyti: „Gyvena kaip danas“. Daugiau žr. priede Nr. 3.1.
- 4 Viena statinė atitinka maždaug 0,5 ha žemės. (*vert. past.*)

Forskellen mellem dansk og litavisk Landbrug ses maaske bedst deraf, at Gaarden selv laver alt sit Seletøj – lige fra Garvningen. Selv tømrer den sine Vogne og reparerer sine Plove og Maskiner. Aniskio Dvaras er som et middelalderligt Riddergods med egen Smed, Murer, Tømrer og Sadelmager.

I Smedjen er man netop ved at lave den Vogn, der skal køre Mælken til Byen – Litavens første Mælkevogn. – De litaviske Vogne er stive Tremmevogne, der fyldes med Halm, naar de skal transportere Folk til Byen. Om Natten slaas en Slags Kaleche op som paa de gamle Boervogne – og Hotellet staar paa Landevejen. Seletøjet er af Hamp og bliver ved Vognen, naar Hesten spændes fra. –

De Besværligheder, en dansk Gaard med danske Kreaturer og drevet paa dansk Manér har at kæmpe med i et Land som Litaven, kan man hjemme næppe forestille sig. Naar de tre andre Gaarde ikke havde Sukces, maa Aarsagerne søges hos Befolkningen, i de daarlige Veje, de uheldige Høstaar og – for at være fuldt retfærdig – sidst, men desværre ikke mindst, ogsaa deri, at ikke alle de Danske var lige “egnede”.

Saa meget mere maa man prise Aniskio Dvaras, der red alle Storme af.

Naar Godset engang afleveres til Staten, vil det være forvandlet fra en slet dyrket Russergaard til en dansk Kulturgaard med frugtbar Marker, hvor der før var Mose. I de tre Aar, Hr. Dons har haft Gaarden, har han gravet 15 km Grøfter og indvundet 20 Tønder Land – og derved bliver det ikke. Her er det et Hul i Marken, der er blevet drænet, hist er en hel Mose afvandet, og Engploven vender den frugtbar Tørvemuld. –

Egnens Bønder forstaar ikke endnu den danske Maade: at arbejde paa langt Sigt. Spørger man Litaveren, hvorfor hans halve Mark ligger udyrket hen, svarer han:

“Hertil pløjede min Far.”

Skirtumą tarp daniško ir lietuviško žemės ūkio turbūt geriausiai parodo tai, kad dvaras pats pasidirba visus pakinktus, nuo pat odos išdirbimo. Patys vežimus susimeistrauja, plūgus ir mašinas pasitaiso. Aniškio dvaras veikia lyg kokia viduramžinė pilis su nuosavu kalviu, mūrininku, dailide ir baldininku.

Kalvėje kaip tik dirbina vežimą, kuriuo vežios į miestą pieną – pirmąjį Lietuvoje pienovežį. Lietuviški vežimai – tai nerangūs ratai su gardimis, į kuriuos prikrauna šiaudų, kai reikia žmones nuvežti į miestą. Naktį užtraukia tokį kaip sulankstomą stogelį, kokius turėdavo senieji būrų vežimai⁵ – ir štai tau viešbutis ant vieškelio. Pakinktai iš kanapių; iškinkius arklį jie paliekami prie vežimo.

Sunkumus, kuriuos tenka įveikti daniškam ūkiui su daniškais gyvuliais ir tvarkomam pagal danišką madą tokioje šalyje kaip Lietuva, pas mus būtų sunku ir įsivaizduoti. Kad ankstesniems trims ūkiams nepavyko, priežastis galėtų būti vietiniai gyventojai, prasti keliai, nederliaus metai ir – teisybės dėlei – deja, ne mažiau svarbu dar ir tai, kad patys danai nebuvo vienodai „tikę“.

Tuo labiau Aniškio dvaras nusipelno pagyrimo, kad atlaikė visas audras.

Kai dvaras kada nors bus grąžintas valstybei, jis bus persimainęs iš apleisto rusiško į danišką kultūrinį ūkį su derlingais laukais ten, kur pirma buvo pelkė. Per trejus metus, kai dvarą paėmė ponas Donsas, jis iškasė 15 km griovių ir įsisavino dvi dešimtis statinių žemės – ir čia neketinama sustoti. Šen lauke drenažo duobė, ten visa pelkė nusausinta ir pievinis plūgas verčia derlingą durpių dirvožemį.

Apylinkės valstiečiai dar nesupranta daniško būdo – planuoti tolyn į priekį. Paklausk lietuvių, kodėl jo pusė lauko dirvonuoja, sulauksi:

„Kad mano tėvas iki čia ardavo“.

5 Būrai – į Pietų Afriką XVII a. atvykusių (daugiausia, olandų) kolonistų palikuonys. (*vert. past.*)

Han fatter ikke den Energi, det Instinkt, der driver til Aar efter Aar at tage ny Jord under Plov uden at skele til den øjeblikkelige Vinding.

Ser Litaveren Danskeren saa Roer, ryster han paa Hovedet – han selv planter Roerne ud som Kaal, og det vil vare noget, før han sander, at den danske Bonde har noget at lære ham.

Middelalderligt er ogsaa Lønssystemet. Her er Kontrakten med en Landarbejder, Tikonas, der bor i en Bjælkehytte og sover paa Ovnen – i de Laser, han bruger om Dagen, og som først fornys, naar de falder af ham. Hans Søn gynger i en Kurv, der hænger ned fra Loftet, og hans Kone koger Kartofler til Middag alle Dage undtagen de katolske Fastedage. Tikonas faar aarlig:

240 Lit (en Lit maa, skønt i danske Penge kun 35 Øre, regnes som en Krone, akkurat som en Dollar i Amerika kun er for en Krone at regne), 23 Centner Rug, 4 Centner Hvede, 4 Centner Byg, 4 Centner Havre, 2 Centner Ærter, desuden Brændsel og Bolig, Staldplads og Foder til en Ko, 2500 m² Jord samt ved Aarets Slutning 80 Lit, hvis han har arbejdet godt.

Den sidste Sætning er ikke uden Betydning, da Litaverne er vant til en længere Arbejdsdag, men et sløjere Tempo, og man paa Aniskio Dvaras bruger dansk Arbejdstid, men ogsaa dansk Arbejdstempo.

Paa de almindelige litaviske Gaarde er Lønnen langt mindre: 120 Lit, 22–26 Centner Sæd, Græsning til en Ko og Ret til at lægge 6–8 Centner Kartofler og besaa et lille Stykke med Hør samt Fribolig og Brændsel⁴.

4 Frem til 1939–1940 reguleredes arbejdsrelationerne i Litauen oftest ved de noget gammeldags mundtlige aftaler. I 1939–1940 indførtes en arbejdsbog, og man begyndte at regelsætte arbejdsrelationerne (fra løn til ferier). Landarbejderne blev forsikrede mod ulykker, og for at sikre deres helbred blev der oprettet steder i provinsen til helbreds kontrol.

Jam nesuvokiama ta energija, tas instinktas, metai po metų traukiantis išplėšt naują žemę su plūgu, nesidairant greitos naudos.

Mato lietuvis daną sėjant runkelius ir lingua ja galvą – pats jis runkelius kaip kopūstus sodina, ir dar kurį laiką užtruks, kol pajus, jog danų valstietis gali kai ko pamokyti.

Viduramžinė ir atlygio sistema. Štai sutartis su žemės darbininku Tikonu – jis gyvena rąstinėje trobelėje ir miega ant pečiaus su tais pačiais skarmalais, su kuriais vaikšto dieną ir kuriuos pasikeis, tik kai tie nuo jo nubyrės. Sūnus jo supasi ant lubų pakabintame lopšyje, o žmona kasdien, išskyrus per katalikų pasninkus, pietums verda bulves. Tikonui už metus paskaičiuota:

240 litų (nors daniškais pinigais litas tėra 35 erės, jį reikėtų skaičiuoti kaip kroną, lygiai kaip Amerikos dolerį tik kaip kroną skaičiuojame), 23 centneriai rugių, 4 centneriai kviečių, 4 centneriai miežių, 4 centneriai avižų, 2 centneriai žirnių, priedo kuras ir būstas, vieta tvarte ir pašaras karvei, 2500 m² žemės bei metų gale 80 litų, jei dirbo gerai.

Paskutinė sąlyga nėra nereikšminga, nes lietuviai pratę prie ilgesnės darbo dienos, bet lėtesnio tempo, o Aniškio dvarė skaičiuojamas daniškas darbo laikas, bet ir daniškas tempas.

Įprastuose lietuviškuose ūkiuose atlyginimas gerokai mažesnis: 120 litų, 22–26 centneriai sėklos, ganykla karvei ir teisė pasisodinti 6–8 centnerius bulvių bei lopinėlių linų, plius nemokamas būstas ir kuras⁶.

6 Iki 1939–1940 m. Lietuvos žemės ūkyje darbo santykiai buvo įteisinami dažniausiai atgyvenusiu, žodiniu, susitarimu. 1939–1940 m. žemės ūkyje imtos įvedinėti darbo knygelės, o santykiai imti reglamentuoti teisiškai (nuo atlygio iki atostogų). Kaimo darbininkai apdrausti nuo nelaimingų atsitikimų, o jų sveikatai pasirūpinti imti steigti provincijos sveikatos punktai.

Inden jeg tager Afsked med Aniskio Dvaras og dens Koloni af blaaøjede hjertevarme Landsmand, kommer Hr. Dons netop hjem fra sit Besøg i Danmark.

Hans Glæde over Gensynet med den Jord, han har ofret saa meget Arbejde, og som han har holdt fast ved trods Strejker og – naa ja, alle de Besværligheder, som nu heldigvis er overvundet eller er ved at overvindes – hans Stolthed og Glæde er naturlig og berettiget:

“Nu er Forholdene herovre jo efterhaanden gledet i Lave, og i hvert Fald mine Naboer er klare over, at vi forstaar vort Kram. Naar vi saar, kommer ogsaa de frem fra Husene, og de er saa smaat paa Vej til at lære at holde Markfred. Selv om vi naturligvis først og fremmest arbejder for os selv og for de danske Interesser, saa er vort Arbejde jo til Gavn for Litaven i lige saa høj Grad. – Nu vilde jeg bare gerne have nogle ordentlige danske Faar herovre, og en Gaasefarm har jeg Lyst til at lave dernede paa den Tunge, der skyder sig ud i Søen. Et Gartneri skal vi ogsaa have os.”

Ogsaa vor Chargé d'affaires i Litaven, Generalkonsul Biering, er Optimist. Hvor velgørende i disse Krisetider at træffe en Mand med Drift og Energi. Han var en af dem, den russiske Revolution slog Jorden bort under, og han er den Dansker, der har den største private Fordring paa Rusland – det er opmuntrende at finde en saadan Kraft og Optimisme hos en Mand, der har set sit Livsværk ødelagt. Berøvede Revolutionen Hr. Biering en Formue, skænkede den til Gengæld vor Udenrigstjeneste en sjælden Kraft.

“Nu er vi over Krisen,” siger Hr. Biering, “vi har 2 Selvejere, 8 Forpagtere, deraf 2 Statsforpagtere, 2 Godsinspektører, flere Forvaltere o. s. v. Unge Litavere rejser til Danmark for at lære Landvæsen og kommer tilbage ladede med Energi, men møder de samme middelalderlige

Priest atsisveikinant su Aniškio dvaru ir jo mėlynakių, širdingų tautiečių kolonija, namo po apsilankymo Danijoje kaip tik pagrižta ponas Donsas.

Jo džiaugsmas vėl išvydus žemę, kuriai paukojo tiek jėgų ir kurios nepaliko, nepaisant streikų ir – ką čia kalbėt, visų tų sunkumų, kurie, laimei, jau yra arba netrukus bus nugaltai – jo pasididžiavimas ir džiaugsmas yra natūralus ir pagrįstas:

„Na, dabar jau situacija čia pamažu nusistovėjo ir bent jau mano kaimynai jau mato, kad savo reikalą aš suprantu. Kai sėjama, ir jie išeina laukan, mokosi pamažėle sužiūrėti savo gyvulius nuo mano laukų. Ir nors mes, žinoma, dirbam pirmiausia sau ir Danijos interesams, mūsų darbas juk ne ką mažiau naudos duoda ir Lietuvai. Dar tik būtų gerai kokių padorių daniškų avių užsivežti ir žąsidę norėčiau įsirengti tame siauryje apačioje, kur į ežerą įeina. Ir sodo su daržais reikės.“

Optimistiškai nusiteikęs ir mūsų chargé d'affaires Lietuvoje, generalinis konsulas Bieringas. Kokia palaima šiais krizių laikais sutikti veiklų ir energingą žmogų. Jis buvo vienas iš tų, kuriems Rusijos revoliucija išmušė iš po kojų žemę, ir kuriam iš privačių asmenų Danijoje priklausė didžiausia kompensacija iš Rusijos. Labai pakeičia ūpą, kai matai šitokią stiprybę ir optimizmą žmoguje, kuriam pražudė viso gyvenimo darbą. O tačiau atėmusi iš pono Bieringo jo turtą, revoliucija padovanojo mūsų užsienio reikalų tarnybai retą pajėgumą.

„Krizę jau išgyvenome, – sako ponas Bieringas. – Turime du savarankiškus savininkus, aštuonis nuomininkus, iš jų – du valstybiniai, du dvaro inspektoriai, keli ekonomai ir kiti. Lietuvių jaunimas važiuoja į Daniją mokytis agrikultūros ir grįžta pilni energijos, bet randa vis tas pačias

Forhold, de forlod, da de rejste hjemmefra⁵. De vil jo helst forvandle hele Litaven paa én Nat – men det lader sig jo ikke gøre. – Vi har nu den faste og sunde Stamme af danske Landmænd, hvorfra al videre Udvikling maa komme af sig selv.” –

Kun nødigt tager jeg Afsked med Aniskio Dvaras. Dets Bakker og Dale og den lille Sø foran Hovedbygningen er et lille Stykke Danmark – et lille Tandhjul fra det udviklede Urværk, som vort Landbrug er, der har kunnet arbejde i et fremmed Land, hvor det har maattet savne alle de tusinde andre fine Tandhjul. –

Endnu en Gang har jeg erfaret, at naar man møder Danske i Udlandet, lærer man fuldt ud, hvad *det* vil sige: *dansk*.

Per Gudmundsen

viduramžines sąlygas, kokias paliko prieš išvažiudami iš namų⁷. Jie mielai permaintytų visą Lietuvą pernakt, bet tai juk neįmanoma. Dabar jau turime tvirtą ir sveiką danų žemdirbių branduolį, nuo kurio visa tolesnė raida turėtų pareiti savaime.

Nenoromis atsisveikinu su Aniškio dvaru. Jo kalvos ir slėniai ir ežeriūkštis priešais pagrindinį pastatą yra mažytis Danijos lopinėlis – tas sudėtingo mechanizmo, koks yra mūsų žemės ūkis, krumpļiaratis, sugebėjęs įsisukti svetimoje šalyje, nors ir stokodamas visų tūkstančių likusių puikiųjų ratelių.

Šįkart ir vėl patyriau, kad sutikęs užsienyje ką iš Danijos, geriausiai supranti, kas tai yra būti *danu*.

Per Gudmundsen

5 *Žemės ūkio akademijos metraštis 1929–1930 m.* [Landbrugsakademiets årsbog 1929-1930] (1931) trykte en detaljeret rapport om litauiske landbrugsstuderendes udflugt til Danmark i 1929. Se linket: <https://www.epaveldas.lt/preview?id=C10000085648>

7 *Žemės ūkio akademijos metraštis 1929–1930 m.* (1931) publikavo išsamią ataskaitą apie Lietuvos žemės ūkio studentų ekskursiją į Daniją 1929 m. Žr. <https://www.epaveldas.lt/preview?id=C10000085648>

6.1. „Fra Lithauen til Danmark – jaget af Krigen”, 1939

„Fra Lithauen til Danmark – jaget af Krigen. En ung Kolding-Fru med sit 1½ Aar gamle Barn”, in: *Kolding Folkeblad*, 05-10-1939, nr. 232, s. 4.

Fra Lithauen til Danmark – jaget af Krigen

En ung Kolding-Fru med sit 1½ Aar gamle Barn

Forleden kom en ung Fru, der for nogle Aar siden drog ud fra Kolding som ung Pige for efter en Annonce at tage Plads som Privatlærerinde paa et stort Gods i Lithauen, tilbage til Kolding med sit lille 1½ Aar gamle Barn.

I en Uges Tid slog hun sig ned hos sin Moder, Fru Julius Petersen, Vesterbrogade 11.

Da den unge Pige drog ud, hed hun Ellen Petersen. I Lithauen blev hun gift med en Forpagter af et stort Gartneri, en Dansker ved Navn Flatau, som ialt har været i Lithauen i 14 aar, og som har sin store Virksomhed i Nærheden af Memeldistriktet. For 12-14 Dage siden blev Fru Flatau af den danske Regerings Repræsentant i Lithauen opfordret til snarest at rejse hjem til Danmark, og med sit lille Barn rejste Fru Flatau over Finland-Sverige hjem til Kolding, en Rejse, der varede i fire Dage.

Fru Flatau fortæller, at der var megen Uro i Landet, da hun drog af Sted. Tydeligt nok frygtede Landets Befolkning, at Russerne vilde okkupere Landet. Saa sent som i Dag til Morgen har hun modtaget et Brev fra sin Mand, et Brev, der, som man kunde vente det, havde været aabnet af Censuren, og derfor – da det var ventet, at det vilde blive aabnet – var holdt i ret tamme Vendinger. Men i Brevet skriver Flatau dog, at Familiens Møbler og Ejendele staar pakket sammen rede til Afsendelse i Tilfælde af, at Situationen skulde forværres, Flatau selv vil dog nødig tilbage til Danmark; han befinder sig bedst ude i det fremmede, hvor han har oparbejdet sig en god Stilling, og han vil holde ud længst muligt.

6.2. „Iš Lietuvos į Daniją – karo išginti“, 1939

„Fra Lithauen til Danmark – jaget af Krigen: En ung Kolding-Fru med sit 1½ Aar gamle Barn“, in: *Kolding Folkeblad*, 1939-10-05, nr. 232, p. 4.

Iš Lietuvos į Daniją – karo išginti

Jauna koldingiškė su pusantrų metų vaikelium

Anądien į Koldingą su mažu, pusantrų metų amžiaus vaikelium grįžo jauna ponija, dar būdama panelė prieš keletą metų palikus Koldingą pagal skelbimą dirbti privačia mokytoja dideliame ūkyje Lietuvoje.

Savaitei ji apsisistojo pas savo motiną, poniją Julius Petersen, adresu Vesterbro g. 11.

Išvykdama jaunoji panelė vadinosi Ellen Petersen. Lietuvoje ji susituokė su dideli daržininkystės ūkį nuomojančiu danu pavarde Flatau, Lietuvoje gyvenančiu jau 14 metų ir turinčiu stambų verslą netoli Mėmelio apskrities. Prieš dvylika dienų ar dvi savaites, poniją Flatau kuo skubiau grįžti namo į Daniją paragino Danijos vyriausybės atstovas Lietuvoje, ir ponija Flatau su vaikelium leidosi į kelionę per Suomiją ir Švediją namo į Koldingą, kelionę trukusią keturias dienas.

Ponija Flatau pasakoja, kad jai išvykstant šalyje buvo labai neramu. Tarp žmonių buvo justi akivaizdi baimė, kad rusai okupuos jų valstybę. Visai šviežiai, šįryt, ją pasiekė laiškas nuo vyro, laiškas, kuris, kaip buvo galima tikėtis, buvo atplėštas cenzūros ir todėl – kadangi tikėtasi, kad bus atplėštas – formuluojamas gana santūriais žodžiais. Vis dėlto Flatau rašo, kad šeimos baldai ir daiktai jau supakuoti išsiuntimui tuo atveju, jeigu situacija pablogėtų. Pats Flatau į Daniją grįžti nenorėtų; jam svetimoje šalyje gerai, čia jis susikūrė sau gerą vietą ir norėtų išsilaikyti kiek galima ilgiau.

7. Dokumentinė laida „Aniškis“, 1994 / Dokumentarudsendelse “Aniškis”, 1994

Dokumentinė laida „Aniškis“ programoje „Po savo stogu. Vieškeliai“, žurnalistė – Audra Kosciuškienė, režisierė – Daina Samuolytė, Lietuvos televizija, 1994. Trukmė – 42 min. Kalba – lietuvių, su daniškais subtitrais (subtitruota trumpinant originalų tekstą).

Dokumentarudsendelsen “Aniškis” i programserien “Under eget tag. Landevejene”, journalist – Audra Kosciuškienė, instruktør – Daina Samuolytė, Litauens TV, 1994. Varighed – 42 min. Sprog: litauisk og danske undertekster i forkortet form.

Laidoje pasakojama Aniškio dvaro istorija, kalbinami tarpukariu dvarą nuomavusio H. C. Donso ūkyje dirbę žmonės, dirbusiųjų vaikai ir aplinkiniai kaimiečiai, cituojama istorinė medžiaga ir nugyventą griūvantį dvarą neseniai aplankiusių H. C. Donso vaikų įspūdžiai. Šis filmas yra liūdna sovietinės prievartos padarinių, dar gerai juntamų 1990-ųjų pradžioje, iliustracija.

* * *

Udsendelsen fortæller historien om herregården Aniškis. Der bringes interviews med folk, som i mellemkrigstiden arbejdede på H.C. Dons' forpagtede gård, samt børn af landarbejdere på herregården og landsbybeboere i omegnen. Derudover citeres historisk materiale og H.C. Dons' børns indtryk fra deres besøg på den nu faldefærdige herregård. Denne film er en trist illustration af virkningerne af sovjetisk tvang, som stadig i høj grad kunne mærkes i begyndelsen af 1990'erne.

8. Dokumentinis filmas „Dronning Louise“, 1996 / Dokumentarfilm “Dronning Louise”, 1996

Dokumentinis filmas „Dronning Louise“, scenarijaus autorė – Danutė Jokubėnienė, režisierius – Romualdas Kaminskas, koordinorius Kimas Carpersenas, Lietuvos televizija, TV2/Bornholm, Baltic Media Centre, 1996-09-16. Trukmė – 15 min. Kalbos – lietuvių ir danų. Nuoroda LRT mediatekoje: <https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/2000243386/dronning-louise-luizos-obelys>

Dokumentarfilm “Dronning Louise”, manuskriptforfatter Danutė Jokubėnienė, instruktør Romualdas Kaminskas, koordinator Kim Caspersen, Litauens TV, TV2/Bornholm og Baltic Media Centre, 16-09-1996. Længde 15 min. Sprog: litauisk og dansk. Link til litauisk national TV arkiv: <https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/2000243386/dronning-louise-luizos-obelys>

Dokumentinio filmo „Dronning Louise“ herojai – trys Lietuvoje gyvenantys danai: Janas Hüttelis, tuometinės „DFDS Transport“ Lietuvoje vadovas, į lituanistinius kursus Vilniaus universitete atvykusi Kopenhagos universiteto studentė Kirstine Christensen ir tuometinis Šiaurės kraštų informacijos biuro Vilniuje (dabar – Šiaurės Ministrų Tarybos biuras) direktorius Ebbe Flatau. Filmo pavadinimas yra nuoroda į Ebbes Flatau tėvo Ernsto Flatau Aniškėje pasodintas „Dronning Louise“ (liet. „Karalienės Luizos“) veislės obelis. Aniškio dvaro vietoje nufilmuotą Ebbe Flatau pasakojimą apie savo tėvus tarpukario Lietuvoje galima rasti šioje filmo atkarpoje: 08:25–14:45.

* * *

Hovedpersonerne i dokumentarfilmen “Dronning Louise” er 3 danskere, der bor i Litauen: Jan Hüttel, leder af “DFDS Transport” i Litauen, studerende ved Københavns Universitet Kirstine Christensen, der følger litauisk sprog- og kulturkursus på Vilnius Universitet og Ebbe Flatau, direktør for Nordisk Informationskontor i Vilnius (det nuværende Nordisk Ministerråds kontor). Filmens titel er en reference til “Dronning Louise” æblesorten, Ebbe Flatau's fader plantede på Aniškis' gods. Ebbe Flatau's fortælling om sine forældre i mellemkrigstidens Litauen kan man finde i denne film i intervallet 08:25-14:45.

Šis dvikalbis, danų ir lietuvių kalbomis parengtas leidinys – tai pirmojo Vilniaus universiteto Skandinavistikos katedros danų kalbos lektoriaus Ebbes Flatau (g. 1938 m. Kaune) autobiografijos dalies, pavadintos *Litauen I*, publikacija. Įtraukiantis autobiografinis pasakojimas pristato su tarpukario Lietuva susijusią autoriaus šeimos istoriją. To laikotarpio žemės ūkio reformos bei politiniai Danijos ir Lietuvos susitarimai į Lietuvą pritraukė nemažą danų koloniją ir Ebbe Flatau gimė viename iš Lietuvoje įsteigtų daniškų ūkių. Ebbes Flatau autobiografijos tekstas čia publikuojamas pagrėičiui su vertimu į lietuvių kalbą ir papildytas iliustracijomis, komentarais, pokalbių su autoriumi įrašų ištraukomis bei priedais – archyviniais dokumentais, danų ir lietuvių tarpukario spaudos straipsneliais, dokumentiniais filmais.

Litauen I / Lietuva I er en tosproget dansk-litauisk udgivelse af den første del af selvbiografien ved Ebbe Flatau (f. 1938 i Kaunas), den første danske lektor ved Institut for Skandinaviske Studier ved Vilnius Universitet. Denne engagerende selvbiografiske beretning præsenterer forfatterens familiehistorie, der er knyttet til mellemkrigstidens Litauen. Landbrugsreformer og politiske aftaler mellem Danmark og Litauen i den periode tiltrak en betydelig koloni af danskere til landet, og Ebbe Flatau blev født på en af de danske gårde tæt på Kaunas. Den tidligere upublicerede originaltekst udgives sideløbende med en oversættelse til litauisk og er suppleret med illustrationer, kommentarer, lyduddrag af samtaler med Ebbe Flatau samt bilag, der omfatter arkivdokumenter, danske og litauiske presseartikler fra mellemkrigstiden og dokumentarfilm.

Vilniaus universiteto leidykla
Saulėtekio al. 9, LT-10222 Vilnius
info@leidykla.vu.lt, www.leidykla.vu.lt
Knygos internete knygynas.vu.lt
Mokslo periodikos žurnalai zurnalai.vu.lt